

บทที่ 3

การวิเคราะห์ปัญหาสหาคณับล้านนา

ในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาการวิเคราะห์นิทานในปัญหาสหาคณับล้านนาไว้เป็น

2 ส่วนดังนี้

1. การวิเคราะห์โครงสร้างของปัญหาสหาคณับล้านนา
2. การวิเคราะห์คุณค่าที่ปรากฏในปัญหาสหาคณับล้านนา

1. การวิเคราะห์โครงสร้างของปัญหาสหาคณับล้านนา

ในการวิเคราะห์โครงสร้างของนิทาน ผู้วิจัยพบว่าจากนิทานจำนวน 56 เรื่อง มีเพียง 48 เรื่องเท่านั้น ที่สามารถนำมาวิเคราะห์หาโครงสร้างได้ และสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยไม่ได้คัดเลือกจำนวน 8 เรื่อง มาวิเคราะห์หาโครงสร้างด้วยเพราะบางเรื่องเป็นนิทานอธิบายเหตุ บางเรื่องเป็นนิทานสัตว์ และบางเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น โดยนิทานทั้ง 8 เรื่อง ได้แก่ โสนันทชาดก พาราณสีชาดก ทิวาหนชาดก สิทธิสารชาดก วัฏฏกชาดก ติสสเถรวัตถุ โปราณกัปปิลปุรินทรชาดก และนลกชาดก ทั้งนี้ในการวิเคราะห์หาโครงสร้างของนิทานนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะของโครงสร้างของนิทานไว้เป็น 2 ประเภทดังนี้

- 1.1 โครงสร้างนิทานที่มีเนื้อหาเป็นนิทานธรรมะแท้ ๆ
- 1.2 โครงสร้างของนิทานธรรมะที่มีเนื้อหาคล้ายกับนิทานพื้นบ้านและนิทาน

จักร ๆ วงศ์ ๆ

1.1 โครงสร้างนิทานที่มีเนื้อหาเป็นนิทานธรรมะแท้ ๆ พบว่าจำนวน 33 เรื่อง ผู้วิจัยได้แบ่งโครงสร้างของนิทานประเภทนี้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1.1.1 โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง
- 1.1.2 โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง (A)

1.1.1 โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง พบในนิทานจำนวน 21 เรื่อง ได้แก่ เสตป็นทิตชาดก นรชีวชาดก สุวัณณกุมมารชาดก ภัณฑาคาริกชาดก ลีริชราชดก อชิตตราชชาดก วิปุลราชชาดก มหาพลชาดก สาทินนราชชาดก พรหมโฆสชาดก อรินทุมมราชชาดก วิริยป็นทิตชาดก อาทิตตราชชาดก สุรูปปราชชาดก สุวัณณพรหมทัตตชาดก มหาปทุมมกุมมารชาดก มหาสุรเสนชาดก ลีริจุทามณีชาดก กุกกุรชาดก สรภชาดก และกนกวัณณราชชาดก โดยผู้วิจัยได้แบ่งโครงสร้างของเรื่องออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นเรื่อง ตอนกลางเรื่อง และตอนท้ายเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะแยกพฤติกรรมตัวละครในแต่ละเรื่องโดยแบ่งเป็นแต่ละตอน ดังนี้

1. เสตป็นทิตชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหนูเผือก อาศัยอยู่กับพราหมณ์ชื่อสุชัมมपाल สุชัมมपालทำงานเป็นข้ารับใช้ของเศรษฐี เศรษฐีจึงมักแหวะมาทักทายหนูเผือกเป็นประจำ หนูเผือกเป็นผู้รักาศิลจึงห้ามมิให้เศรษฐีมาเล่นกับตน เพราะเกรงว่าเศรษฐีจะมีบาปติดตัว สุชัมมपालทราบเกิดบันดาลโทสะจึงสั่งให้นำตัวหนูเผือกไปฆ่าทิ้ง หนูเผือกจึงหนีเข้าไปบำเพ็ญศีลอยู่ในป่าหิมพานต์ ต่อมาสุชัมมपालได้รับผลกรรมโดยต้องออกขอกทานเลี้ยงชีวิตความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ต่อมาหนูเผือกกลับมาเยี่ยมสุชัมมपाल เมื่อเห็นเจ้านายของตนตกยากจึงคิดช่วยเหลือโดยบอกพราหมณ์ให้นำตนไปถวายแก่พญาพาราณสี
- หนูเผือกได้แสดงธรรมถวายแก่พญาพาราณสีเสมอ จนคนทั่วไปขนานนามหรือเรียกหนูเผือกว่า เสตป็นทิต
- ต่อมาหนูเผือกได้ลาพญาพาราณสีไปรักษาศีลอยู่ในป่าหิมพานต์ตามเดิม
- ทราบถึงพญาอินทร์ได้แปลงกายเป็นพราหมณ์ เพื่อทดสอบความตั้งมั่นในการบำเพ็ญทานของหนูเผือกโดยขอเนื้อไปเป็นอาหาร

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอง (D¹)

- หนูเผือกจึงกระโดดเข้ากองไฟ เพื่อให้เนื้อของตนเป็นทานแก่พราหมณ์เกิดมีดอกบัวทองมารองรับหนูเผือกลอยไปสู่สวรรค์ พญาอินทร์จึงขอให้หนูเผือกแสดงธรรมแก่ตนและเทวดาตัวเองให้ทานหรือขายชีวิตตัวเองเพื่อประกอบทาน (T⁴)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อแสดงธรรมจบ หนูเหือกจึงกลับไปหิมพานต์ตามเดิมพร้อมกับรักษาศีลปฏิบัติธรรมจนสิ้นอายุขัย แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

พฤติกรรมการแสดงธรรม (ธ)

ตัวละครเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)

2. นรชิวชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายยากไร้ชื่อ นรชิวกุมาร นรชิวกุมารได้เลี้ยงดูบิดาเรื่อยมาจนบิดาถึงแก่กรรม จากนั้นก็เลี้ยงดูมารดาสืบมา

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- นรชิวกุมารทำนา เมื่อข้าวสุกจึงได้สร้างกระท่อมให้แม่ แล้วตนเองก็ออกไปเกี่ยวข้าวในนาวันหนึ่งงูเห่าได้กัดมรดาของนรชิวจนสิ้นใจ

ความตายของพ่อกับแม่ (β^2)

- นรชิวกุมารพบศพของมารดาก็เกิดความเสียใจ จากนั้นจึงได้อธิษฐานขอให้ผู้มีมาช่วยให้มารดาของตนฟื้นคืนมา

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญานินทร์จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ไปทดสอบน้ำใจของนรชิวกุมาร โดยกล่าวว่าหากได้เนื่องจากหัวใจของนรชิวก็จะสามารถช่วยให้มารดาฟื้นคืนได้

ผู้เฝ้าทดสอบตัวเอง (D^1)

- นรชิวกุมารทราบความจริงจึงใช้มีดตัดเอาเนื้อจากหัวใจของตนใส่ในปากของมารดา ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อบริจาคทาน (T^4)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อมารดาของนรชิวกุมารเห็นบุตรของตนเสียชีวิต ก็ได้อธิษฐานขอให้เทวดามาช่วยชุบชีวิตบุตรของตน พร้อมกับกล่าวชื่นชมนรชิวกุมารที่ยอมสละชีวิตของตนเพื่อช่วยชีวิตมารดา

การชุบชีวิต (K^0)

3. สุวณฺณกุมมารชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโอรสของพญาพรหมทัตต์และนางสุวณฺณคัพภาแห่งเมืองพาราณสีชื่อ สุวณฺณกุมาร ครั้นนั้นพญาพรหมทัตต์ได้ร่วมอภิรมย์กับนางสุวณฺณคัพภาเพียงครั้งเดียวนางก็ตั้งครรภ์ พญาพรหมทัตต์จึงกล่าวหาว่านางสุวณฺณคัพภาคบชู้ จึงสั่งให้นางไปประหารพร้อมโอรสในครรภ์ เพชฌฆาตเกิดความสงสารจึงพาตัวนางสุวณฺณคัพภาและพระโอรสในครรภ์ไปเลี้ยงไว้ที่บ้าน ต่อมานางได้คลอดสุวณฺณกุมาร ณ ที่นั้น

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งเทวดาในเสวตฉัตร์ได้ถามปัญหาพญาพรหมทัตต์จำนวน 10 ข้อ
- พญาพรหมทัตต์จึงให้หาคนมาตอบปัญหาเทวดา แต่ก็ไม่มีใครสามารถตอบคำถามนั้นได้
- เพชฌฆาตได้กลับไปถามสุวณฺณกุมารว่าสามารถตอบปัญหาของเทวดาได้หรือไม่
- สุวณฺณกุมารจึงตอบเพชฌฆาตว่าตนสามารถตอบคำถามของพญาอินทร์ได้
- ต่อมาพญาพรหมทัตต์จึงให้คนไปเชิญสุวณฺณกุมารมาแก้ปัญหาดังกล่าว
- เมื่อสุวณฺณกุมารเดินทางมาถึงพญาอินทร์จึงเริ่มถามคำถามทั้ง 10 ข้อ เพื่อเป็นการทดสอบบารมีของสุวณฺณกุมาร

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)

- ซึ่งสุวณฺณกุมารก็สามารถตอบคำถามได้ทั้งหมด

การแสดงปัญญา (ป)

ท้ายเรื่อง

- เพชฌฆาตกราบทูลพญาพรหมทัตต์ว่าสุวณฺณกุมารคือโอรสของพระองค์ ทราบดังนั้นพญาพรหมทัตต์จึงมอบราชสมบัติให้แก่สุวณฺณกุมารปกครอง

ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

- เมื่อขึ้นครองราชย์สุวณฺณกุมารได้สอนคนทั้งหลายให้ดำรงอยู่ในธรรม เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจึงได้ไปเสวยสุขอยู่ในสวรรค์

ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในท้ายเรื่อง (Z)

4. ภัณฑาคาริกษาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโอรสของพญาโกรพยะ และนางสุมนาเทวีแห่งเมืองมิลินา นามว่าภัณฑาคาริกกุมาร ครั้นนางสุมนาเทวีทรงครรภ์พญาอินทร์ได้ถามคำถามพญาโกรพยะ 10 ข้อ เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงบุญญาธิการของโอรสในครรภ์ พญาโกรพยะตอบไม่ได้จึงถามนางสุมนาเทวีแต่นางก็ไม่สามารถตอบได้ พญาโกรพยะจึงให้นำตัวนางสุมนาเทวีไปประหาร นายทหารเกิดความสงสารจึงนำตัวนางสุมนาเทวีและโอรสในครรภ์ไปอาศัยอยู่กับตนจากนั้น 10 เดือนนางสุมนาเทวีจึงให้กำเนิด ภัณฑาคาริกกุมาร ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ต่อมาพญาอินทร์ได้มาทวงคำถามจากพญาโกรพยะ พญาโกรพยะจึงสั่งให้ทหารประกาศหาผู้มีบุญมาตอบคำถามของพญาอินทร์ นายทหารผู้ที่ให้การช่วยเหลือได้ทูลพญาโกรพยะว่า ภัณฑาคาริกกุมารสามารถตอบคำถามพญาอินทร์ได้
- พญาโกรพยะจึงให้นำตัวภัณฑาคาริกกุมารมาเข้าเฝ้าเพื่อตอบคำถามของพญาอินทร์
- เมื่อภัณฑาคาริกกุมารเดินทางมาถึงในวังพญาอินทร์จึงเริ่มถามคำถามทั้ง 10 ข้อ ผู้วิเศษทดสอบตัวเอง (D¹)
- ภัณฑาคาริกกุมารสามารถตอบปัญหาทั้ง 10 ข้อของพญาอินทร์ได้ การแสดงปัญญา (ป)

ท้ายเรื่อง

- จากนั้นนายทหารได้กราบทูลว่าภัณฑาคาริกกุมารเป็นโอรสของพระองค์ พญาโกรพยะจึงให้รับตัวนางสุมนาเทวีกลับวัง พร้อมกับบอกให้ภัณฑาคาริกกุมารเป็นกษัตริย์ต่อจากตน ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)
- ภัณฑาคาริกราชาได้ประกอบตนอยู่ในทศพิชราชธรรม 10 ประการ เมื่อสิ้นอายุขัยจึงได้เกิดเป็นเทวดาเสวยทิพย์สมบัติบนสวรรค์ ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในท้ายเรื่อง (Z)

5. สิริธรรชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีชื่อ สิริธรร สิริธรรเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธาและตั้งมั่น อยู่ในศีล 5 อยู่เป็นนิตย์

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้าได้เหาะไปบิณฑบาตที่บ้านเศรษฐีสิริธรร
  - ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)
  - เศรษฐีสิริธรรเห็นดังนั้นจึงนำอาหาร ไปตักบาตรพระปัจเจกพุทธเจ้า พร้อมกับอธิษฐาน ขอให้ตนได้เป็นพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต
- ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อสิ้นบุญจากโลกมนุษย์ สิริธรรก็ได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรบนสวรรค์ตามคำอธิษฐาน
- ตัวละครเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในท้ายเรื่อง (Z)

6. อชิตตราชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายอาศัยอยู่ในเมืองกัมพลนคร

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้เดินทางเข้าไปในป่า จนได้พบกับพระปัจเจกพุทธเจ้าถูกโจรแย่งชิงเอาผ้าไป พระโพธิสัตว์จึงได้ถวายผ้าถุงของตนเป็นทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าพร้อมกับอธิษฐานว่าขอให้ผ้าทิพย์แก่ตนทั้งในชาตินี้และชาติหน้า พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงได้อนุโมทนาตามนั้น
- ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

ท้ายเรื่อง

- ต่อมาได้มีผู้คนนำผ้ามาถวายพระโพธิสัตว์เป็นอันมาก
- ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

7. วิบูลราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยราชเป็นพญาวิบูลราชแห่งเมืองสุจิรวดี มีชายาชื่อนางสุนทร มีโอรสชื่อสุจิรราชกุมาร พญาวิบูลราชโปรดให้สร้างศาลาทานในเมือง 6 แห่งเพื่อบริจาคทานแก่พสกนิกรเป็นประจำทุกวัน แต่พระองค์ก็ยังไม่พอใจ ทรงปรารถนาจะบริจาคเลือดเนื้อและชีวิตของพระองค์ให้เป็นทาน

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงเป็นพราหมณ์ไปทูลขอพระเทวี พระกุมาร และราชสมบัติผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)
  - พญาวิบูลราชจึงยกพระเทวี พระกุมาร และราชสมบัติให้แก่พราหมณ์ด้วยความยินดี
- ตัวเอกให้ทานหรือขายภรรยาของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท²)
- ตัวเอกให้ทานหรือขายบุตรของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท³)

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์เห็นว่าพญาวิบูลราชประกอบด้วยใจอันใฝ่ในการบริจาคทานเช่นนั้น จึงมอบทุกอย่างคืนแก่พระองค์ทั้งหมด
- ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

8. มหาพลชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญามหาพลราชผู้ปกครองเมืองอุษิตะ
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- วันหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าที่ปังกรได้เดินทางมาในเมืองอุษิตะเพื่อเทศนาธรรมแก่พญามหาพลราชให้ทราบถึงคุณพระรัตนตรัยทั้ง 3 ประการ โดยทำปาฏิหาริย์ให้ดวงอาทิตย์ดับแสงมีมืดมิดไปทั่ว

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)

- พญามหาพลราชเห็นดังนั้น จึงรับสั่งให้นำเทียนขนาดใหญ่มาจุดให้แสงสว่างพร้อมกับ สืบหาสาเหตุแห่งความมืด พระพุทธเจ้าที่ปึงกรเห็นดังนั้นจึงสำแดงอิทธิฤทธิ์ให้ ดวงอาทิตย์สว่างดังเดิม
- พญามหาพลราชเห็นดังนั้น จึงอาราธนาพระพุทธเจ้าที่ปึงกรให้เสด็จมาประทับบนอาสนะ เพื่อแสดงธรรมแก่พระองค์และชาวเมือง

ท้ายเรื่อง

- เมื่อพญามหาพลราชได้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่ปึงกรก็เกิดความเลื่อมใส จึงได้ สร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งให้การอุปฐากพระภิกษุสงฆ์และสมณชีพรามณ์ ด้วยความ ประารถนาที่จะได้ไปเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
- ตัวเอกให้ทานทรัพย์สิ้นแก่ผู้อื่น (ท¹)

9. สาทินนราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสัตินนราชแห่งเมืองมิลิลา พระองค์โปรดให้สร้าง ศาลาทาน 6 แห่ง เพื่อบริจาคทานทุกวัน
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)
- ตัวเอกให้ทานทรัพย์สิ้นแก่ผู้อื่น (ท¹)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงให้มาตุลีเทวบุตรไปรับพญาสัตินนราชมายังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงธรรมแก่เทวดา

ท้ายเรื่อง

- หลังจากเวลาผ่านไป 700 ปี พญาสัตินนราชก็อำลากลับโลกมนุษย์ ทราบดังนั้น พญาอินทร์จึงแบ่งสมบัติให้แก่พญาสัตินนราชเป็นเอนกอนันต์
- ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

10. พรหมโฆสชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาพรหมโฆสแห่งเมืองกุสุมปุระ มีมเหสีชื่อนางนันทเทวีพระองค์ได้ให้การอุปฐากพระพุทธรเจ้าเป็นอย่างดี

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๙)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงให้มาตุลีเทวาบุตรแปลงเป็นสุนัข และพระองค์แปลงเป็นพรานไปขอรับการบริจาคอาหารจากพญาพรหมโฆส

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)

- พญาพรหมโฆสทราบดังนั้นจึงนำอาหารไปมอบแก่สุนัขและพราน แต่สุนัขกินเท่าไรก็ไม่รู้จักอิ่ม พรานจึงทูลขอคนที่ป็นศัตรูแก่บ้านเมืองมาเป็นอาหารให้สุนัข จากนั้นจึงปล่อยสุนัขวิ่งทำท่าว่าจะกินบุคคลเหล่านั้นแต่กลับหายไป

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์ทราบถึงความตั้งใจจริงในการบำเพ็ญทานของพญาพรหมโฆส จึงแสดงกายเป็นพญาอินทร์ดั้งเดิมแล้วตรัสสั่งสอนเรื่องการประพฤดิธรรมด้วยประการต่าง ๆ ตั้งแต่นั้นมาพญาพรหมโฆสก็ได้เสวยราชย์ต่อมาด้วยทศพิชราชธรรม

พฤติกรรมกรรมการแสดงธรรม (ธ)

11. อรินทุมมราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาอรินทุมมราชแห่งเมืองสุจิรมหานคร ทรงมีชายชื่อนางสุวัณณกัปปา พญาอรินทุมมราชโปรดให้สร้างศาลาทาน 6 แห่ง เพื่อบริจาคทานแก่พสกนิกรทุกวันแต่พระองค์ก็ยังไม่พอพระทัยจึงรำพึงว่าจะบริจาคเลือดเนื้อและชีวิตของตนเองให้เป็นทาน

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๙)

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงเป็นพราหมณ์ไปทูลขอทรัพย์สินมีค่าและราชสมบัติ
ผู้วิเศษทดสอบตัวเอง (D¹)
- พญาอินทুমมราชได้มอบทรัพย์สินและราชสมบัติให้แก่พราหมณ์ตามคำขอ จากนั้นจึงพานางสุวันฉกัปกาทออกจากเมือง
ตัวเองให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)
- ต่อมาพญาอินทร์จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ไปขอม้าและรถจากพญาอินทুমมราชอีก
ได้รับการทดสอบอย่างหนัก (E¹)
- พญาอินทুমมราชและนางสุวันฉกัปกาทได้ขายตัวเป็นทาส โดยนางสุวันฉกัปกาทขายตัวเป็น
ทาสของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ส่วนพญาอินทুমมราชขายตัวเป็นทาสของนายประคณผู้ดูแล
ประคณเมือง
- ต่อมานางสุวันฉกัปกาทได้คลอดบุตรแต่ก็เสียชีวิต นางเสียใจมากจึงอุ้มศพลูกฝาแฝดไป
หาพญาอินทুমมราช ทั้งสองจึงเดินทางไปสู่ป่าช้า

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทুমมราชได้อธิฐาน โดยอ้างเอาบุญบารมีที่เคยปฏิบัติมาขอให้บุตรของตนฟื้นคืน
ชีวิต ซึ่งบุตรนั้นก็ฟื้นคืนขึ้นมาได้
- ต่อมาพญาอินทร์ได้มาที่ป่าช้าพร้อมมอบทรัพย์สมบัติคืนให้แก่สองกษัตริย์ตามเดิม
ตัวเองได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

12. วิรยปัททิตชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายยากจนชื่อ วิรยปัททิต อยู่ในเมืองปัญจาละ มีภรรยาชื่อนางสุชาดา มีลูกชายชื่อ เรวตกุมาร
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- วิริยบัณฑิตได้ข่าวเรื่องปิดทองพระพุทธรูปก็เกิดความศรัทธา จึงคิดขายตัวเองเพื่อนำเงินไปซื้อทองมาปิดพระพุทธรูป แต่นางสุชาดาและเรวตกุมารอาสาให้ขายตนเองแทนวิริยบัณฑิต เมื่อได้เงินแล้วจึงซื้อทองคำเปลวไปที่ศาลาเพื่อปิดทองพระพุทธรูป
- ตัวเอกให้ทานหรือขายภรรยาของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท²)
- ตัวเอกให้ทานหรือขายบุตรของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท³)
- คนเฝ้าศาลาบอกว่าต้องให้พญาปัญญาละปิดทองเสียก่อน ผู้อื่นจึงจะปิดทองได้ในภายหลัง
- วิริยบัณฑิตเห็นว่าตนถึงกับขายลูกและเมียแล้ว จึงพยายามที่จะเข้าไปปิดทองให้ได้จึงเดินทางไปขออนุญาตจากพญาปัญญาละ
- พญาปัญญาละกล่าวว่าหากพระพุทธรูปตรัสอนุญาตก็จะให้วิริยบัณฑิตปิดทองก่อนพระองค์
- วิริยบัณฑิตได้กล่าวคำอธิษฐานต่อพระพุทธรูป เทวดาในพระพุทธรูปเห็นดังนั้นได้กล่าวอนุญาตให้วิริยบัณฑิตเข้าไปปิดทองทั่วองค์พระ
- ค้างเพียงนิ้วมือองค์พระทองคำเปลวก็หมดไปเสียก่อน วิริยบัณฑิตคิดว่าหากมีผู้ใดสามารถทำให้เนื้อของตนกลายเป็นทองคำได้ก็จะยอมเชือดเนื้อของตนเพื่อปิดทององค์พระให้ครบถ้วน
- พญาอินทร์ทราบความดังนั้นจึงแปลงเป็นช่างทองมาทดสอบความตั้งใจของวิริยบัณฑิต โดยอาสาทำให้เนื้อของวิริยบัณฑิตกลายเป็นทองคำ
- ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)
- วิริยบัณฑิตจึงนำทองคำจากเนื้อของตนไปปิดที่องค์พระจนทั่วแล้วสลบไป
- ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)
- พญาอินทร์ได้นำน้ำทิพย์มารดกายของวิริยบัณฑิต
- วิริยบัณฑิตฟื้นขึ้นมาและมีรูปงามเหมือนทองคำ
- ตัวเอกในโฉมหน้าใหม่ (T)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อสิ้นอายุขัยบน โลกมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดุสิต
- ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในท้ายเรื่อง (Z)

13. อาทิตตราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาอาทิตตราช ครั้งหนึ่งพระองค์ฝันว่ามีพราหมณ์มาขออาหาร เมื่อตื่นบรรทมพญาอาทิตตราชจึงตั้งใจว่าจะบำเพ็ญอชฌัตติกทาน หรือการบริจาคเลือดเนื้อและชีวิตแก่กระทั่งราชสมบัติให้เป็นทาน

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

พฤติกรรมของตัวเอกที่ตั้งใจจะบริจาคทาน (θ)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงเป็นพราหมณ์ไปขออาหารและนางสังขาเทวี ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D^1)
- พญาอาทิตตราชได้บริจาคทานตามคำขอของพราหมณ์ด้วยความยินดีให้ จากนั้นพราหมณ์ได้แก้มทำร้ายนางสังขาเทวีต่อหน้าพญาอาทิตตราชแต่พญาอาทิตตราชก็มิได้แสดงความโกรธแต่อย่างใด

ตัวเอกให้ทานหรือขายภรรยาของตนเองเพื่อประกอบทาน (θ')

ได้รับการทดสอบอย่างหนัก (E^1)

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์เห็นว่าพญาอาทิตตราชมีพระทัยมั่นคงในการบริจาค ทานจึงกล่าวคำสรรเสริญพร้อมกับถวายนางสังขาเทวีคืน
- ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W^0)

14. สุรูปปราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุรูปปราช ครั้งหนึ่งพญาสุรูปปราชตระหนักถึงความโรยราของสังขารจึงประสงค์ที่จะฟังธรรมเทศนาจากสมณสงฆ์หรือนักปราชญ์ผู้รู้ โดยให้ประกาศว่าผู้ใดที่สามารถเทศนาธรรมเป็นที่ต้องพระทัยพระองค์ยินดีที่จะมอบรางวัลเป็นทรัพย์สมบัติตอบแทน

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

พฤติกรรมของตัวเอกที่ตั้งใจจะบริจาคทาน (θ)

- ผ่านไป 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ก็ไม่อาจหาผู้ที่สามารถเทศนาธรรมมาเข้าเฝ้าได้ พญาสุรูปปราชจึงเพิ่มรางวัลโดยนำพระโอรส และพระเทวีพร้อมราชสมบัติทั้งหมดมาเป็นรางวัลอีกโสดหนึ่ง

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงกายเป็นอินทักษ์ มาทดสอบความตั้งใจในการบำเพ็ญทานของพญาสุรูปปราช โดยเข้าไปในพระราชวังเพื่อถวายธรรมเทศนาแก่พญาสุรูปปราช **ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)**
- ก่อนแสดงธรรมเทศนาอินทักษ์ได้ทูลขอนางสุนทรีและพระกุมารสุนทระเป็นอาหาร **ตัวเอกให้ทานหรือขายภรรยาของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท¹)**
ตัวเอกให้ทานหรือขายบุตรของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท³)
- เมื่ออินทักษ์ได้กินเนื้อกษัตริย์ทั้งสองแล้ว ก็เริ่มแสดงธรรมเทศนาโดยมุ่งสอนถึงเรื่องการไม่ยึดติดในกามคุณทั้ง 5 ประการ เมื่อพญาสุรูปปราชได้ฟังธรรมเทศนาแล้วก็สามารถบรรลุในหลักธรรมคำสอนนั้น

ท้ายเรื่อง

- ต่อมาอินทักษ์ได้แสดงตัวว่าเป็นพญาอินทร์พร้อมนำตัวนางสุนทรีและพระกุมารสุนทระมาคืนแก่พญาสุรูปปราช **ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W⁰)**
- นับแต่นั้นมากษัตริย์ทั้ง 3 ได้ปฏิบัติธรรมรักษาศีลอย่างสม่ำเสมอจนสิ้นอายุขัยบนโลกมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดบนสวรรค์ **ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในท้ายเรื่อง (Z)**

15. สุวณฺณพรหมทัตตชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุวณฺณพรหมทัตต์ พระองค์โปรดให้สร้างทานศาลา 6 แห่งเพื่อบำเพ็ญทาน ต่อมาพญาสุวณฺณพรหมทัตต์ปรารถนาจะบริจาคเลือดเนื้อหรือชีวิตของพระองค์เป็นทานอีก

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงเนรมิตตนเป็นพราหมณ์ที่ไม่มีดวงตาเข้าไปขอรับบริจาคทานดวงตาจากพญาสุวัณณพรหมทัตต์

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอง (D¹)

- พญาสุวัณณพรหมทัตต์เห็นดังนั้นจึงควักดวงตาของตนให้แก่พราหมณ์เพื่อปรารภนาที่จะเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคต
- ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตัวเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์ได้นำยาทิพย์รดลงบนตาของพญาสุวัณณพรหมทัตต์พร้อมกับกล่าวยกย่องสรรเสริญพญาสุวัณณพรหมทัตต์แล้วจึงกลับคืนสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- การชুবชีวิต (K¹)

16. มหาปทุมมกุมมารชาดก

ต้นเรื่อง

- พญานางกเสนครองราชย์อยู่ในเมืองอนังควติ มีพระมเหสีนามว่า นางสุเมกขลา เมื่อพระโพธิสัตว์จุติลงมาในครรภ์ของนางสุเมกขลาเทวีนั้น นางทรงมีสิริโฉมที่ผุดผ่องเป็นเหตุให้พญาผู้ปกครองบ้านเมืองใกล้เคียงทั่วมหาเมืองอนังควติเพื่อแย่งชิงตัวนาง พญานางกเสนจึงตัดสินใจพามเหสีหนีออกจากเมืองไปบวชเป็นฤาษีอยู่ในป่าหิมพานต์ แต่เมื่อภักษัตริย์ทั้งสองขึ้นแพเพื่อจะข้ามไปยังอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำได้มีคลื่นใหญ่ซัดจนทำให้แพแตก ทำให้พญานางกเสนจมลงใต้น้ำ นางสุเมกขลาจึงอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ปกป้องชีวิตของพระสวามีและแม้ว่าพญานางกเสนจะรอดจากการจมน้ำแต่ต่อมาก็สิ้นพระชนม์ จากนั้นไม่นานนางสุเมกขลาก็มีพระประสูติกาลพระโอรส และให้พระนามว่า ปทุมมกุมาร
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- วันหนึ่งนางสุเมกขลาได้เข้าป่าไปหาผลไม้ เมื่อไปถึงจอมปลวกนางได้ถูกงูจงอางกัดถึงแก่ชีวิต ความตายของพ่อกับแม่ (β^2)

- ปทุมมกุมารเห็นมารดาของตนหายไปจึงออกติดตามจนพบว่ามารดาเสียชีวิตจึงเกิดความเศร้าโศกเสียใจ พร้อมทั้งตั้งจิตอธิษฐานขอเทวดาอารักษ์ทั้งหลายมาช่วยชুবชีวิตมารดาของตน

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ไปทดสอบความกตัญญูของมหาปทุมมกุมาร โดยแก้มขงขึ้นเนื้อหัวใจของปทุมมกุมารแลกกับการชุบชีวิตของนางสุเมกขลาเทวี

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)

- ปทุมมกุมารทราบดังนั้นจึงใช้ดาบแทงลงไปทอกพร้อมกับควักหัวใจของตนออกมาเพื่อชุบชีวิตมารดา

ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตัวเองเพื่อประกอบทาน (ท¹)

- เมื่อนางสุเมกขลาฟื้นขึ้นและพบว่า โอรสของตนสิ้นชีวิตก็ร้องไห้ด้วยความเสียใจ พญาอินทร์จึงให้นางตั้งจิตอธิษฐานเพื่อขอชีวิตโอรสของนางกลับคืนมา

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์ได้ชุบชีวิตมหาปทุมมกุมารขึ้นมาพร้อมกับแสดงกายที่แท้จริงให้ปรากฏแก่สองพระองค์แล้วจึงเสด็จกลับที่ประทับบนสวรรค์

การชุบชีวิต (K¹)

- ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาปทุมมกุมารและนางสุเมกขลาก็ได้รักษาศีลปฏิบัติธรรมตราบจนสิ้นอายุขัยจึงได้ไปเกิดบนสวรรค์

ตัวละครเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในท้ายเรื่อง (Z)

17. มหาสุรเสนชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุรเสนแห่งเมืองพาราณสี มีชานานามว่า นางวิชชุลดา พญาสุรเสนโปรดให้สร้างโรงทานไว้ 6 แห่ง ต่อมาพระองค์ได้ปรารถนาว่าต้องการจะถวายเลือดเนื้อและกายแห่งตนเป็นทาน

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

ตัวเอกให้ทานทรัพย์เงินแก่ผู้อื่น (ท¹)

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ที่มีศรัทธาครั้งเดียวไปขอรับบริจาคศรัทธาจากพญาสุรเสนเพื่อมาสวมต่อในส่วนของตนที่ขาดหายไป

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)

- พญาสุรเสนทราบดังนั้นก็ให้บริวารมัดพระองค์ไว้กับต้นไม้ พร้อมเรียกให้ทหารมาตัดศีรษะของพระองค์ แต่ทหารไม่สามารถลงมือได้พญาสุรเสนจึงนำดาบมาตัดศีรษะของพระองค์เองเพื่อมอบให้แก่พราหมณ์

ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตัวเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อพญาอินทร์ทราบถึงความตั้งมั่นในการบริจาคทานของพญาสุรเสนจึงมอบศีรษะคืนแก่พระองค์พร้อมกับชุบชีวิตขอบพญาสุรเสนให้ฟื้นคืนดังเดิม
- การชุบชีวิต (K⁹)**

18. สิริจุทามณีชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสิริจุทามณีแห่งเมืองพาราณสี มีชายชื่อนางปทุมวดีมีโอรสชื่อจันทกุมาร พญาสิริจุทามณีโปรดให้สร้างศาลาทานในเมืองถึง 6 แห่ง วันหนึ่งพญาสิริจุทามณีคิดจะบริจาคเนื้อและชีวิตของตนเป็นทาน
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (C)**
- ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)**

กลางเรื่อง

- ทราบถึงพญาอินทร์จึงเนรมิตตนเป็นพราหมณ์ที่มีกายเพียงครึ่งซีก มาขอกายอีกซีกหนึ่งจากพญาสิริจุทามณีเพื่อเติมร่างกายของตนให้เต็มบริบูรณ์

ผู้วิเศษทดสอบตัวเอก (D¹)

- พญาสิริจุทามณีได้ยินเช่นนั้นก็ได้อธิษฐานขอให้มิถิ์เลื่อยเหล็กปรากฏขึ้นและด้วยอำนาจของการอธิษฐานจึงปรากฏยักษ์สองตนถือเลื่อยเหล็กแหวกแผ่นดินขึ้นมา จากนั้นพญาสิริจุทามณีได้ให้ยักษ์ทั้งสองเลื่อยพระองค์ออกเป็นสองซีก เพื่ออุทิศให้พราหมณ์ครึ่งหนึ่งและอีกครึ่งหนึ่งให้เป็นอาหารแก่ยักษ์ที่มาเลื่อยร่างของพระองค์นั้น

ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตัวเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

ท้ายเรื่อง

- ฝ่ายพราหมณ์ครึ่งซีกเมื่อได้รับร่างกายจากพญาสิริจุทามณีมาก็แสดงตนเป็นพญาอินทร์ จากนั้นจึงชุบชีวิตของพญาสิริจุทามณีขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

การชุบชีวิต (K⁹)

19. กุ๊กกรูชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุนัข
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๙)
- ครั้งหนึ่งเกิดฝนตกหนักหนั่งที่หุ้มเบาะราชรถของพระราชาก็เกิดพองตัวสุนัขที่พระราชาลีงงไว้จึงได้กัดกินหนั่งดังกล่าว
- เมื่อพระราชาทราบดังนั้นจึงสั่งให้ฆ่าสุนัขในเมืองทั้งหมด

กลางเรื่อง

- บรรดาสุนัขได้รับความเดือดร้อนจึงไปขอร้องพญาสุนัขให้ช่วยเหลือพวกตน
- พญาสุนัขทราบดังนั้นจึงคิดว่าสุนัขที่กินหนั่งหุ้มเบาะราชรถที่แท้จริงนั้นคือสุนัขของพระราชาก็เพราะในวังมีทหารคุ้มกันหนาแน่นสุนัขภายนอกไม่อาจเข้าไปได้ แล้วจึงเสี่ยงชีวิตของตนเข้าไปพบกับพระราชานในวัง
- เมื่อไปถึงพญาสุนัขได้คิดหาวิธีการสืบหาความจริงโดยการให้สุนัขทั้งหมดกินหญ้าแพรกและนมเปรี้ยว

การแสดงปัญญา (ป)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อสุนัขเลียของพระราชากินนมผสมหญ้าแพรกเข้าไปจึงอาเจียนออกมาเป็นหนั่งทำให้บรรดาสุนัขเหล่านั้นรอดพ้นจากการถูกฆ่า

20. สรภชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นผู้มีอันจะกินในเมืองพาราณสี เมื่อบริจาครทรัพย์แล้วก็ไปบวชเป็นฤาษีอยู่ในป่า
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๙)
ตัวเอกออกบวช (จ)

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งมีตุ๊กแกอาศัยอยู่ในถ้ำอัสรม เมื่อครุฑมาพบเข้าก็จะจับกินเป็นอาหาร ตุ๊กแกจึงบอก
ว่าถ้าครุฑสามารถตอบปัญหาได้ 4 ข้อ ก็จะยอมให้กินเป็นอาหาร คำถามมีอยู่ว่าสิ่งใด

รุ่งเรืองงามมากที่สุด สิ่งโคนุ่นนวนมากที่สุด สิ่งใดที่ยาวมากที่สุด สิ่งใดที่ไม่มียิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ครูทตอบว่า พระจันทร์ ฟ้าย หนทางและ ความตายตุ๊กแกบอกกว่าไม่ถูก

- จากนั้นตุ๊กแกจึงชวนครูทไปหาฤาษีเพื่อเฉลยคำตอบ และย้ำว่าถ้าคำตอบฤาษีเหมือนครูท ตนก็จะให้กินเป็นอาหาร
- ฤาษีเฉลยว่าสภาวะอันงามยิ่งคือมนุษย์ที่ถือศีล สภาวะอันไกลยิ่ง คือ ความแตกต่างระหว่างผู้ที่ประพฤดิธรรมและไม่ประพฤดิธรรม สภาวะที่ละเอียดอ่อนยิ่ง คือ โลกุตระธรรม และสภาวะที่ไม่มีอย่างยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด คือ นิพพาน

การแสดงปัญญา (ป)

ท้ายเรื่อง

- ตุ๊กแกบอกกว่าครูทตอบไม่ถูกฉะนั้นจึงไม่สามารถกินตนได้ จากนั้นฤาษีจึงได้สั่งสอนไม่ให้ครูท กินอาหารที่ไม่สมควร จากนั้นตุ๊กแกและครูทจึงลาฤาษีกลับ

21. กนกวันนรราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญากนกวันนรราชแห่งเมืองกนกวดี ครั้งหนึ่งปุโรหิตทำนายว่า อีก 12 ปีบ้านเมืองจะเกิดความแห้งแล้ง พญากนกวันนรราชได้ยินเช่นนั้นจึงให้ประกาศแก่คนทั้งหลายให้สะสมเสบียงไว้ พอปีที่ 12 มาถึง บ้านเมืองก็เกิดความแห้งแล้งผู้คนอดอยากเป็นอันมาก

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๙)

กลางเรื่อง

- ครั้งนั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าเกิดความสังเวชในสัตว์โลกและเห็นว่าพญากนกวันนรราชจะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตจึงเสด็จไปโปรด โดยการออกรับอาหารบิณฑบาตรซึ่งขณะนั้นข้าวที่เก็บรักษาไว้มีไม่ถึงทะนาน และเป็นข้าวที่จัดไว้เพื่อเลี้ยงราชบุตรซึ่งยังเล็กอยู่ พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- พญากนกวันนรราชเห็นว่าร่างกายทั้งหลายจะอยู่ไม่ยืนยาวจึงนำอาหารส่วนของราชบุตรที่เหลือออกไปถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท')

ท้ายเรื่อง

- หลังจากนั้น ได้มีฝนทิพย์ตกลงมา ทำให้บ้านเมืองและประชาชนมีความสุขอีกครั้งหนึ่ง
ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W^0)

การวิเคราะห์โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง

โครงสร้างตอนต้นเรื่อง

$$\alpha \quad t(t^1) \quad \beta^2$$

เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละคร α เพื่อให้ผู้อ่านรู้ว่าตัวละครแต่ละตัวเป็นใครมาจากไหนมีกำเนิดที่พิสดารอย่างไร เช่น นิทานเรื่องเสดบัณฑิตชาดก ที่กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหนูเผือก หรือเรื่องนรชิวชาดก ที่กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายผู้ยากไร้ชื่อ นรชิวกุมาร หลังจากกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละครแล้วพฤติกรรมที่พบต่อมา คือ พฤติกรรมบริจาทานตอนต้นเรื่อง (t) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่อง พรหมโฆสชาดก สาทินนราชชาดก วิบุลราชชาดก อรินทุมมราชชาดก อาทิตตราชชาดก สุรูปปราชชาดก สุวัณณพรหมทัตถกุมารชาดก มหาสุรเสนชาดก และสิริจุทามณีชาดก พฤติกรรมบริจาทานในตอนต้นเรื่องถือเป็นการเปิดเรื่องให้ตัวละครเอกได้บำเพ็ญทานบารมีตามจุดประสงค์หลักของเรื่อง เช่น นิทานเรื่อง อาทิตตราชชาดก ที่กล่าวว่าพญาอาทิตตราชมีพระประสงค์ที่จะบริจาทานเลือดเนื้อของพระองค์เป็นทานแก่ผู้ที่มาขอบริจาทาน เป็นต้น นอกจากพฤติกรรมบริจาทานในตอนต้นเรื่องแล้วยังพบพฤติกรรมความตายของพ่อกับแม่ (β^2) ในนิทานเรื่อง มหาปทุมมกุมมารชาดก และนรชิวชาดก พฤติกรรมความตายของพ่อกับแม่เป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่เป็นมูลเหตุให้ตัวละครเอกได้บำเพ็ญทานบารมีตามจุดประสงค์หลักของเรื่อง เช่น นิทานเรื่องนรชิวชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อนรชิวกุมารเห็นมารดาของตนตายเพราะถูกงูกัดดังนั้น จึงตั้งจิตอธิษฐานขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยให้มารดาของตนฟื้นคืนชีวิตขึ้นมาอีกครั้งถึงแม้ว่าจะต้องแลกด้วยชีวิตของตนเองก็ตาม

โครงสร้างตอนกลางเรื่อง

$D^1, ท (ท^1, ท^2, ท^3, ท^4), E^1$

ป

เมื่อตัวละครเอกได้ประสบเหตุและ/หรือมีความตั้งใจที่จะบริจาทานแล้ว พฤติกรรมที่พบในลำดับต่อมา คือ การทดสอบของผู้วิเศษ (D^1) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานทุกเรื่อง อาทิ เสตป็นทิตชาดก วิปุลราชชาดก อรินทุมมราชชาดก วิริยป็นทิตชาดก อาทิตตราชาดก ภัณฑาคาริกชาดก และกนกวันณราชชาดก พฤติกรรมทดสอบของผู้วิเศษที่ปรากฏในที่นี้จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ตัวละครเอกได้บำเพ็ญทานบารมีตามที่ตั้งใจไว้ เช่น นิทานเรื่อง เสตป็นทิตชาดก ที่กล่าวว่าหนูเผือกเสตป็นทิตต้องการบริจาคเลือดเนื้อของตนเองเพื่อเป็นทานแก่ผู้ที่มาขอ ($ท^4$) เมื่อพญาอินทร์ทราบดังนั้นจึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ (D) มาทดสอบความตั้งใจของหนูเผือกโดยแกล้งขอเนื้อของหนูเผือกเป็นอาหาร หรือเรื่องวิปุลราชชาดก ที่กล่าวว่าพญาวิปุลราชมี ความประสงค์ที่จะบริจาคชีวิตของตนเองเป็นทาน เมื่อความทราบถึงพญาอินทร์จึงได้แปลงกายเป็นพราหมณ์ไปแกล้งทูลขอราชสมบัติ ($ท^1$) พระโอรส ($ท^2$) และพระมเหสี ($ท^3$) นอกจากพฤติกรรมการทดสอบธรรมดาแล้ว ตัวละครเอกอาจได้รับการทดสอบอย่างหนักจากผู้วิเศษ (E^1) อีกครั้งพบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องอรินทุมมราชชาดก และอทิตตราชาดก พฤติกรรมทดสอบอย่างหนัก จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีจิตใจที่หนักแน่นมั่นคงในการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เช่น เรื่องอรินทุมมราชชาดก ที่กล่าวว่าหลังจากแปลงกายเป็นพราหมณ์ (D^1) ไปทูลขอราชสมบัติแล้ว ($ท^1$) พญาอินทร์ยังต้องการทดสอบน้ำพระทัยของพญาอรินทุมมราชอีกครั้งด้วยการไปทูลขอราชรถที่เป็นพาหนะในการเดินทาง ซึ่งพญาอรินทุมมราชก็ได้มอบราชรถไปตามคำขอนั้น (E^1)

อนึ่ง นอกจากพฤติกรรมการบำเพ็ญทานบารมีแล้ว ยังปรากฏพฤติกรรมการแสดงปัญญา (ป) ในนิทานเรื่อง สุวณณกุมมารชาดก ภัณฑาคาริกชาดก สรภชาดก และกุกกุรชาดก การแสดงปัญญาบารมีถือเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของพระโพธิสัตว์ เช่นนิทานเรื่อง สุวณณกุมมารชาดก ที่กล่าวว่าสุวณณกุมารสามารถตอบคำถามทั้ง 10 ข้อของพญาอินทร์ได้ ซึ่งคำถามทั้ง 10 ข้อนี้ไม่มีผู้ใดสามารถตอบได้

โครงสร้างตอนท้ายเรื่อง

$K^9 \text{ ๓ } W^0 Z$

ถ้านิทานเรื่องใดตัวละครเอกได้ให้ทานและ/หรือขายชีวิตของตนเองเพื่อเป็นทาน (T^1) ก็จะไปปรากฏพฤติกรรมการชุบชีวิต (K^9) คู่กันเสมอ พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องนรชิวชาดก สุวัณณพรหมทัตตชาดก มหาปทุมมกุมมารชาดก มหาสุรเสนชาดก และสิริจุฑามณีชาดก เช่น นิทานเรื่องมหาปทุมมกุมารชาดก ที่กล่าวว่าหลังจากปทุมมกุมารควักหัวใจของตนเพื่อนำมาเป็นยาชุบชีวิตมารดาของตนแล้วก็ล้มลงขาดใจตาย (T^4) เมื่อพญาอินทร์เห็นดังนั้น จึงชุบชีวิตของปทุมมกุมารขึ้นมาอีกครั้ง (K^9) นอกจากนี้ในนิทานบางเรื่องยังพบพฤติกรรมการแสดงธรรม (๓) ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของพระโพธิสัตว์ พบพฤติกรรมดังกล่าวในนิทานเรื่องเสตปิณฑิตชาดก และพรหมโฆสชาดก ในเรื่องเสตปิณฑิตชาดก กล่าวว่าหนูเผือกเสตปิณฑิตได้แสดงธรรมแก่พญาอินทร์และเหล่าเทวดาทั้งหลายบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ส่วนพฤติกรรมลำดับสุดท้ายที่พบคือ พฤติกรรมของตัวเอกที่ได้รับเงินหรือสิ่งของอื่น ๆ ตอนท้ายเรื่อง (W^0) และพฤติกรรมที่ตัวละครเอกได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเกือบทุกเรื่อง อาทิ สิทธิราชชาดก อาชิตตราชาดก อรินทุมมราชชาดก สุวัณณกุมมารชาดก ภัณฑาคาริกชาดก และกนกวัณณราชชาดก พฤติกรรมทั้งสองแสดงให้เห็นถึงผลของการประกอบกุศลกรรม และ การบำเพ็ญทานบารมีของตัวละครเอก เช่นเรื่องวิปุลราชชาดก ที่กล่าวว่าหลังจากพญาอินทร์เห็นถึงความตั้งใจจริงในการบำเพ็ญทานของพญาวิปุลราชแล้ว จึงมอบทุกอย่างคืนแก่พญาวิปุลราชทั้งหมด (W^0) เป็นต้น

เมื่อนำโครงสร้างของนิทานทั้ง 3 ตอนมาสรุปรวมกัน จะได้โครงสร้างของนิทานธรรมะแท้ๆ ที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงดังนี้

$$\alpha \text{ ๓ } (T^1) \left\{ \frac{\beta^2 D^1, \text{ ๓ } (T^1, T^2, T^3, T^4), E^1}{\text{ป}} \right\} K^9 \text{ ๓ } W^0 Z$$

จากการสรุปโครงสร้างหลักของนิทาน จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของนิทานธรรมะแท้ๆ ที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงนั้นมีโครงเรื่องที่เรียบง่ายมุ่งเน้นที่พฤติกรรมการบำเพ็ญทานบารมี (๓) ของพระโพธิสัตว์เป็นหลัก โดยมีพฤติกรรมการแสดงปัญญา (ป) และพฤติกรรมการแสดงธรรม (๓) เป็นประเด็นที่รองลงมา ซึ่งการบริจาคทานในแต่ละครั้งจะมีพฤติกรรมทดสอบ (D^1) จนกระทั่งถึงการทดสอบอย่างหนัก (E^1) จากผู้วิเศษมาคอยเสริมให้การบำเพ็ญทานบารมีในแต่

ละครึ่งนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ และเพื่อเป็นการย้ำถึงผลของการประกอบกุศลกรรมในตอนท้าย เรื่องจึงปรากฏพฤติกรรมกรรมการหุบชีวิต (K^0) พฤติกรรมที่ตัวเองได้สิ่งของต่าง ๆ (W^0) จนไปถึง พฤติกรรมการได้ไปเกิดในสวรรค์ (Z) เป็นพฤติกรรมปิดเรื่อง

1.1.2 โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง (A) จำนวน 12 เรื่องได้แก่ กุรุคคมิคชาดก อริฏฐชาดก ตุลกชาดก มมชาดก รัตนปัทมาชาดก จัมเปยชาดก ภัททันตชาดก พหลภาวีชาดก สิริวิบุลยชาดก กปิราชาดก สุตตโสสมชาดก และสุวรรณมิกคชาดก โดยผู้วิจัยได้แบ่งโครงสร้างของเรื่องเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นเรื่อง ตอนกลางเรื่อง และตอนท้ายเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะแยกพฤติกรรมตัวละครในแต่ละเรื่องโดยแบ่งเป็นแต่ละตอน ดังนี้

1. กุรุคคมิคชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกวางทองอยู่ในป่า มีเต่าและนกไส้เป็นเพื่อนร่วมอาศัยอยู่ด้วย

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

กลางเรื่อง

- มินายพรานคิดจะทำบ่วงแร้วเพื่อจับกวางทองโพธิสัตว์
- พฤติกรรมของตัวโกง (A)

- กวางทองถูกบ่วงแร้วของนายพราน

ตัวโกงทำให้ตัวเองจนได้รับบาดเจ็บหรือพิการ (A^1)

- นกไส้และเต่าหาทางช่วยกวางทองโพธิสัตว์ โดยนกไส้ถ่วงเวลาไว้ไม่ให้นายพรานนำหอกไปทำร้ายกวางทองโพธิสัตว์ ส่วนเต่าใช้พินักัดเชือกที่บ่วงแร้วจนขาดจนสามารถช่วยกวางทองไว้ได้

- ต่อมานายพรานจับเต่าไว้ กวางทองเห็นดังนั้นจึงล่อให้นายพรานวิ่งตามตนจนหลงป่า
- ตัวเองให้ทานหรือขายชีวิตตัวเองเพื่อประกอบทาน (T^1)

ท้ายเรื่อง

- ตั้งแต่นั้นมาสัตว์ทั้งสามก็คบกันเป็นสหายต่อไปจนสิ้นชีวิต

2. อริฏฐชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชบุตรของพญาพรหมทัตต์แห่งพาราณสีชื่อ อริฏฐกุมาร
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ต่อมาอริฏฐกุมารมีความประสงค์ที่จะออกบวช เมื่อความทราบถึงพญาพรหมทัตต์จึงจับไล่
อริฏฐกุมารออกจากวัง
ตัวเอกออกบวช (จ)
ตัวโกงจับไล่ตัวเอก (A')

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

ท้ายเรื่อง

- ต่อมาอริฏฐกุมารรำลึกถึงคุณของพระบิดา จึงได้เดินทางเข้าไปเทศนาสั่งสอนโปรดพญา
พรหมทัตต์ให้รู้ถึงคุณของพระรัตนตรัย
การแสดงธรรม (ข)
- ด้วยกุศลกรรมที่ทำไว้ เมื่อสิ้นอายุขัยอริฏฐกุมารจึงได้ไปเกิดในพรหมโลก
ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)

3. ตุลกชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายหนุ่มชื่อตลกบัณฑิตอาศัยอยู่ในเมืองจันทรา
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- พญาจันทราได้รับเป็นอุปัฏฐากพระภิกษุจำนวน 33 รูป
- บุโรหิตเกิดความอิจฉาจึงทูลว่าพระภิกษุทั้ง 33 รูป เป็นพวกโจรให้รับนำตัวไปลงอาญา
พฤติกรรมของตัวโกง (A)
- พญาจันทราจึงส่งลงอาญาพระภิกษุทั้ง 33 รูปจนได้รับความทุกข์ทรมาน
- ตลกบัณฑิตทราบความจึงไปขอคำปรึกษาจากพระนาคทีปเถระ
- พระนาคทีปเถระแนะนำให้ตลกบัณฑิตนำทรัพย์สินที่มีไปเป็นค่าไถ่ตัวพระภิกษุทั้ง 33 รูป

- ตลกบัณฑิตจึงนำทรัพย์สินไปเป็นค่าไถ่ตัวพระภิกษุทั้ง 33 รูป
- **ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)**
- พญาจिनราชกล่าวว่าทรัพย์สินนั้นไม่พอที่จะไถ่ตัวพระภิกษุทั้ง 33 รูป ตลกบัณฑิตจึงขอใช้ชีวิตของตนเป็นสินไถ่แทนทรัพย์สมบัติ
- **ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)**
- จากนั้นพญาจिनราชจึงสั่งให้นำตัวตลกบัณฑิตไปขังไว้
- สุชาติพราหมณ์บิดาของตลกบัณฑิตทราบ จึงขอร้องพระนาคท้าวเประให้ช่วยบุตรของตน
- พระนาคท้าวเประจึงเทศนาสั่งสอนชาวเมือง โดยยกเรื่องการทำความคิดละเว้นความชั่วเป็นตัวอย่าง

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

ท้ายเรื่อง

- พญาจिनราชได้ฟังธรรมเทศนาจนเกิดความเลื่อมใสจึงสั่งปล่อยตัวตลกบัณฑิต
- ต่อมาพญาจिनราชทราบความจริงจึงขับไล่ปุโรหิตออกไปจากเมือง
- **ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)**

4. มขชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์นามว่า มขกุมาร อาศัยอยู่ในเมืองมคธ เมื่อเติบโตใหญ่มขกุมารเป็นผู้ที่รักาศิลปปฏิบัติธรรมสมาธิเสมอ

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (C)

- มขกุมารได้ร่วมกับเพื่อนอีก 32 คน สร้างศาลา ขุดบ่อน้ำ และแผ้วถางหนทาง เพื่อถวายเป็นทาน

พฤติกรรมของตัวเอกที่ตั้งใจจะบริจาคทาน (ท)

กลางเรื่อง

- นายกร้านบ้านเกิดความอิจฉา จึงหลอพยุมาครว่าพราหมณ์ทั้ง 33 คน เป็นโจรที่คิดชิงเอาบ้านเมืองควรนำตัวไปลงอาญา

พฤติกรรมของตัวโกง (A)

- พยุมาครจึงสั่งให้ลงอาญาพราหมณ์ทั้ง 33 คน แต่ไม่มีผู้ใดทำอันตรายพราหมณ์ทั้งหมดได้

ท้ายเรื่อง

- ต่อมาพญามครเกิดความสงสัยจึงถามพวกพราหมณ์ว่า เรียนเวทมนตร์ใดมาจึงสามารถรอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ ได้ มฆกุมารกล่าวว่าพวกตนไม่ได้เรียนเวทมนตร์ใด เพียงแต่รักษาศีลปฏิบัติธรรมพร้อมกับบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เป็นทานเท่านั้น
- พญามครเกิดความศรัทธาจึงปล่อยพราหมณ์ทั้ง 33 คนจากที่คุมขัง เมื่อสิ้นอายุขัยบนโลกมนุษย์ มฆกุมารและพราหมณ์ทั้ง 32 คน จึงได้ไปเกิดเป็นพญาอินทร์และเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)

5. รัตนปัทมาศต

ต้นเรื่อง

- พญามหารัถฐะแห่งเมืองเมฆวดี มีมเหสีชื่อนางสิริศัพทา ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้จุติมาในครรภ์ของนาง ครึ่งหนึ่งนางสิริศัพทาได้พักแรมในอุทยานคินนุรนั้นนางฝันร้าย ทำนายได้ว่าฝนจะตกและน้ำจะท่วมพญามหารัถฐะพระมเหสีและโอรสจะพราจากัน พญามหารัถฐะจึงให้สร้างเรือแล้วพานางสิริศัพทาลอยไปตามกระแสน้ำไป เมื่อเรือแตกทั้งสองจึงพราจากันนางสิริศัพทาลอยตามน้ำไปถึงเขาไม้จันทน์และได้คลอดโอรสนามว่า รัตนปัทมาศตกุมาร

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- วันหนึ่งนางสิริศัพทาออกหาอาหารจึงถูกยักษ์ชื่อพลาหกะ จับเพื่อจะกินเป็นอาหาร
- ตัวโกงในร่างมนุษย์กินคนหรือที่เกี่ยวข้อง (A^{xvii})
- รัตนปัทมาศตกุมารเห็นดังนั้นจึงขอร้องให้ยักษ์พลาหกะจับตนเองกินแทน
- ยักษ์พลาหกะกล่าว ว่าหากรัตนปัทมาศตกุมารฝ่าเอาหัวใจให้ตนก็จะปล่อยนางสิริศัพทา
- รัตนปัทมาศตกุมารจึงใช้มีดผ่าอกแล้วควักหัวใจยื่นให้แก่อยักษ์ แล้วล้มลงในที่นั้น
- ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์เห็นดังนั้นจึงเสด็จไปบังคับยักษ์พลาหกะให้ชุบชีวิตรัตนปัทมาศตกุมาร
- การชุบชีวิต (K¹)
- จากนั้นพญาอินทร์จึงได้นำนางสิริศัพทา และรัตนปัทมาศตกุมาร ไปส่งยังเมืองเมฆวดี

- รัตนปักษิ์ชโตกุมาร ได้รับราชสมบัติจากพญาพรหมทัตต์ ไม่นานก็ไปบวชเป็นฤาษีในป่าหิมพานต์เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจึงไปเกิดในพรหมโลก

ตัวเอกออกบวช (จ)

ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)

6. ฉันทันตชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาช้างชื่อฉันทันต์ มีมเหสีสองนาง คือ นางช้างมหาสุภัททา และ นางช้างจุลสุภัททา

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

- นางช้างจุลสุภัททาน้อยใจว่าพญาช้างเอาใจนางช้างมหาสุภัททามากกว่าตนจึงอธิษฐานว่า หากตายไปขอให้เกิดเป็นมเหสีของพญาพราณสี แล้วจะให้ นายพรานยิงพญาช้างด้วยธนูอาบยาพิษ เพื่อเอาทั้งคู่มารับเป็นของตน จากนั้นก็อดอาหารจนสิ้นชีวิต

กลางเรื่อง

- นางช้างจุลสุภัททาได้เกิดเป็นมเหสีของพญาพราณสีตามคำอธิษฐาน จากนั้นนางได้แก้มป่วยเพื่อให้พญาพราณสีนำนางของพญาช้างฉันทันต์มาเป็นยารักษาโรคให้ตน
- ทราบถึงพญาพราณสีจึงสั่งให้พราน โสณุตตระ ไปนำเอางาของพญาช้างฉันทันต์มามอบให้แก่ภรรยาของตน

ตัวโกงสั่งฆ่าตัวเอก (A¹³)

- เมื่อเดินทางไปถึงที่อยู่ของพญาช้างฉันทันต์ พราน โสณุตตระ ได้ยิงพญาช้างด้วยธนูอาบยาพิษ

ตัวโกงฆ่าตัวเอก (A¹⁴)

- พญาช้าง ได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่เมื่อทราบว่า เป็นคำสั่งของนางจุลสุภัททาจึงได้มอบงาทั้งคู่ของตนให้แก่พราน โสณุตตระแล้วจึงสิ้นใจ ณ ที่นั้น

ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตตนเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

ท้ายเรื่อง

- พราน โสณุตตระได้นำเอางาของพญาช้างมามอบให้แก่ นางจุลสุภัททา ครั้นนางจุลสุภัททาได้เห็นงาของพญาช้างก็บังเกิดความสะเทือนใจจนถึงแก่ความตายในที่สุด

ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)

7. จัมเปยษาคก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานาคชื่อจัมเปยษาคกราช
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๕)
- ต่อมาจัมเปยษาคกราชเสียใจที่เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน จึงขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลบนเมืองมนุษย์พร้อมกับอธิษฐานว่าจะบริจาคเลือดเนื้อและชีวิตของตนให้เป็นทาน
พฤติกรรมของตัวเอกที่ตั้งใจจะบริจาคทาน (ท)

กลางเรื่อง

- ต่อมาจัมเปยษาคกราชถูกหมองจับตัวไปเพื่อแสดงให้คนดู จนกระทั่งได้เดินทางไปแสดงในวังของพญาอุคคเสนาแห่งพาราณสี
ตัวโงกักขังตัวเอก (A¹⁵)
- กล่าวถึงนางนาคสุมนาเทวีชายาของจัมเปยษาคกราช เห็นสามีของตนหายไปจึงออกตามหา จนพบว่าสามีของตนถูกจับตัวไปแสดงอยู่ที่วังของพญาอุคคเสนา
- นางนาคสุมนาเทวีได้ขอร้องให้พญาอุคคเสนาไถ่ตัวจัมเปยษาคกราชจากหมอง
พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

ท้ายเรื่อง

- จากนั้นจัมเปยษาคกราชและนางนาคสุมนาเทวีจึงได้ลาพญาอุคคเสนากลับเมืองบาดาล
- ต่อมาพญาอุคคเสนาได้เดินทางไปเยี่ยมจัมเปยษาคกราชในเมืองบาดาล
- จัมเปยษาคกราชจึงให้ทานทรัพย์สมบัติให้แก่พญาอุคคเสนาเพื่อนำไปใช้ในเมืองพาราณสี
ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

8. พหลภาวชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลูกวัวของนางวัวชื่อพหลา
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๕)

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งนางวัวพหลาออกหาอาหาร แต่โซคร้ายพบเสื่อโคร่งจึงถูกจับเพื่อจะกินเป็นอาหาร นางวัวจึงขอร้องต่อเสื่อโคร่งว่า ขอกลับไปให้นมลูกก่อนแล้วจะกลับมาให้กิน

พฤติกรรมของตัวโกง (A)

- เมื่อให้นมลูกแล้วนางวัวพหลาได้กลับมาให้เสื่อโคร่งกินตามสัญญาที่ให้ไว้
  - ลูกวัวโพธิสัตว์เห็นเหตุการณ์จึงขอให้เสื่อโคร่งกินตนเองแทนแม่
- ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตัวเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)**
- เสื่อโคร่งเห็นความมีสัจจะของนางวัวพหลา และเห็นความรักของลูกวัวที่มีต่อแม่จึงไม่กินวัวสองแม่ลูก

ท้ายเรื่อง

- พญาอินทร์เห็นถึงความดีของสัตว์ทั้งสามจึงเนรมิตรสัตว์ทั้งสามให้เป็นเทวดา
- พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)**
- ตัวเอกในโฉมหน้าใหม่ (T)**
- ตัวละครเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)**

9. กปिरาชชาดก**ต้นเรื่อง**

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาลิงอาศัยอยู่ในป่าใกล้ฝั่งแม่น้ำคงคา
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)**
- ที่พญาลิงและบริวารอาศัยอยู่มีมะม่วงต้นหนึ่งรสชาติดี พญาลิงเกรงว่าหากมะม่วงสุกแล้วหล่นลงไปใต้น้ำจะนำภัยมาสู่บริวารของตนได้ จึงสั่งให้ปลิดผลมะม่วงที่หอดไปในน้ำออก
  - มีมะม่วงผลหนึ่งอยู่ในรังมดแดงเมื่อสุกได้ร่วงลงไปใต้น้ำ แล้วลอยไปติดที่ทำน้ำของพญาพรหมทัตต์ ครั้นทหารเห็นจึงนำไปถวายให้พญาพรหมทัตต์เสวยพระองค์ตั้งใจในรสชาติ จึงสั่งให้ค้นหาต้นมะม่วงจนพบ

กลางเรื่อง

- ต่อมาพญาลิงได้พาบริวารไปกินมะม่วงตามปกติ เมื่อพญาพรหมทัตต์เห็นฝูงลิงจึงสั่งให้ทหารนำธนูมายิงฝูงลิงนั้น

พฤติกรรมของตัวโกง (A)

- พญาลิงเห็นภัยดังกล่าวจึงกระโดดไปที่ต้นไม้กิ่งหนึ่งของแม่น้ำแล้วนำหวายผูกกับต้นไม้เพื่อให้บริวารได้หนีภัย
  - เส้นหายนั่นสั้นไปเล็กน้อย แต่ด้วยเกรงว่าบริวารของตนจะเป็นอันตรายพญาลิงจึงให้บริวารเหยียบไปบนหลังของตนแทน ทำให้พญาลิงบอบช้ำอย่างสาหัส
- ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อบริจาคทาน (ท⁴)**

ท้ายเรื่อง

- พญาพรหมทัตต์เห็นเหตุการณ์จึงให้นำพญาลิงมาพยาบาลแล้วถามว่าบริวารมีบุญคุณอย่างไรถึงต้องยอมสละชีวิตของตน
- พญาลิงตอบว่าเมื่อเป็นผู้นำก็ต้องทำหน้าที่คุ้มครองบริวารให้มีความสุขและปราศจากภัยทั้งปวงพร้อมทั้งให้ข้อคิดแก่พญาพรหมทัตต์ว่า พระราชาไม่ควรข่มเหงพลเมืองและควรดำรงตนอยู่ในทศพิธราชธรรมเสมอ

พฤติกรรมการแสดงธรรม (ธ)

- หลังจากทีพญาลิงให้ข้อคิดแก่พญาพรหมทัตต์ก็ได้สิ้นใจ พญาพรหมทัตต์จึงโปรดให้จัดพิธีศพพญาลิงให้ยิ่งใหญ่เท่ากับการจัดพิธีพระราชทานเพลิงศพของกษัตริย์
- ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W⁰)**

10. สิริวิปลกิตติชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโอรสของพญาสัตกิตติและนางสิริมัตติแห่งเมืองจัมปา ครั้งนั้นเกิดขบถพญาสัตกิตติจึงพานางสิริมัตติ และพระโอรสในครรภ์หนีไปอยู่ในป่าใกล้ภูเขาวีปุลละ ต่อมามีนายพรานผู้หนึ่งพบพญาสัตกิตติและนางสิริมัตติโดยบังเอิญจึงจับตัวพญาสัตกิตติไป เมื่อครบกำหนดคลอดคนางสิริมัตติได้คลอดบุตรชายนามว่า สิริวิปลกิตติ

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

กลางเรื่อง

- ต่อมานางสิริมัตติได้เล่าราวต่าง ๆ ให้สิริวิปลกิตติฟัง
- สิริวิปลกิตติทราบดังนั้นจึงพยายามสืบหาข่าวของพญาสัตกิตติบิดาของตน
- เมื่อสิริวิปลกิตติพบบิดาของตนกำลังจะถูกประหารชีวิตจึงขอให้ประหารชีวิตตนแทน

พฤติกรรมของตัวโกง (A)

ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

- เพชฌฆาตได้นำสิริวิปุลกิตติไปโยนลงเหว พญานาคเห็นเหตุการณ์ดังนั้นจึงนำดอกบัวทองมารับสิริวิปุลกิตติ

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

ท้ายเรื่อง

- ต่อมาธรมิได้แยกออกทำให้ผู้ที่ก่อการขบถตกลงไปสู่นรก
- **ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)**
- เมื่อสิริวิปุลกิตติออกจากเมืองนาค จึงได้รับการอภิเษกให้เป็นกษัตริย์ในเมืองจัมปา
- **ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W⁰)**

11. สุตตโสสมชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุตตโสสมโอรสของพญาโกรพยะ เมื่อโตขึ้นสุตตโสสมได้ไปเล่าเรียนวิชาในเมืองดักสิลาพร้อมกับพรหมทัตต์กุมาร
- **ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)**

กลางเรื่อง

- เมื่อพรหมทัตต์กุมารขึ้นครองราชก็ชอบทานเนื้อต่าง ๆ เป็นอาหารรวมทั้งเนื้อคนจนได้รับฉายาว่า โปริสาท ในที่สุดโปริสาทก็ถูกขับออกจากเมือง
- **ตัวโกงในร่างมนุษย์กินคนหรือที่เกี่ยวข้อง (A^{xvii})**
- ครั้งหนึ่งเท้าของโปริสาทถูกหนามตำ โปริสาทจึงบนกับเทวดาประจำต้นนิโครธว่าถ้าเท้าตนหายภายในเจ็ดวันจะแก้บนด้วยเลือดพญาร้อยเอ็ดคน
- แผลนั้นเกิดหายในเวลาดังกล่าว โปริสาทจึงเดินทางไปจับกุมตัวพญาร้อยเอ็ดองค์มาประกอบพิธีบูชายัญ ยกเว้นแต่ตัวพญาสุตตโสสม
- เทวดาประจำต้นนิโครธสำนึกว่าตนมิได้ช่วยโปริสาทจึงทูลท้าวจตุโลกบาลเพื่อให้ช่วยห้ามโปริสาทแต่ท้าวจตุโลกบาลห้ามไม่ได้จึงไปทูลพญาอินทร์
- พญาอินทร์ตรัสว่าผู้ที่ห้ามโปริสาทได้มีเพียงพญาสุตตโสสมเท่านั้น เทวดาประจำต้นนิโครธจึงบอกโปริสาทให้นำพญาสุตตโสสมมาบูชา
- โปริสาทจึงไปจับตัวพญาสุตตโสสม แต่พญาสุตตโสสมขอฟังธรรมสตราหคาถาจากอานันทพราหมณ์ ก่อน เมื่อฟังสตราหคาถาแล้วพญาสุตตโสสมจึงเดินทางไปกับโปริสาท
- **ตัวโกงลักพาตัวเอก (A¹)**

- ต่อมาปริสาทอยากฟังสตารหคาถาจึงขอให้พญาสุตโตสมเทศนาให้ฟัง เมื่อจบแล้วพญาสุตโตสมจึงบอกปริสาทให้กินเนื้อของตนได้

ตัวเอกให้ทานหรือขายชีวิตของตนเองเพื่อประกอบทาน (ท⁴)

ท้ายเรื่อง

- ปริสาทสำนึกได้ว่าพญาสุตโตสมเป็นคนดี อีกทั้งสำนึกได้ว่าการกินเนื้อคนเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมจึงได้ปล่อยพญาสุตโตสม และพญาทั้งหลายกลับคืนสู่นครของตน

12. สุวัณณมิกคชาดก

ต้นเรื่อง

- ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเนื้อทรายทองอยู่ในป่า
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)**

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งเนื้อทรายโพธิสัตว์ได้คิดบังเร้วของนายพรานนางเนื้อทรายเห็นดังนั้นจึงขอแลกชีวิตของตนเองแทนสามี

ตัวโกงทำร้ายตัวเอกจนได้รับบาดเจ็บหรือพิการ (A')

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- นายพรานเห็นความรักของเนื้อทรายที่มีต่อกันเช่นนั้น จึงมีอาจที่จะฆ่าเนื้อทรายทั้งสองตัวเมียได้จึงเปลี่ยนใจมารักษาพยาบาลให้เนื้อทรายโพธิสัตว์หายจากอาการบาดเจ็บ

ท้ายเรื่อง

- เพื่อเป็นการตอบแทนความมีน้ำใจของนายพราน เนื้อทรายโพธิสัตว์จึงได้มอบแก้วแหวนเงินทองและสิ่งมีค่ามากมายแก่นายพราน

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท')

การวิเคราะห์โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง (A)

โครงสร้างตอนต้นเรื่อง

α ท (ท¹)

การเปิดเรื่องเริ่มด้วยการกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละคร (α) เพื่อให้ผู้อ่านรู้จักว่าตัวละครแต่ละตัวว่าเป็นใครมาจากไหนหรือมีชาติกำเนิดอย่างไร พบพฤติกรรมนี้ในนิทานทุกเรื่อง เช่นเรื่องมฆชาดก ที่กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์นามว่า มฆกุมาร อาศัยอยู่ในเมืองมถ หรือเรื่องตุลลชาดก ที่กล่าวว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นชายหนุ่มชื่อ ตุลลบัณฑิต อาศัยอยู่ในเมืองจินนราช หลังจากกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละครแล้วพฤติกรรมที่พบต่อมาคือพฤติกรรมบริจาทานในตอนต้นเรื่อง (ท) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่อง มฆชาดก และ จัมเปยยชาดก พฤติกรรมบริจาทานในตอนต้นเรื่องถือเป็นเปิดเรื่องให้ตัวละครเอกได้บำเพ็ญทานบารมีตามจุดประสงค์หลักของเรื่อง เช่นนิทานเรื่อง มฆชาดก ที่กล่าวว่ามฆกุมารร่วมกับเพื่อนอีก 33 คน สร้างศาลา และถนนหนทางเพื่อเป็นทานแก่คนทั้งหลาย เป็นต้น

โครงสร้างตอนกลางเรื่อง

A ท (ท¹, ท⁴) D

เมื่อกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละครและการบริจาทานในตอนต้นเรื่องแล้ว พฤติกรรมที่พบต่อมา คือ พฤติกรรมของตัวโกง (A) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานทั้ง 12 เรื่อง อาทิ อริฏฐชาดก มฆชาดก ตุลลชาดก กุรุณมิกคชาดก และ รัตนปัทมาชาดก พฤติกรรมของตัวโกงมีหน้าที่และบทบาทสำคัญคือเสริมให้การบำเพ็ญทานบารมีของตัวละครเอก มีความโดดเด่น และเป็นไปตามจุดประสงค์หลักของเรื่อง เช่นนิทานเรื่องตุลลชาดก ที่กล่าวว่าปุโรหิตผู้ชั่วร้ายยุให้พญาจินนราชนำพระภิกษุทั้ง 33 รูปไปทรมาน (A) เมื่อตุลลบัณฑิตทราบดังนั้นจึงนำทรัพย์สินไปเป็นค่าไถ่ตัวพระภิกษุทั้ง 33 รูป (ท¹) แต่ทรัพย์สินเหล่านั้นก็ไม่เพียงพอตุลลบัณฑิตจึงขอใช้ชีวิตของตนเป็นสินไถ่แทนทรัพย์สมบัติ (ท⁴) หรือเรื่องพลลภาวชาดก ที่กล่าวว่าลูกวัวโพธิสัตว์ขอร้องให้เสื่อ (A) กินตนเองแทนแม่ (ท⁴) เป็นต้น และเมื่อตัวละครเอกถูกทำกระทำจากตัวโกงก็มักจะพบพฤติกรรมของผู้ช่วยเหลือ (D) คู่กันมาเสมอพบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องตุลลชาดก จัมเปยยชาดก

สิริวิปลกิตติชาดก สุวัณณมิกคชาดก พุทธกรรมของผู้ช่วยเหลือ (D) จะทำให้เรื่องคลี่คลายไปในทางที่ดี เช่น นิทานเรื่องตุลลชาดก ที่กล่าวว่าตุลลกุมารได้รับความช่วยเหลือจากพระนาคประทีป เถระให้รอดพ้นจากที่คุมขัง (D) หรือเรื่องสิริวิปลกิตติชาดก ที่กล่าวว่าพญานาคได้นำดอกบัวมารองรับร่างของสิริวิปลกิตติที่ถูกเพชฌฆาตโยนลงเหว (D) เป็นต้น

โครงสร้างตอนท้ายเรื่อง

U ท¹ ฐ W⁰ Z

พุทธกรรมสำคัญที่มักจะพบปรากฏคู่กับพุทธกรรมของตัวโงง (A) ก็คือพุทธกรรมที่ตัวโงงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U) พบพุทธกรรมนี้ในนิทานเรื่อง ตุลลชาดก สิริวิปลกิตติชาดก และฉัททันตชาดก เช่น นิทานเรื่องฉัททันตชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อนางจุลลสุภัททาเห็นนางของพญาช้างฉัททันต์ตนเองสั่งให้ฆ่าแล้วก็เกิดความสะเทือนใจจนถึงแก่ความตายในที่สุด (U) หรือในเรื่องตุลลชาดก ที่กล่าวว่าพญาจันทรราชได้สั่งให้เนรเทศปุโรหิตผู้ชั่วร้ายออกไปจากเมือง (U) และเพื่อเป็นการย้ำถึงการบำเพ็ญทานบารมีตามแบบอย่างของนิทานชาดกในตอนท้ายของนิทานจึงปรากฏพุทธกรรมการบริจาทาน (ท) อีกครั้ง พบพุทธกรรมนี้ในนิทานเรื่องจัมเปยชาดก และสุวัณณมิกคชาดก เช่น นิทานเรื่องจัมเปยชาดก ที่กล่าวว่าพญานาคจัมเปยได้มอบทรัพย์สมบัติให้แก่พญาพราณสี (ท¹) นอกจากนี้ในนิทานบางเรื่องยังพบพุทธกรรมการแสดงธรรมของพระโพธิสัตว์ (ฐ) พบพุทธกรรมดังกล่าวในนิทานเรื่อง อริฏฐชาดก และ กปिरาชชาดก ในเรื่องอริฏฐชาดก กล่าวว่านักบวชอริฏฐกุมารได้เดินทางแสดงธรรมโปรดพญาพรหมทัตต์บิดาจนพญาพรหมทัตต์มีความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ส่วนพุทธกรรมที่พบเป็นลำดับสุดท้าย คือ พุทธกรรมที่ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของในตอนท้ายเรื่อง (W⁰) และพุทธกรรมที่ตัวเอกได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z) พบพุทธกรรมนี้ในนิทานเรื่องมฆชาดก รัตนปัสโชชาดก พลคาวิชาดก กปिरาชชาดก และ สิริวิปลกิตติชาดก พุทธกรรมทั้งสองแสดงให้เห็นถึงผลของการบำเพ็ญกุศลกรรมของตัวละครเอกตามคติทางพุทธศาสนา และถือเป็นพุทธกรรมปิดเรื่องในตอนท้าย

และเมื่อนำโครงสร้างของนิทานทั้ง 3 ตอนมาสรุปรวมกันจะได้โครงสร้างของนิทาน
 ธรรมดาที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงดังนี้

$$\alpha \text{ ท (ท}^1 \text{) } \left\{ \text{A ท (ท}^1, \text{ท}^4 \text{) D } \right\} \cup \text{ท}^1 \text{ ฐ W}^0 \text{ Z}$$

จากการศึกษาโครงสร้างของนิทานธรรมดาที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง (A) จะเห็น
 ได้ว่าโครงสร้างของนิทานมีความเรียบง่ายมีพฤติกรรมที่ไม่ซับซ้อน มุ่งเน้นที่การบำเพ็ญทานบารมี
 ของตัวละครเอก (ท) เป็นหลักโดยมีพฤติกรรมของตัวโกง (A) เป็นพฤติกรรมสำคัญที่ทำให้การ
 บำเพ็ญทานของตัวละครเอกมีความโดดเด่นและเป็นไปตามจุดประสงค์ของเรื่อง ซึ่งพฤติกรรมของ
 ตัวโกงอาจจะกระทำต่อตัวละครเอกหรือไม่ก็ได้ ส่วนพฤติกรรมอื่น ๆ อาทิ พฤติกรรมของตัวโกง
 (A) พฤติกรรมที่ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U) พฤติกรรมการช่วยเหลือของ
 ผู้วิเศษ (D) พฤติกรรมที่ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของในตอนท้ายเรื่อง (W⁰) และพฤติกรรมที่ตัวละคร
 เอกได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z) พฤติกรรมเหล่านี้ถือเป็นกุศโลบายที่ทำให้พุทธศาสนิกชนได้เห็นคุณค่า
 ของการทำความดี และโทษของการทำความชั่วนอกจากนั้นยังทำให้เนื้อหาของนิทานดำเนินไป
 อย่างสนุกสนานชวนติดตาม

1.2 โครงสร้างนิทานธรรมดาที่มีเนื้อหาคล้ายนิทานพื้นบ้านและนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ
 จำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ สมุททโฆษชาดก สุธนูชาดก สุธนกุมารชาดก สิริสากุมมารชาดก
 สุมภมิตตชาดก สุวัณณสังขราชกุมารชาดก จันทฆาตกชาดก ทุกัมมชาดก รัมมรัชชชาดก
 มหิสสชาดก สัพพสิทธิกุมมารชาดก ปัญญาพลชาดก กุสสรราชชาดก จันทชาดก และ ทฤษูราช
 ชาดก โดยผู้วิจัยได้แบ่งโครงสร้างของเรื่องเป็น 3 ตอน คือ ตอนต้นเรื่อง ตอนกลางเรื่อง
 และ ตอนท้ายเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะแยกพฤติกรรมตัวละครในแต่ละเรื่องโดยแบ่งเป็นแต่ละตอน ดังนี้

1. สมุททโฆษชาดก

ต้นเรื่อง

- พญาวิหนททัตติแห่งเมืองพรหมปุระมีมเหสีนามว่านางเทวธิดา ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์จุติลง
 มาในครรภ์ของนาง เมื่อครบกำหนดคลอดนางได้ประสูติพระกุมารผู้มีผิวพรรณเปล่งปลั่ง

ราวกับทองคำ ในขณะที่พระประสูติกาลนี้มหาสมุทรในเมืองพรหมปุระได้ถั่งโถม
เนื่องนางพระกุมารจึงมีพระนามว่า พระสมุทโทส

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๑)

- กล่าวถึงพญาสิริสีหนรคุดตราขแห่งเมืองรัมปุระทรงมีพระธิดาผู้มีสิริโฉมงดงามนามว่านางวินทมติ ครั้นนางได้ยินกิตติศัพท์ความงามของพระสมุทโทสจึงต้องการชื่นชมบารมีนางได้ อธิษฐานต่อเทวดาประจำเมืองขอให้สมดังปรารถนา
- ต่อมาจึงมีพราหมณ์สี่คนเดินทางไปยังเมืองพรหมปุระเมื่อได้พบกับพระสมุทโทสพราหมณ์ทั้งสี่จึงได้กล่าวขโมยนางวินทมติแก่พระสมุทโทสฟัง
- เมื่อได้ยินกิตติศัพท์ความงามของนางวินทมติพระสมุทโทสจึงเดินทางไปยังเมืองรัมปุระ โดยนำพินคู่กายติดตามไปด้วย

ตัวเอกออกเดินทางจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- เมื่อถึงเมืองรัมปุระ พระสมุทโทสได้เข้าเฝ้าพญาสิริสีหนรคุดตราขจึงพบกับนางวินทมติ
- พระสมุทโทสได้เล่นพิณให้พญาสิริสีหนรคุดตราข และนางวินทมติฟังทั้งสองพระองค์ได้ยินเสียงพิณที่พระสมุทโทสบรรเลงจึงรู้สึกเลื่อมใส

- จากนั้นพญาสิริสีหนรคุดตราขจึงจัดให้มีพิธีวิวาห์มงคลระหว่างทั้งสองพระองค์

การแต่งงาน (W*)

- นางวินทมติเมื่อสมดังปรารถนาจึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระสมุทโทสฟัง จากนั้นนางจึงได้ชวนพระสมุทโทสไปเก็บบนเทวดาประจำเมือง
- ครั้งนั้นมีทิพยาธรชื่อว่าณาพิมุกะ ต่อสู้กับทิพยาธรอีกคนหนึ่งชื่อรณปีณะ ระณาพิมุกะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้พระสมุทโทสจึงให้การรักษาจนหาย

- ระณาพิมุกะจึงมอบดาบศรีกัญชซึ่งเป็นดาบวิเศษให้แก่พระสมุทโทส

ตัวเอกได้ของวิเศษ (F)

- จากนั้นพระสมุทโทสได้พานางวินทมติไปท่องเที่ยวป่าหิมพานต์
- เมื่อทั้งสองหลับพักผ่อนมีทิพยาธรคนหนึ่งผ่านมาเมื่อเห็นทั้งสองหลับจึงได้ขโมยดาบศรีกัญชไป

ของวิเศษถูกคว่ำไป (F*)

- เมื่อพระสมุทโทสตื่นมาไม่พบดาบศรีกัญชจึงหาทางกลับเมืองโดยเกาะขอนไม้ลอยน้ำไปขณะนั้นได้เกิดพายุทำให้ขอนไม้หักทั้งสองจึงต้องพลัดพรากจากกัน

ตัวเอกพลัดพรากจากกันในทะเลหรือแม่น้ำ (ค¹)

- นางวินทมติเกาะขอนไม้ไปติดยังเมืองมัทธรัฏฐะจากนั้นนางได้นำเครื่องทรงไปขายแล้วให้ช่างสร้างศาลาทานและปราสาททองพร้อมวาดภาพเรื่องราวระหว่างตนกับพระสมุททโมสตามฝาผนังโดยหวังว่าพระสมุททโมสจะผ่านมาพบ
- พระสมุททโมสลอยคออยู่ในมหาสมุทร 7 คืน 7 วัน เมื่อนางมณีเมขลาเห็นนางจึงได้ไปทูลพญาอินทร์ พญาอินทร์จึงช่วยพระสมุททโมสขึ้นจากน้ำและสั่งให้ทิพยธรรนำดาบมาคืนแก่พระองค์ด้วย

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- พระสมุททโมสได้ดาบศรีกัญช้อยแล้วจึงตรงไปยังเมืองมัทธรัฏฐะ เพื่อสืบข่าวนางวินทมติจนทราบว่ามิใช่บุญสร้างศาลาไว้เลี้ยงอาหารแก่ผู้เดินทาง พระสมุททโมสจึงตรงไปยังศาลาทานแห่งนั้น
- เมื่อพระสมุททโมสเห็นภาพวาดบนผนังจึงรู้ทันทีว่าเป็นรูประหว่างตนและนางวินทมติ เมื่อนางวินทมติทราบว่าพระสมุททโมสเดินทางมาถึงแล้วจึงได้ออกมาให้การต้อนรับด้วยการยินดี

หลังจากพลัดพรากกันก็ได้พบกัน (ง)

ท้ายเรื่อง

- จากนั้นพระสมุททโมสจึงได้พานางวินทมติกลับมาเมืองรัมปุระ
- **ตัวเอกกลับบ้าน (↓)**
- เมื่อกลับถึงเมืองรัมปุระพระสมุททโมสให้สร้างศาลาขึ้น 5 หลัง เพื่อบริจาคทานแก่พสกนิกรนอกจากนั้นพระองค์ยังแสดงธรรมสั่งสอนพสกนิกรอยู่เป็นนิตย์ต่อมาเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ก็ได้ครองตนอยู่ในทศพิธราชธรรม 10 ประการ จนสิ้นอายุขัยในโลกมนุษย์แล้วจึงเสด็จสู่สวรรค์โลก

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

พฤติกรรมการแสดงธรรม (ธ)

ตัวเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z)

2. สุทธูษาคค

ต้นเรื่อง

- พญาพรหมทัตต์แห่งเมืองพาราณสี มีहेสีนามว่านางเกสิณี ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้มาจุติในครรภ์ของนางเมื่อครบกำหนด 10 เดือน นางได้ประสูติพระโอรสนามว่าสุธนู เมื่อเจริญวัยสุธนูเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการยิงธนูไม่มีผู้ใดเสมอได้

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

- เมื่อสุธนูอายุ 16 ปี พญาพรหมทัตต์สิ้นพระชนม์ สุธนูจึงได้ขึ้นครองราชและได้ม้ามณีกากข์เป็นสัตว์คู่บารมี

ตัวเอกได้ของวิเศษ (F)

- ต่อม้ามมณีกากข์ได้พาสุธนูเหาะเที่ยวไปยังเมืองเสตนคร
- ตัวเอกเดินทางจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- เมืองเสตนครมีพระราชนามว่าพญาเสตราชพระองค์มีมहेสีนามว่านางปทุมคัพภา และมีธิดานามว่าจิริปภานางเป็นผู้มีรูปโฉมงดงามพญาเสตราชจึงสร้างปราสาทสูงเจ็ดชั้นให้นางอาศัย
- สุธนูทราบข่าวความงามของนางจิริปภาก็ให้ม้ามมณีกากข์เหาะพาไปยังปราสาทของนางเมื่อไปถึงปราสาทสุธนูเห็นว่านางจิริปภากลับลไหลจึงเข้าไปในห้องจนเวลาใกล้รุ่งม้ามมณีกากข์จึงเตือนให้สุธนูรู้ตัว

การลักลอบเข้าหา (Wn)

- คืนต่อมาสุธนูให้ม้ามมณีกากข์เหาะมายังปราสาทของนางจิริปภาก็เห็นนางจิริปภาก็เห็นพระสุธนูก็สวมกอดเอาไว้ตั้งแต่นั้นมานางจิริปภาก็ต้อนรับสุธนูอย่างดี
- พญาเสตราชทราบทรงบันดาลโทษรับสั่งให้จัดเครื่องทดสอบความสามารถของสุธนู

งานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ (M)

- สุธนูสามารถยิงธนูผ่านเครื่องทดสอบได้ทั้งหมด

ตัวเอกทำงานสำเร็จ (N)

- พญาเสตราชให้การยอมรับพร้อมจัดให้มีพิธีอภิเษกสมรสระหว่างสุธนูและนางจิริปภ

การแต่งงาน (W*)

- ต่อมาสุทนต์นางจิริปภากลับไปเยี่ยมพระมารดาของตนที่เมืองพาราณสี
  - ม้ามณีกากษ์พาสุทนต์และนางจิริปภาเหาะมาถึงศาลากลางป่า นางจิริปภาไม่สบายสุทนต์จึงให้ม้ามณีกากษ์หยุดพักที่ศาลาในอาณาเขตของพญายักษ์ฉนัตรา
  - ตกคึกพญายักษ์ฉนัตราเหาะมายังศาลา และต่อสู้กับม้ามณีกากษ์ม้ามณีกากษ์เสียที่จึงถูกพญายักษ์ฉนัตราจับตัวไปขังเอาไว้
  - สุทนต์ขึ้นมาไม่เห็นม้ามณีกากษ์จึงพานางจิริปภาไปที่แม่น้ำ และผูกพระกุษาไว้กับกิ่งไม้เพื่อเรือสำเภามาจะได้อมองเห็นและให้การช่วยเหลือ
  - ต่อมามีเรือสำเภามาแล่นผ่านมามองเห็นพระกุษาที่ผูกไว้จึงรับตัวทั้งสองพระองค์เรือไปด้วยเรือแล่นไปไม่นานก็ถูกพายุพัดอัปปาง สุทนต์และนางจิริปภาถูกคลื่นซัดให้แยกจากกัน
  - ตัวเอกพลัดพรากจากกันในทะเลหรือแม่น้ำ (ค')
  - นางจิริปภาลอยมาถึงเมืองอินทปัฐระ นางได้นำแหวนไปขายแล้วให้ช่างสร้างปราสาทและ โรงทานพร้อมเขียนรูปเหตุการณ์ต่าง ๆ ระหว่างตนกับสุทนต์ลงบนผนังศาลา
  - สุทนต์ลอยคอจนไปถึงท่าหน้าของนางยักษ์อัญชนวดีน้องสาวของพญายักษ์ฉนัตรา
  - นางยักษ์ให้นางเกรณวดีไปตักน้ำ สุทนต์เห็นนางเกรณวดีจึงแสดงตัวพร้อมเล่าเหตุการณ์ต่างๆที่ผ่านมาให้นางเกรณวดีฟัง
  - ต่อมาสุทนต์ได้นางเกรณวดี และนางยักษ์อัญชนวดีเป็นชายา
  - ตัวเอกเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา (Wn')
  - สุทนต์ทำอุบายให้นางยักษ์อัญชนวดีไปขอร้องพญาฉนัตราให้คืนม้ามณีกากษ์แก่ตน
  - สุทนต์ได้ม้ามณีกากษ์คืนมาจึงคิดออกติดตามหานางจิริปภา โดยให้ม้ามณีกากษ์เหาะพาดนไปยังเมืองอินทปัฐระ
  - เมื่อถึงเมืองอินทปัฐระสุทนต์ได้เดินทางไปจนถึงศาลาที่นางจิริปภาสร้างไว้ และเห็นภาพบนผนังศาลาจึงรู้ว่าเป็นเรื่องราวระหว่างตนกับนางจิริปภา
  - นางจิริปภา รู้ข่าวว่าสุทนต์เดินทางมาถึงแล้ว จึงออกมาต้อนรับด้วยความดีใจ
  - หลังจากพลัดพรากกันก็ได้พบกัน (ง)
- ท้ายเรื่อง**
- จากนั้นม้ามณีกากษ์จึงเหาะพาสุทนต์และนางจิริปภากลับเมืองพาราณสี
  - ตัวเอกกลับบ้าน (↓)
  - สุทนต์กลับถึงเมืองพาราณสีแล้วก็ได้เดินทางไปรับตัวยักษ์อัญชนวดี และนางเกรณวดีพร้อมทั้งให้โอวาทสั่งสอนพวกยักษ์ทั้งหลายให้รักษาศิลปปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิตย์
- การแสดงธรรม (ธ)**

3. สุธนกุมารชาดก

ต้นเรื่อง

- พญาอาทิจจวงสาแห่งเมืองอุตตรปัญจาละมีมเหสีนามว่า นางจันทเทวี เมื่อนั้นพระโพธิสัตว์ได้มาจุติในครรภ์ของนางขณะที่มีพระประสูติกาลนั้น ได้มีขุมทองผุดขึ้นบริเวณปราสาทสี่แห่ง พญาอาทิจจวงสาจึงให้พระนามแก่พระกุมารว่าพระสุธน

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- ทางทิศตะวันออกภายในเมืองอุตตรปัญจาละมีสระน้ำซึ่งเป็นที่อยู่ของพญานาคชุมพุกิตตะในแต่ละปีจะมีการถวายเครื่องพลีกรรมแก่พญานาคเสมอ
  - มีเมืองเมืองหนึ่งเกิดภัยแล้งชาวเมืองจึงพากันหนีมาอยู่เมืองอุตตรปัญจาละความทราบไปถึงเจ้าเมืองจึงเกิดสงสัยเมื่อทราบว่าเมืองอุตตรปัญจาละมีพญานาคชุมพุกิตตะรักษาอยู่จึงคิดจะจับตัวพญานาคมาฆ่าเสีย
  - มีพราหมณ์อาสาไปจับพญานาคชุมพุกิตตะพราหมณ์ร้ายมนตร์จับพญานาคทนไม่ไหวต้องขึ้นมาดูเหตุการณ์
  - พราหมณ์พญานาคเดินทางผ่านมาพบพญานาคชุมพุกิตตะจึงได้ขอความช่วยเหลือ
  - พราหมณ์พญานาคจึงใช้คาบศรียุชิตศรียะของพราหมณ์ผู้นั้น
  - พญานาคชุมพุกิตตะจึงกล่าวว่าหากพราหมณ์พญานาคเดือดร้อนในสิ่งใดให้มาแจ้งแก่ตน
  - ต่อมาพราหมณ์พญานาคเดินทางเข้าป่าหิมพานต์จนได้พบกับนางกนิริชิตาพญาทุมมราชจำนวนเจ็ดคนเล่นน้ำที่สระบัวจึงคิดจะจับตัวนางกนิริชิตกลับไปถวายพระสุธน
  - จากนั้นพราหมณ์พญานาคจึงเดินทางไปยังบึงวนาคบาศของพญานาคชุมพุกิตตะ
  - เมื่อได้บึงวนาคบาศมาพราหมณ์พญานาคจึงคล้องจับนางมโนราห์ไว้ได้
  - หลังจากได้ตัวนางมโนราห์แล้วพราหมณ์พญานาคจึงเดินทางกลับเมืองอุตตรปัญจาละ
  - เมื่อถึงเมืองอุตตรปัญจาละพราหมณ์พญานาคได้ถวายนางมโนราห์แก่พระสุธน
  - ด้วยบุพเพในกาลก่อนเมื่อพระสุธนเห็นนางมโนราห์จึงเกิดจิตปฏิพัทธ์ต่อนางในทันที
- การอุ้มสม (Wn^1)**
- พญาอาทิจจวงสา และนางจันทเทวีจึงจัดพิธีอภิเษกสมรสระหว่างทั้งสองพระองค์
- การแต่งงาน (W^*)**
- กล่าวถึงปุโรหิตแต่ไม่พอใจพระสุธนที่ไม่มอบตำแหน่งปุโรหิตให้แก่บุตรของตนจึงคิดกำจัดพระสุธนโดยออกอุบายให้พญาอาทิจจวงสาส่งพระสุธนออกไปรบกับข้าศึก
- ตัวโกงทำให้ตัวเอกถูกผู้อื่นเกลียดชัง (A^{24})**

- พระสุธนกับนางมโนราห์จึงต้องพรางจากกัน
ตัวเอกพลัดพรางจากคนรัก (ค)
- ต่อมาพญาอาทิตย์จงสาฝันว่าถ้าไล่ไหลออกมากระหวัดรอบชมพูทวีป 3 รอบ ปุโรหิตเต่า
ถือโอกาสกำจัดนางมโนราห์ จึงเพ็ดทูลว่าจะเกิดเหตุร้ายแก่บ้านเมืองต้องรีบทำการบูชาด้วย
ด้วยสัตว์ต่างๆ โดยให้นางมโนราห์มาบูชาด้วย
- นางมโนราห์คิดหาหนทางหนีจึงได้กราบทูลขอปีกและหางของคนคิน แล้วจึงบินกลับไป
ยังบ้านเมืองของตน
- พระสุธนกลับจากการรบทราบว่านางมโนราห์หนีไปจึงออกติดตาม
ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (ก)

กลางเรื่อง

- พระสุธนใช้เวลาเดินทาง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน จึงถึงเมืองของพญาทুমราช ในป่าหิมพานต์
- พญาทুমราชให้น้ำนมมาล้างกายของนางมโนราห์เพื่อกำจัดกลิ่นมนุษย์
- เมื่อถึงครั้งสุดท้ายเป็นเวลาเดียวกับที่พระสุธนแอบดู พระองค์จึงนำพระธำมรงค์ใส่ลงไป
ในไหหน้า
- นางบริวารนำน้ำใสสุดท้ายไปรดกายของนางมโนราห์ พระธำมรงค์ได้หล่นลงไปสวมที่นิ้ว
ของนาง นางจึงทราบว่าพระสุธนได้ติดตามตนจนมาถึงแล้ว
- รู้ถึงพญาทুমราชจึงให้เชิญพระสุธนมาเข้าเฝ้าเพื่อทดสอบความสามารถ โดยให้พระสุธน
เลือกนางมโนราห์ออกจากพี่น้องทั้งเจ็ดนาง
- ทราบถึงพญาอินทร์จึงแปลงกายเป็นแมลงวันทองมาเกาะที่ตัวนางมโนราห์ พระสุธนจึง
สามารถเลือกนางมโนราห์ได้อย่างถูกต้อง

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

งานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ (M)

ตัวเอกทำงานสำเร็จ (N)

- เมื่อพระสุธนสามารถเลือกตัวนางมโนราห์ได้แล้ว พญาทুমราชจึงจัดให้มีพิธีอภิเษกสมรส
ระหว่างพระสุธนกับนางมโนราห์ พร้อมกับมอบราชสมบัติให้พระสุธนปกครอง

การอภิเษกสมรสและก้าวสู่ราชบัลลังก์ (W^{**})

ท้ายเรื่อง

- พระสุธนขึ้นครองราชย์อย่างมีความสุข ครบจนสิ้นอายุขัยจึงเสด็จกับคินสู่สวรรค์ชั้นดุสิต
ตัวละครเอกได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)

4. สิริสากุมมารชาดก

ต้นเรื่อง

- พญาปฐมราชแห่งเมืองपालีสระมีเหตุนามว่านางสุรสี พระองค์ทรงมีโอรสเจ็ดองค์ต่อมา พระโพธิสัตว์ได้จุติมาในครรภ์ของนางสุรสี พอครบกำหนดคลอดนางได้อาเจียน สิริสากุมารออกมาทางพระโอษฐ์

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- กล่าวถึงพราหมณ์มัชชทายกะคิด โลกเอาสมบัติของพญาปฐมราชจึงหาอุบายกำจัดสิริสา กุมาร โดยใส่ร้ายสิริสากุมารว่าเมื่อโตขึ้นจะเป็นผู้เบียดเบียนเอาราชสมบัติของพระราชบิดา ตัวโกงทำให้ตัวเอกถูกผู้อื่นเกลียดชัง (A²⁴)
- พญาปฐมราชฟังความดังนั้นจึงให้นำสิริสากุมารไปทิ้งแม่น้ำคงคา
- ตัวโกงจับไล่ตัวเอก (A')
- นางสุรสีไม่ยอมจึงนำสิริสากุมารออกไปจากเมืองด้วยตนเอง
- ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- ต่อมาเมืองपालีสระเกิดภัยพิบัติ พญาปฐมราชจึงสั่งให้สืบหาสาเหตุจนทราบว่ามาจากการที่ นำสิริสากุมารไปทิ้งลงแม่น้ำคงคา

ท้ายเรื่อง

- พญาปฐมราชจึงให้ไปรับตัวสิริสากุมารและนางสุรสีกลับยังเมืองपालีสระ
- ตัวเอกกลับบ้าน (↓)
- เมื่อกลับถึงเมืองपालีสระ พญาปฐมราชให้ทหารนำม้ามงคลมามอบให้แก่สิริสากุมารพร้อม กับให้มีพิธีสงฆ์ด้วยรวงน้ำทองคำ
- ฝ่ายพราหมณ์มัชชทายกะเมื่อนำน้ำมาสร้งสิริสากุมารแล้ว น้ำเต้าเกิดแตกจนน้ำกระเด็นไป โคนตัวเกิดเป็นตุ่มพุพองไปทั่วร่างกาย
- ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)
- หลังจากเสร็จพิธีสิริสากุมารจึงให้โอรสทั้งเจ็ดสอนเรื่องศีลธรรมแก่ผู้ที่ชุมนุม ณ ที่นั้น
- การแสดงธรรม (ธ)

5. สุมภมิตตชาดก

ต้นเรื่อง

- ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุภมิตตราชแห่งเมืองจัมปามีอนุชานามว่า อสุภมิตต์ มีมเหสีนามว่านางเกสสินีมีพระโอรส 2 องค์ คือ ไชยเสนกุมาร และ ไชยทัตตกุมาร

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- ต่อมาพญาอสุภมิตต์คิดจะยึดอำนาจของพญาสุภมิตตราช
- พฤติกรรมของตัวโกง (A)
- พญาสุภมิตตราชจึงพานางเกสสินี และพระโอรสทั้งสองคนหนีออกจากเมือง
- ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- ระหว่างข้ามแม่น้ำทั้งสองฝั่งต้องพลัดพรากจากกัน ไชยเสนกุมารและไชยทัตตกุมารถูกพรานปลาจับไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ส่วนนางเกสสินีถูกนายเรือสำเภากับตัวไป
- ตัวเอกพลัดพรากจากกันในทะเลหรือแม่น้ำ (ค')
- พญาสุภมิตตราชจึงเดินทางต่อไปจนถึงเมืองตักกสิลา เป็นเวลาเดียวกับที่พระราชาลิ้นพระขนมเหล่าเสนาอามาตย์จึงจัดให้มีพิธีเสวยราชรถเพื่อหาผู้มีบุญไปเป็นกษัตริย์
- ราชรถได้แล่นออกจากเมืองไปหยุดที่พญาสุภมิตตราช พระองค์จึงได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ของเมืองตักกสิลา พญาสุภมิตตราชเมื่อขึ้นครองราชย์ก็โปรดที่จะให้มีการบริจาคทานอย่างสม่ำเสมอ

การได้ราชสมบัติจากการเสวยราชรถ (W')

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท')

- จากนั้นพรานปลาได้นำไชยเสนกุมารและไชยทัตตกุมารไปถวายแก่พญาสุภมิตตราช พระองค์จำกุมารทั้งสองไม่ได้ แต่ก็ให้การเลี้ยงดูเป็นอย่างดี
- ต่อมานายเรือสำเภาได้เดินทางไปเฝ้าพญาสุภมิตตราช พญาสุภมิตตราชชวนให้นายสำเภาอยู่ต่ออีกหนึ่งคืน พร้อมสั่งให้พระกุมารทั้งสองไปเฝ้าเรือ
- ระหว่างเฝ้าเรือไชยเสนกุมารได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาให้ไชยทัตตกุมารฟัง
- นางเกสสินีได้อินเรื่องราวที่ไชยทัตตกุมารเล่า จึงทราบว่ากุมารทั้งสองเป็นโอรสของตน นางจึงออกมาหาโอรสทั้งสองพร้อมสวมกอดด้วยความดีใจ
- คนรับใช้ของนายสำเภาเห็นเหตุการณ์จึงไปบอกนายของตน

- จากนั้นนายสำเภาได้เข้าเฝ้าพญาสุมภมิตตราช โดยใส่ร้ายพระกุมารทั้งสองว่าเป็นผู้กับกรรยาของตน
- พญาสุมภมิตตราชฟังความดั่งนั้นจึงสั่งให้นำตัวพระกุมารทั้งสองไปประหารแต่บุรีโรหิตทูลห้ามไว้
- ไชยเสนกุมารจึงเล่าความเป็นมาของพระองค์และอนุชาให้แก่พญาสุมภมิตตราชฟัง
- พญาสุมภมิตตราชได้ยินดั่งนั้นจึงทราบว่าการทั้ง 2 คือโอรสของพระองค์จากนั้นไชยเสนกุมารได้กล่าวว่ามีพระนางเกสสินีประทับอยู่บนเรือสำเภา
- พญาสุมภมิตตราชเสด็จไปรับตัวพระนางเกสสินีเข้าเมืองพร้อมกล่าวว่าเหตุการณ์เลวร้ายต่างๆได้ผ่านพ้นไปแล้ว

หลังจากพลัดพรากกันก็ได้พบกัน (ง)

ท้ายเรื่อง

- จากนั้นพญาสุมภมิตตราชได้ให้โอวาทแก่พสกนิกรเรื่องการรักษาศีลปฏิบัติธรรม และการบริจาคทาน เมื่อสิ้นอายุขัยบนโลกมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดุสิต
- การแสดงธรรม (ธ)

ตัวเองได้รับผลตอบแทนด้วยการได้ไปเกิดบนสวรรค์ในตอนท้ายเรื่อง (Z)

6. สุวรรณสังขราชกุมารชาดก

ต้นเรื่อง

- พญาพรหมทัตต์แห่งเมืองพาราณสีมีมเหสี 2 องค์ คือ นางจันทเทวีและนางจอมคำ ต่อมานางจอมคำฝันว่าพญาอินทร์นำดอกบัวมอบให้นาง โหโรหิตมาทำนายได้ความว่านางจันทเทวีจะมีประสูติโอรสผู้ประเสริฐส่วนนางจอมคำจะได้ราชธิดา
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

- นางจอมคำเกิดความอิจฉาริษยา จึงร่วมมือกับปาลกเสนาหาอุบายกำจัดนางจันทเทวีโดยทูลพญาพรหมทัตต์ว่านางจันทเทวีคบชู้ ควรเนรเทศออกไปจากเมืองโดยเร็ว

พฤติกรรมของตัวโกง (A)

- นางจันทเทวีเดินทางออกจากเมืองจนได้พบกับสองตายาย
- เมื่อครบกำหนดคนางได้ประสูติโอรสออกมาเป็นหอยสังข์
- ต่อมาหอยสังข์ส่งสารมารดาจึงออกมาช่วยทำงานบ้าน เมื่อนางจันทเทวีทราบจึงทูลหอยสังข์ทิ้ง

- นางจอมคำทราบว่านางจันทเทวีมีบุตรชายรูปงามจึงยุให้พญาพรหมทัตต์นำสุวณฺสังข์ไปใส่แพลอยน้ำ นางจันทเทวีจึงขอตตามไปด้วย

ตัวโกงเหวี่ยงตัวเอกลงทะเลหรือลอยแพ (A¹⁰)

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- แพของสุวณฺสังข์และนางจันทเทวีลอยไปได้ระยะหนึ่งก็ถูกลมพัดสองแม่ลูกจึงพราจากกัน
- สุวณฺสังข์ได้รับความช่วยเหลือจากพญานาคนำไปพบกับพระฤาษี พระฤาษีจึงบอกทางให้ไปสู่เมืองยักษ

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- นางยักษได้รับสุวณฺสังข์เป็นบุตรบุญธรรม พร้อมกับสั่งห้ามไม่ให้ไปเล่นที่มุมและชั้นบนของปราสาท
- สุวณฺสังข์เกิดความสงสัยจึงไปยังที่ดังกล่าวทำให้พบกับ กองกระดูก บ่อแก้ว บ่อทอง รองเท้าวิเศษ เสื้อทิพย์คราบจกจัน และดาบศรีกัญช

ตัวเอกได้ของวิเศษ (F)

- จากนั้นสุวณฺสังข์ได้หนีจากนางยักษไป
- กล่าวถึงพญาพราณสีมีธิดาเจ็ดนางนางคันธาธิดาคนสุดท้ายที่ไม่มีคู่ครอง พญาพราณสีจึงเรียกชายหนุ่มที่มีหน้าตาดีไปให้นางเลือก
- นางคันธาไม่พอใจเลือกชายหนุ่มหน้าตาดีเหล่านั้น พญาพราณสีโกรธมากจึงให้เรียกหาชายที่อัปลักษณ์ที่สุดไปให้นางเลือก
- นางคันธาได้เสียดวงมาลัยให้สุวณฺสังข์ในชุดคราบจกจัน

การเลือกคู่ (Wก³)

- พญาพราณสีเห็นดังนั้น จึงขับไล่ทั้งสองออกไปจากเมือง

ตัวโกงขับไล่ตัวเอก (A⁹)

- ต่อมาพญาพราณสีเกิดความอับอายที่ได้ลูกเขยรูปชั่วจึงคิดฆ่าสุวณฺสังข์โดยออกอุบายให้ไปหาเนื้อหาลา ถ้าหาไม่ได้ก็จะถูกประหารชีวิต

ตัวโกงสั่งฆ่าตัวเอก (A¹³)

- พญาอินทร์ทราบว่าสุวณฺสังข์ถูกปองร้ายจึงหาทางช่วยโดยตั้งคำถามและทำให้พญาพราณสีหรือตัวแทนไปตีกลีบนอากาศ

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- พญาพาราณสีจึงใช้ให้สุวรรณสังข์ไปตอบคำถามและตีคลีกับพญาอินทร์
- **งานยากที่ตัวเองถูกทดสอบให้ทำ (M)**
- สุวรรณสังข์สามารถตอบปัญหาของพญาอินทร์ได้ นอกจากนั้นยังตีคลีชนะอีกด้วย
- **ตัวเองทำงานสำเร็จ (N)**
- พญาพาราณสีจึงให้สุวรรณสังข์ขึ้นครองเมือง พร้อมจัดพิธีอภิเษกสมรสให้กับสุวรรณสังข์และนางคันธา

การอภิเษกสมรส และการก้าวสู่บัลลังก์ (W)**

- ต่อมาสุวรรณสังข์คิดถึงมารดาจึงออกตามหาจนได้พบกันในที่สุด
- กล่าวถึงเมืองพรหมทัตต์ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก จนทราบสาเหตุว่ามาจากการทำนำสุวรรณสังข์และนางจันทวีไปลอยแพ

ท้ายเรื่อง

- สุวรรณสังข์จึงได้รับการทูลเชิญให้ไปเป็นกษัตริย์ครองเมืองพรหมทัตต์
- นางจันทวีขอพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองด้วยการลุยไฟ นางจ่อมคำขอลุยไฟด้วยและด้วยผลแห่งกรรมนางจึงตายในกองไฟนั้น

ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)

- เมื่อนางจ่อมคำตายปลากเสนาจึงหนีไปอยู่เมืองปัญจาละ จากนั้นจึงยุให้พญาเมืองปัญจาละมาชิงเอาเมืองพรหมทัตต์เป็นเมืองขึ้น แต่ด้วยบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อกองทัพศัตรูจึงแตกหนีพ่ายไป ส่วนตัวปลากเสนากระเด็นตกจากคอช้างโดนธรมณีสุบลงสู่เวจินรก

ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)

- หลังจากเหตุการณ์ต่าง ๆ สงบลงพระโพธิสัตว์ก็ได้แสดงธรรมสั่งสอนประชาชนด้วยอนุภาพประการ

พฤติกรรมการแสดงธรรม (ธ)

7. จันทมาตกชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรของทุกคตะผู้ยากไร้นามว่าจันทมาตก

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- วันหนึ่งจันทมาตกับสุริยมาตที่ชายหาปูมาได้ 4 ตัว จันทมาตกินปูจนหมด บิดามารดาโกรธมากจึงจับไล่ทั้ง 2 ออกจากบ้าน

พฤติกรรมของตัวโกง (A')

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- จันทมาตกับสุริยมาตได้ยิววิเศษที่พญาอินทร์เนรมิตคนแปลงเป็นงูกับฟังพอนต่อสู้อย่างเมื่อตัวใดตัวหนึ่งตายอีกตัวก็จะชุบชีวิตให้กัน ความพิเศษของยานี้ คือ สามารถชุบชีวิตคนตายให้ฟื้นคืนชีพได้

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

ตัวเอกได้ของวิเศษ (F)

- สุริยมาตก็นำยิววิเศษชุบชีวิตนางสุชาติสาธิตาเจ้าเมืองกาสิจึงได้อภิเษกสมรสกับนาง
- ส่วนจันทมาตก็นำยิววิเศษชุบชีวิตนางเทวธิดาสังกาเจ้าเมืองอินทปัฐระจนฟื้นคืนชีพจึงได้อภิเษกสมรสกับนาง

การแต่งงาน (W')

- ต่อมาจันทมาตกับนางเทวธิดาสังกาไปเยี่ยมสุริยมาตที่เมืองกาสิ ระหว่างทางเรือสำเภาแตกทั้งสองจึงพราดจากกัน

ตัวเอกพลัดพราดจากกันในทะเลหรือแม่น้ำ (ค')

- นางเทวธิดาสังกาอยู่ที่เมืองอนุมัตติ พญาสุทนต์สนจกั้กลงไหลในตัวนางจึงใช้คนไปสู่นางจึงหนีไปบวชเป็นชี
- กล่าวถึงจันทมาตช่วยชุบชีวิตงูและทิพยารจึงได้ลูกแก้ววิเศษ รองเท้าทิพย์ และดาบกายสิทธิ์เป็นการตอบแทน

- จันทมาตเดินทางต่อไปจนพบลูกสาวเศรษฐี 3 นาง แห่งเมืองสังกัสสะ ที่เล่นน้ำจนหลงเข้าถ้ำจึงพาไปส่งเมืองสังกัสสะโดยปลอดภัยและได้แต่งงานกับนางทั้ง 3

เมื่อตัวเอกเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา (Wก')

- ต่อมาจันทมาตคิดถึงนางเทวธิดาสังกาจึงออกตามหา เมื่อไปถึงเมืองอนุมัตติจึงได้พบกับนางเทวธิดาสังกา
- จันทมาตเดินทางมาจนได้นางอุตมธานีเป็นชายาอีกหนึ่งคน ต่อมานางตั้งครรภ์จันทมาตใช้แก้วทิพย์ส่องดูรู้ว่าได้โอรสจึงให้ชื่อว่า ทุกข์ขัดติยวงสา
- เมื่อตัวเอกเดินทางไปเมืองไหนก็ได้ภรรยา (Wก')

ท้ายเรื่อง

- จันทมาตกลาทุกคชัตติยวงสาและนางอุตมธานีเพื่อกลับบ้านเมืองพร้อมกับนางเทวธิดัสังกา
ตัวเอกกลับบ้าน (↓)
- เจ้าเมืองอินทปัฐสุระสิ้นพระชนม์ จันทมาตได้ขึ้นครองเมืองอย่างร่มเย็นและมีความสุข
ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W^0)

8. ทุกัมมชาดก

ต้นเรื่อง

- ครั้งหนึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรของกฤมพิชื่อทุกัมม
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)
- ผู้เป็นพ่อได้สั่งทุกัมมว่าห้ามเอาหญิงที่เป็นหม้าย 3 ครั้งมาเป็นเมีย ห้ามนำชายที่สึก 3 ครั้ง
มาเป็นสหายและห้ามอยู่เมืองที่กษัตริย์ส่งลงโทษคนโดยไม่พิจารณา ทุกัมมอยากพิสูจน์
คำสั่งของพ่อ จึงรับเอาหญิงหม้าย 3 ครั้งมาเป็นเมีย และรับเอาชายที่สึก 3 คนมาเป็นมิตร
- ต่อมาทุกัมมอยากลองใจภรรยาจึงขโมยหงส์พญาพรหมที่ตัดไปซ่อน แล้วนำเนื้อหงส์ตัวอื่น
ไปให้ภรรยาโดยแกล้งบอกว่าเป็นเนื้อหงส์ของพญาพรหมที่ตัด
- พญาพรหมที่ตัดประกาศหาตัวผู้ขโมยหงส์โดยจะให้รางวัลผู้แจ้งข่าวเป็นทองคำ 1,000 ชั่ง
- ภรรยาของทุกัมมต้องการรางวัลจึงไปบอกทหาร
- พฤติกรรมของตัวโกง (A)
- ทุกัมมถูกจับตัวและถูกสั่งประหาร โดยไม่มีการพิจารณาคดี
ตัวโกงสั่งฆ่าตัวเอก (A^{13})
- ชายผู้สึก 3 คนเห็นทุกัมมกำลังจะถูกประหารจึงเข้าไปแก้เอาฝ้านุ่นของทุกัมมกุมารแล้ว
หนีไป
- ตอนนั้นเป็นเวลาค่ำ เพชรฆาตจึงไม่ได้นำทุกัมมไปประหารพอสบโอกาสทุกัมมจึงบอกว่า
หากตนตายไปหงส์ของพญาพรหมที่ตัดก็จะตายไปด้วย ทหารจึงปล่อยตัวทุกัมมไป
- จากนั้นทุกัมมจะจึงเดินทางไปยังเมืองตักสิลา
ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- ขณะนั้นกษัตริย์แห่งเมืองตักสิลาสิ้นพระชนม์ เหล่าอำมาตย์จึงให้มีการเสวยราชรถหา
กษัตริย์

- ราชรถเสียนทลายได้แล่นไปหยุดที่ทุ๊กมม ทุ๊กมมจึงได้เป็นกษัตริย์แห่งเมืองดักสิลา
- การได้ราชสมบัติจากการเสวยราชรถ (W')
- เมื่อทุ๊กมมราชาขึ้นครองราชย์ก็โปรดให้มีการบริจาคทานแก่พสกนิกรเสมอ
- ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท')

ท้ายเรื่อง

- ฝ่ายชายที่ลี้ก 3 คน ได้รับเอาหญิงหม้าย 3 ครั้ง มาเป็นภรรยา ด้วยผลแห่งกรรมทั้งสองจึงต้องขทานเลี้ยงชีพ
- ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)

9. รัมมรัชชชटक

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นปุโรหิตในราชสำนักของพญาพรหมทัตต์ชื่อ รัมมรัชชกุมาร
- ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

กลางเรื่อง

- ครั้งนั้นในราชสำนักมีเสนาบดีชื่อ การกเสนา การกเสนาผู้นี้ชอบรับสินบนในการพิพากษาคดี ครั้งหนึ่งมีผู้แพ้กคดีไปฟ้องรัมมรัชชกุมาร ว่าการกเสนารับสินบนในการตัดสินความ รัมมรัชชกุมารจึงช่วยรื้อฟื้นคดีขึ้นมาใหม่ เมื่อการกเสนาทราบเรื่องก็แค้นใจมาก จึงทูลยุให้พญาพรหมทัตต์ใช้รัมมรัชชสร้างอุทยาน สระโบกขรณี และปราสาทนางข้าง ให้เสร็จภายในหนึ่งคืนไม่เช่นนั้นจะถูกประหารชีวิต

พฤติกรรมของตัวโกง (A)

- ความทราบถึงพญาอินทร์จึงมาช่วยรัมมรัชชสร้างอุทยาน สระโบกขรณี และปราสาทนางข้างจนเสร็จ เมื่อการกเสนารู้ว่าลงพญาอินทร์มาช่วยจึงยุให้พญาพรหมทัตต์ให้ใช้รัมมรัชชทำในสิ่งที่พญาอินทร์ช่วยไม่ได้ คือให้เนรมิตคนเฝ้าอุทยานผู้มีคุณสมบัติ 4 ประการ คือ ไม่พูดส่อเสียด ไม่ดื่มสุรา ไม่มีความรักความหลง และไม่โกรธ พญาอินทร์จึงแนะนำรัมมรัชชว่าช่างกลบกลบชื่อสัตตปาณีสถิตครบถ้วน รัมมรัชชจึงพาสัตตปาณีสถิตเข้าเฝ้าพญาพรหมทัตต์เพื่อแสดงตัว

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

งานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ (M)

ตัวเอกทำงานสำเร็จ (N)

ท้ายเรื่อง

- พญาพรหมทัตต์รู้ว่าการกเสนาเป็นคนชั่วร้าย จึงให้ทหารทุบตีจนตาย
ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)

10. มหิศสาตก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโอรสของพญาพาราณสีนามว่ามหิศกุมาร มหิศกุมารมีอนุชานามว่าจันทกุมาร เมื่อมารดาของมหิศกุมารสิ้นพระชนม์พญาพาราณสีอภิเษกสมรสอีกครั้ง และมีโอรสองค์ใหม่นามว่า สุริยกุมาร ต่อมาเมื่อองค์ใหม่เกรงว่าสุริยกุมารจะไม่ได้ขึ้นครองราชย์จึงหาอุบายจับไล่กุมารทั้งสอง โดยจะให้พญาพาราณสีไล่กุมารทั้งสองออกไปจากเมืองพญาพาราณสีฟังความเช่นนั้นจึงส่งมหิศกุมารและจันทกุมารออกไปหาวิชาความรู้ในป่าต่อมาสุริยกุมารขอติดตามไปด้วย

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

ตัวโกงจับไล่ตัวเอก (A')

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- ครั้งหนึ่งสุริยกุมารและจันทกุมารหลงเข้าไปใกล้สระน้ำที่มีผีเสื้อน้ำอาศัยอยู่ จึงถูกผีเสื้อน้ำจับตัวเพื่อจะกินเป็นอาหาร มหิศกุมารเห็นน้องชายทั้ง 2 คนหายไปจึงออกตามหาตัวโกงในร่างมนุษย์กินคนหรือที่เกี่ยวข้อง (A^{vii})

- เมื่อผีเสื้อน้ำเห็นมหิศกุมารจึงแปลงกายเป็นชายมาหลอกให้ลงไปเล่นน้ำด้วย แต่ด้วยญาณของโพธิสัตว์ มหิศกุมารจึงทราบว่าเป็นผีเสื้อน้ำแปลงกายมา
- จากนั้นมหิศกุมารจึงแสดงธรรมโปรดผีเสื้อน้ำ

การแสดงธรรม (B)

- ผีเสื้อน้ำเกิดความเลื่อมใสในตัวมหิศกุมารจึงยอมปล่อยจันทกุมารและสุริยกุมาร โดยให้เลือกระหว่างคนใดคนหนึ่ง
- มหิศกุมารเลือกสุริยกุมารด้วยเหตุผลว่าสุริยกุมารจะได้เป็นกษัตริย์ในวันข้างหน้า ผีเสื้อน้ำเห็นความมีคุณธรรมของมหิศกุมาร จึงยอมปล่อยทั้งจันทกุมารและสุริยกุมาร

ท้ายเรื่อง

- จากนั้นมหิสสกุमारจันทกุมารและสุริยกุมารจึงเดินทางกลับเมืองพาราณสี
ตัวเอกกลับบ้าน (↓)
- ด้วยกุศลกรรมมหิสสกุमारจึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งเมืองพาราณสี
ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W^0)

11. สัพพสิทธิกุมมารชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโอรสของพญาวิเชขยราชและพระนางอุบลเทวีแห่ง
อสิกนครนามว่า สัพพสิทธิกุมาร สัพพสิทธิกุมารสามารถถอดดวงใจออกจากร่างได้
ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)
- กล่าวถึงพญาอุสภราชและนางกุศุมภราชเทวีแห่งเมืองอุสภนคร มีธิดานามว่านาง
สุวัณณโสภานางเป็นผู้มีพระสิริโฉมงดงามแต่ไม่ยอมเอ่ยวาจากับบุรุษใด พญาอุสภราชจึง
ให้ประกาศว่าถ้ามีชายใดทำให้นางสุวัณณโสภานางยอมเอ่ยวาจาได้ก็จะยกนางให้เป็นชายา
- สัพพสิทธิกุมารทราบข่าวเช่นนั้นจึงเดินทางไปยังเมืองอุสภนคร
ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- จากนั้นสัพพสิทธิกุมารจึงขออนุญาตจากพญาอุสภราชเข้าไปเจรจากับนางสุวัณณโสภานาง
- สัพพสิทธิกุมารถอดดวงใจตอบปัญญากับทหารคนสนิทหวังให้นางสุวัณณโสภานางพูดกับตน
งานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ (M)
- นางสุวัณณโสภานางได้ยินสัพพสิทธิกุมารตอบปัญญากับทหารคนสนิท นางจึงยอมพูดด้วย
ตัวเอกทำงานสำเร็จ (N)

ท้ายเรื่อง

- พญาอุสภราชจึงจัดให้มีพิธีอภิเษกสมรสระหว่างสัพพสิทธิกุมารและนางสุวัณณโสภานาง
การแต่งงาน (W^*)

12. ปัญญาพลชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรชายของเศรษฐีแห่งเมืองพาราณสีชื่อว่า ปัญญาพลกุมาร เมื่อเจริญวัยปัญญาพลกุมารแต่งงานกับลูกสาวของเศรษฐีชื่อว่า นางสมาธิ

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (A)

การแต่งงาน (W*)

- ต่อมาปัญญาพลได้เดินทางออกไปค้าขายทางเรือ เกิดพายุใหญ่ทำให้ปัญญาพลไม่สามารถกลับมาหานางสมาธิได้

ตัวเอกพลัดพรากจากคนรัก (C)

- นางสมาธิเห็นว่าสามีของตนหายไป จึงออกตามหาจนได้ไปอาศัยกับนางเศรษฐีผู้หนึ่ง ครั้งหนึ่งนางสมาธิถูกชายขี้เมาจับไปขายให้กับนายสำเภา นางจึงอธิษฐานขอให้ตนเองกลายเป็นชาย ต่อมานายสำเภาได้แล่นเรือไปจนถึงเมืองโกสัมพี เป็นขณะเดียวกันกับที่กษัตริย์แห่งเมืองโกสัมพีสิ้นพระชนม์ บรรดาเสนาอำมาตย์จึงจัดให้มีการเสวยราชรถเสวยทาย ได้ไปจอดที่นางสมาธิที่อยู่ในร่างของผู้ชาย

- ฝ่ายปัญญาพลเมื่อสบโอกาสจึงเดินทางกลับเมืองพาราณสีแต่ก็ไม่พบกับนางสมาธิพบแต่น้องชายของตนที่ตาบอด เมื่อทราบว่ากษัตริย์แห่งเมืองโกสัมพีอาจะรักษาคนให้หายได้จึงพาน้องชายของตนไปเข้าเฝ้า โดยมีชายขี้เมา มารดาของตน และนางอังกโกสมุลติดตามไปด้วย

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (I)

กลางเรื่อง

- เมื่อไปถึงเมืองโกสัมพี พระเจ้ากรุงโกสัมพีให้ทุกคนพูดความจริงว่าป่วยด้วยเหตุใด แล้วพระองค์จึงรักษาบุคคลเหล่านั้นให้หาย

- ต่อมาพระเจ้ากรุงโกสัมพีได้ถามปัญญาพลว่ามาที่เมืองโกสัมพีทำไมปัญญาพลจึงตอบพระเจ้ากรุงโกสัมพีว่ามาตามหาภรรยาของตน

- พระเจ้ากรุงโกสัมพีจึงบอกแก่ปัญญาพลว่าภรรยาของปัญญาพลอยู่ในเมืองนี้พร้อมกับถามต่อไปอีกว่าปัญญาพลสามารถจำภรรยาของตนเพียงแค่มัสสปลายนิ้วได้หรือไม่

งานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ (M)

- ปัญญาพลรับคำ พระเจ้ากรุงโกสัมพีจึงให้นำฝ่ามรกัณฑ์พร้อมกับให้นำหญิงสาวในเมืองมาอยู่หลังฝ่ามรกัณฑ์ โดยมีพระองค์ร่วมอยู่ด้วย

- เมื่อเริ่มพิธีปัญญาพลได้จับปลายนิ้วของหญิงสาวไปเรื่อย ๆ จนมาถึงนิ้วของพระเจ้ากรุงโกสัมพีปัญญาพลจึงบอกว่านี่คือภรรยาของตนความเป็นชายของพระเจ้ากรุงโกสัมพีจึงหายไป

ตัวเอกทำงานสำเร็จ (N)

ท้ายเรื่อง

- บรรดาเหล่าเสนาอำมาตย์จึงพร้อมใจอภิเษกปัญญาพลเป็นกษัตริย์แห่งเมืองโกสัมพีสืบไป
- ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

13. กุสสราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโอรสของพญาโอภากราชและนางสีลวดินามว่า กุสสราชกุมาร กุสสราชกุมารเป็นผู้มีรูปร่างอัปลักษณ์ แต่เป็นผู้มีความรู้ในด้านศาสตร์ต่าง ๆ ยากที่จะมีผู้ใดเสมอเหมือนได้

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- เมื่อกุสสราชอายุได้ 16 ปี พญาโอภากราชและนางสีลวดิเห็นว่ากุสสราชกุมารควรมีคู่ครอง แต่กุสสราชกุมารไม่ต้องการ ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่มีสตรีใดจะรักชายอัปลักษณ์

กลางเรื่อง

- เมื่อไม่อาจขัดพระบิดามารดาได้ กุสสราชจึงปั้นรูปหญิงงามด้วยทองคำ แล้วทูลพญาโอภากราชและนางสีลวดิว่า หากมีหญิงใดงามดังรูปปั้นนี้จึงจะแต่งงานด้วย
- พญาโอภากราชให้ทหารนำรูปปั้นทองคำไปตามแคว้นต่าง ๆ จนกระทั่งไปถึงเมืองสาครนครของพญามัทธราภรณ์
- พญามัทธราภรณ์มีธิดาแปดนางแต่ละนางล้วนแต่มีความงามราวกับเทพธิดา แต่นางปีภาวดีธิดาองค์แรกมีสิริโฉมงามที่สุด
- วันหนึ่งนางขุชชาพี่เลี้ยงของนางปีภาวดีไปที่ทำน้ำ เมื่อได้เห็นรูปปั้นทองคำจึงเข้าใจว่าเป็นนางปีภาวดี แต่เมื่อรู้ว่าเป็นรูปปั้นทองคำ นางจึงเล่าความเข้าใจผิดของตนให้นางคนอื่น ๆ ฟัง
- ทหารจากเมืองกุสสราชได้ยินจึงรู้ว่านางปีภาวดีธิดาของพญามัทธราภรณ์งามกว่ารูปปั้นทองคำ

- ทหารแห่งเมืองกุสสวดีได้เข้าเฝ้าพญามัทธราภุส พร้อมกราบทูลต่อว่าพญาโอภากราชให้มา
คู่ขนานกับภาวดีไปเป็นชายของกุสสราช
- จากนั้นกุสสราชและนางปัทมาภวดีจึงได้แต่งงานกัน พญาโอภากราชได้ยกราชสมบัติให้แก่
กุสสราช

การอภิเษกสมรสและการก้าวสู่ราชบัลลังก์ (W*)

- ต่อมานางปัทมาภวดีรู้ว่ากุสสราชมีหน้าตาอัปลักษณ์ จึงหนีกลับเมืองมัทธราภุส
- เมื่อนางปัทมาภวดีหนีไป กุสสราชราชจึงออกติดตามพร้อมกับนำพิณ โคนนุทไปด้วย

ตัวเอกพลัดพรากจากคนรัก (ค)

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

- พอถึงเมืองมัทธราภุสกุสสราชพยายามทุกวิถีทางเพื่อโน้มน้าวใจนางปัทมาภวดีให้อ่อนลง
- เมื่อเห็นว่านางปัทมาภวดีไม่ยอมใจอ่อนกุสสราชจึงคิดที่จะกลับเมืองกุสสวดี
- ทราบถึงพญาอินทร์จึงหาอุบายช่วยเหลือกุสสราช โดยให้เทพบุตรเจ็ดองค์แปลงเป็นทูตจาก
พญามัทธราภุสไปทูลกษัตริย์ทุกเมืองว่าจะยกนางปัทมาภวดีให้เป็นชายา

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- กษัตริย์ทั้งเจ็ดเมืองจึงยกทัพมาที่เมืองมัทธราภุส พอทราบว่าพญามัทธราภุสบอกความไป
ทุกเมืองตรงกันจึงคิดจะรบเอาเมืองมัทธราภุส
- พญามัทธราภุสเห็นเหลือกำลังจะต่อสู้จึงคิดจะตัดนางปัทมาภวดีออกเป็นเจ็ดท่อนแจกให้
กษัตริย์ทั้งเจ็ดเมือง
- นางปัทมาภวดีจึงทูลต่อพญามัทธราภุสว่ากุสสราชมาอยู่ในเมืองมัทธราภุสแล้ว ทราบดังนั้น
พญามัทธราภุสจึงเสด็จไปหากุสสราชพร้อมเชิญให้กุสสราชราชานำทัพออกสู้รบกับข้าศึก

ตัวเอกต่อสู้กับตัวโกง (H)

- กุสสราชได้นำทัพออกไปรบกับข้าศึก พร้อมประกาศว่าตนคือกุสสราช ผู้ใดที่อยากอายุยืน
ก็ให้ก้มกราบพระองค์เสีย
- กษัตริย์ทั้งเจ็ดเมืองได้ยื่นเพียงเสียงของกุสสราชก็เกรงกลัวอำนาจ จึงพากันแตกทัพหนีไป

ตัวเอกชนะตัวโกง (I)

ท้ายเรื่อง

- จากนั้นพญาอินทร์ได้นำแก้วโรจนมณีมาชุบตัวกุสสราชราชามีพระสิริโฉมที่งามสง่า
มีรูปร่างใหม่ (T')

- เมื่อเสร็จศึกกุสธราชราชาจึงพานางปีพภาวดีกลับนครกุสธาวดี และครองราชย์สืบมาโดย สวัสดิ์จนถึงสิ้นอายุขัย

หลังจากพลัดพรากกันก็ได้พบกัน (ง)

ตัวเอกกลับบ้าน (↓)

14. จันทชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรของธนกะและนางันทาชื่อจันทกุมารเหตุที่ชื่อว่า จันทกุมาร เพราะนางฝันว่าฤาษีนำเอาพระจันทร์มามอบให้กับมือของนาง

ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (α)

- จันทกุมารอายุ 16 ปี ได้ออกเดินทางไปค้าขายยังเมืองสุวรรณภูมิ เมื่อไปถึงตลาดก็ได้ซื้อ นกแขกเต้า นกกระยาง หนู อีแร้ง งูสิง ลิงลม

ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑)

กลางเรื่อง

- เมื่อไปถึงภูเขาสูงหนึ่ง จันทกุมารได้พบสำนักของนักบวช จึงนำสัตว์ที่ซื้อปล่อยไว้ในที่ นั้นพร้อมกับได้ถวายน้ำอาบ เมียง หมาก ยา และประทีป เป็นทานแก่พระเถระ

ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท')

- จากนั้นจันทกุมารได้เดินทางต่อไป แต่เกิดพายุใหญ่สำเภาจึงล่มลงกลางทะเล
- นางมณีเมขลาพบจันทกุมารพยายามว่ายนํ้าอยู่โดยไม่ยอมจำนน จึงนำได้ตัวไปไว้ที่ อุทยานในเมืองสุวรรณภูมิ

พฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D)

- ครั้งนั้นกษัตริย์แห่งเมืองสุวรรณภูมิลิ้นพระชนม์ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงจัดให้มีราชรถ เสี่ยงทายหาผู้มีบุญไปเป็นกษัตริย์

- ราชรถเสี่ยงทายได้ไปหยุดที่จันทกุมาร เสนาอำมาตย์จึงเชิญจันทกุมารกลับไปครองเมือง สุวรรณภูมิ

การได้ราชสมบัติจากการเสี่ยงราชรถ (W')

การอภิเษกสมรสและการก้าวสู่บัลลังก์ (W'')

ท้ายเรื่อง

- ต่อมานางสิมพลีประสูติพระกุมาร พญาจันทราราชาจึงตั้งชื่อโอรสว่า มหินทกุมาร พร้อมกับโปรดให้บริจาจากทานต่าง ๆ มากมาย จนพญาอินทร์ต้องเสด็จไปร่วมอนุโมทนาด้วย ตัวเอกให้ทานทรัพย์สินแก่ผู้อื่น (ท¹)

15. ทูฐุราชชาดก

ต้นเรื่อง

- พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นฤาษีอยู่ในป่า ครั้งหนึ่งฤาษีโพธิสัตว์ได้ช่วยเหลือทูฐุราชกุมารโอรสของพญาพรหมทัตต์แห่งเมืองพาราณสี นกแขกเต้า งู และ หนูที่ล่อนนำมา ความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์เริ่มต้น (๙)

กลางเรื่อง

- ทูฐุราชกุมารได้ผูกใจเจ็บที่ฤาษีโพธิสัตว์เอาใจสัตว์เหล่านั้นมากกว่าตน ต่อมาเมื่อถึงเวลาที่จะต้องแยกย้ายกัน งู หนู และ นกแขกเต้าได้บอกที่ซ่อนทรัพย์สมบัติแก่ฤาษีโพธิสัตว์ ส่วนทูฐุราชกุมารได้โกหกฤาษีโพธิสัตว์ว่า ถ้าฤาษีโพธิสัตว์เดือดร้อนเรื่องใดให้มาหาตน
  - เวลาผ่านไปฤาษีโพธิสัตว์ได้เดินทางไปเยี่ยมสัตว์ทั้งสาม ซึ่งสัตว์เหล่านั้นได้มอบทรัพย์สมบัติแก่ฤาษีโพธิสัตว์จำนวนมาก
  - ต่อมาฤาษีโพธิสัตว์ได้เดินทางไปเยี่ยมทูฐุราชกุมาร ซึ่งได้ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์แห่งเมืองพาราณสี เมื่อทูฐุราชกุมารซึ่งผูกใจเจ็บฤาษีโพธิสัตว์เห็นดังนั้นจึงสั่งให้ราชบุรุษนำฤาษีโพธิสัตว์ ฤาษีโพธิสัตว์เห็นดังนั้นจึงได้เล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ราชบุรุษฟัง
- พฤติกรรมของตัวโกง (A)

ท้ายเรื่อง

- เมื่อราชบุรุษได้ฟังเหตุการณ์ต่าง ๆ จากฤาษีโพธิสัตว์ ก็ตระหนักว่าทูฐุราชราชาเป็นคนหยาบช้า จึงร่วมกันจับทูฐุราชราชาฆ่าเสีย แล้วจึงอภิเษกฤาษีโพธิสัตว์เป็นกษัตริย์แห่งเมืองพาราณสี
- ตัวโกงหรือคนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกลงโทษ (U)
ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของอื่นๆตอนท้ายเรื่อง (W⁰)

การวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานธรรมะที่มีเนื้อหาล้ายนิทานพื้นบ้าน และนิทาน
จักร ๆ วงศ์ ๆ

โครงสร้างตอนต้นเรื่อง

$$\frac{\alpha}{W^*} \frac{A}{ก} \uparrow$$

การเปิดเรื่องจะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละคร (α) ซึ่งเป็นการ
แนะนำให้ผู้อ่านรู้จักว่า ตัวละครแต่ละตัวเป็นใครมาจากไหนเช่นเดียวกับนิทานในกลุ่มอื่น ๆ
เหตุการณ์ที่พบต่อมา คือ เหตุการณ์ของตัวโจง (A) พบเหตุการณ์นี้ในนิทานเรื่องสุวรรณสังขราช
กุมमारชาดก ลีรสากุมमारชาดก สุมภมิตตชาดก จันทมาตกชาดก มหีสตชาดก และ ทุกัมม
ชาดก เหตุการณ์ของตัวโจง (A) เป็นสาเหตุของความขัดแย้งที่ทำให้ตัวละครเอกถูกขับไล่ หรือ
ต้องเดินทางออกไปจากเมือง ($\uparrow$) เช่น นิทานเรื่องสุภมิตตชาดก ที่กล่าวว่าพญาสุภมิตตราชต้อง
พาครอบครัวหนีออกไปจากเมือง ($\uparrow$) เพราะเหตุที่พญาสุภมิตตตั้งน้องชายคิดก่อการขบถ (A)
นอกจากต้องออกจากบ้านด้วยเหตุผลของการถูกขับไล่และกลั่นแกล้งแล้ว ตัวละครเอกอาจเดินทาง
ออกจากบ้านด้วยสาเหตุอื่นได้อีก เช่น การเดินทางออกไปค้าขาย การเดินทางออกไปท่องเที่ยวได้
จนพบ/หรือตามหานางอันเป็นที่รัก การเดินทางออกจากบ้านในลักษณะนี้ พบในนิทานเรื่อง
สมุทโทมสชาดก สุธนูชาดก สุธนกชาดก สัพสิทธิกุมमारชาดก ปัญญาพลชาดก กุสสรราช
ชาดก และ จันทชาดก เช่น เรื่อง สุธนูชาดก และปัญญาพลชาดก ที่กล่าวว่าพระสุธน และ
ปัญญาพลกุมาร ต้องเดินทางออกไปตามหา นางมโนราห์ และ นางสมาธิ ที่หลังจากแต่งงานกัน
แล้ว (W^*) แต่ต้องพลัดพรากจากกัน (ก) ซึ่งการเดินทางออกจากบ้านของตัวละครเอกนั้น ไม่ว่าจะอยู่
ในรูปแบบหรือลักษณะใดก็ตามล้วนแต่เป็นการเปิดเรื่องให้ตัวละครเอกได้พบกับการผจญภัยทั้งสิ้น

โครงสร้างตอนกลางเรื่อง เนื่องจากเหตุการณ์ตอนกลางเรื่องมีความซับซ้อนทำให้การลำดับพฤติกรรมแตกต่างกันดังนี้

1. ถ้าตัวเอกเดินทางออกไปตามหานางและ / หรือมีการทดสอบความสามารถ จะมีโครงสร้างตอนกลางเรื่องดังนี้

$$\frac{D F W^* \text{ ก }^1 A D M - N W^{**} \text{ ง}}{W \text{ ก }^2}$$

เมื่อตัวละครเอกเดินทางออกจากบ้านไปได้ระยะหนึ่ง อาจได้รับความช่วยเหลือจากผู้วิเศษ (D) และได้รับของขวัญวิเศษ (F) ตามลำดับ พบพฤติกรรมลักษณะดังกล่าวในนิทานเรื่อง จันทมาตกชาดก และสุวรรณสังขราชกุมารชาดก ในนิทานเรื่องจันทมาตกชาดก กล่าวว่าพญาอินทร์แปลงกายเป็นงูต่อสู้กับพังพอน (D) เพื่อนำวิเศษมาให้จันทมาตกับสุริยมาต (F) นอกจากนี้ในนิทานบางเรื่องตัวละครเอกอาจจะได้แต่งงานกับนางอันเป็นที่รักระหว่างการเดินทาง พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสมุทโทสชาดก และสุธนูชาดก การแต่งงานระหว่างการเดินทางถือเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการนำนิทานในพุทธศาสนามาผสมผสานกับนิทานพื้นบ้าน และนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ในนิทานเรื่องสุธนูชาดก กล่าวว่าเมื่อพระสุธนูเดินทางไปถึงเมืองเสตนครก็ได้แต่งงานกับนางปทุมกัณฑ์ (W*) และเมื่อตัวละครเอกได้พบ / หรือสมหวังกับนางอันเป็นที่รักแล้ว พฤติกรรมที่มักจะพบคู่กันเสมอ คือ พฤติกรรมการ พลัดพราก (ก) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสมุทโทสชาดก สุธนูชาดก และจันทมาตกชาดก การพลัดพรากถือเป็นการผจญภัยครั้งที่สอง โดยตัวละครเอกจะออกเดินทางเพื่อตามหานางอันเป็นที่รักจนได้พบกับเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย จากนั้นก็จะได้พบกันอีกครั้ง (ง) ในนิทานเรื่องสมุทโทสชาดก กล่าวว่าหลังจากที่พลัดพรากกับนาง วินมตติในมหาสมุทรแล้ว พระสมุทโทสต้องลอยคออยู่ในมหาสมุทรใหญ่ถึง 7 วัน 7 คืน จึงได้พบกับนางวินมตติ (ง) นอกจากนั้นระหว่างการเดินทางตัวละครเอกอาจได้แต่งงาน หรือได้นางเป็นครั้งที่ 2 พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสุธนูชาดก และจันทมาตกชาดก ในนิทานเรื่องสุธนูชาดก กล่าวว่าหลังจากพระสุธนูพลัดพรากกับนางจิริปภาในแม่น้ำแล้วก็ได้ออกเดินทางเรื่อยไปจนได้นางยักษ์อัชชนวดี และนางกรณวดีเป็นชายา (Wก²) จากนั้นจึงได้พบกับนางจิริปภาอีกครั้ง (ง)

นอกจากพฤติกรรมที่ปรากฏข้างต้น ในตอนกลางของเรื่องยังปรากฏพฤติกรรมงานยากที่ตัวเอกถูกทดสอบให้ทำ - ตัวเอกทำงานสำเร็จ (M-N) ในนิทานเรื่องสุธนูชาดก สุวรรณสังขราชกุมารชาดก ชัมมรัชชชาดก และปัญญาพลชาดก ซึ่งการทดสอบในบางครั้งอาจปรากฏ

พฤติกรรมของผู้ช่วยเหลือ (D) มาช่วยให้ตัวละครเอกทำงานสำเร็จ และรอดพ้นจากการถูกกลั่นแกล้งหรือปองร้ายจากตัวโกง (A) พฤติกรรมในลักษณะดังกล่าวปรากฏในนิทานเรื่อง สุวัณณสังขราชกุมารชาดก และธัมมชัชชาดก ในนิทานเรื่องสุวัณณสังขราชกุมารชาดก กล่าวว่าพญาอินทร์ได้หาอุบายช่วยเหลือพระสังข์ที่กำลังถูกปองร้ายจากพญาพาราณสี (D) โดยสั่งให้พญาพาราณสีส่งตัวแทนมาตีคดีและตอบปัญหา เมื่อพญาพาราณสีทราบดังนั้นจึงส่งพระสังข์ไปเป็นตัวแทนตนโดยคิดว่าหากพระสังข์แพ้ก็จะประหารเสีย (A) แต่เมื่อถึงการแข่งขันพระสังข์กลับเป็นฝ่ายชนะ (M-N) ทำให้พระสังข์รอดพ้นจากการถูกประหารชีวิตในครั้งนั้น และเมื่อตัวละครเอกทำงานสำเร็จเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็จะคลี่คลายไปในทางที่ดีจนนำไปสู่การแต่งงาน และขึ้นครองราชสมบัติ พฤติกรรมดังกล่าวปรากฏให้เห็นในนิทานเรื่องสุวัณณสังขราชกุมารชาดก สุชนชาดก และปัญญาพลชาดก ในนิทานเรื่องสุชนกุมารชาดก กล่าวว่าเมื่อพระสุชนสามารถเลือกตัวนางมโนราห์ออกจากพี่น้องทั้งเจ็ดได้แล้ว พญาทুমมราชจึงจัดให้มีการอภิเษกสมรสขึ้นระหว่างทั้งสองพระองค์ พร้อมกันนั้นพญาทুমมราชก็มอบราชสมบัติให้พระสุชนปกครองสืบไป (W**) ซึ่งในการคัดเลือกตัวนางมโนราห์ออกจากพี่น้องเจ็ดนั้น พญาอินทร์ได้แปลงกายเป็นมาแมลงวันทองมาเกาะที่ตัวนางมโนราห์ทำให้พระสุชนสามารถเลือกตัวนางมโนราห์ได้ถูกต้อง (D)

2. ถ้าตัวเอกเดินทางด้วยเหตุผลต้องหนีออกจากเมืองหรือเพื่อค้าขายจะมีโครงสร้างดังนี้

W³ ท¹

เมื่อตัวละครเอกเดินทางออกจากบ้านระยะหนึ่งก็จะได้รับราชสมบัติจากการเสวยราชรถ (W³) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสุภมิตตชาดก ทุกัมมชาดก และ จันทชาดก ในนิทานเรื่องสุภมิตตชาดก กล่าวว่าพญาสุภมิตตราชเดินทางไปถึงเมืองตักสิลาก็ได้รับการสถาปนาให้เป็นกษัตริย์เพราะราชรถเสวยมาจอดที่พระองค์ (W³) ซึ่งหลังจากได้รับราชสมบัติเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองแล้วก็มักจะปรากฏพฤติกรรมการบริจาทาน (ท) ของกษัตริย์คู่กันมาเสมอ พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสุภมิตตราชชาดก และทุกัมมชาดก ในนิทานเรื่อง สมภมิตตชาดก กล่าวว่าเมื่อพญาสมภมิตตราชได้ขึ้นครองราชเป็นกษัตริย์แห่งเมืองตักสิลาแล้วก็โปรดให้มีการบริจาทานแก่พสกนิกรเสมอ นอกจากพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ใน โครงสร้างหลักแล้ว ในโครงสร้างของธรรมะที่มีโครงเรื่องคล้ายนิทานพื้นบ้าน และนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ยังพบพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของวรรณกรรมทางโลกอื่น ๆ อีก เช่น พฤติกรรมที่ของวิเศษถูกคว่ำไป (F⁸) พฤติกรรมการลักลอบเข้าหา (Wก) ในนิทานเรื่องสุชนชาดก พฤติกรรมการเลือกคู่ในเรื่อง

สุวรรณสังขราชกุมารชาดก (W^1) พฤติกรรมตัวเอกต่อสู้กับตัวโจง-ตัวเอกชนะตัวโจง (H-I) ในเรื่องกุสสรราชชาดก พฤติกรรมเหล่านี้ถึงแม้จะไม่ปรากฏเด่นชัดจนสามารถนำมาจัดเป็น โครงสร้างหลักได้แต่ก็ถือเป็นพฤติกรรมที่เสริมให้เนื้อเรื่องได้อรรถรสชวนติดตาม ส่งผลให้ วรรณกรรมในปัญญาสชาดกหลายเรื่องกลายมาเป็นวรรณกรรมประจำชาติในเวลาต่อมา

โครงสร้างตอนท้ายเรื่อง มีโครงสร้างที่เหมือนกันดังนี้

↓ U ท¹ ฐ W⁰ Z

ถ้าตัวละครเอกเดินทางออกจากบ้าน เหตุการณ์ก็จะสรุปลงด้วยการเดินทางกลับบ้าน (↓) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสิริสากุมารชาดก มหิสาชาดก สมุททโฆสชาดก สุธนูชาดก จันทมาตชาดก และกุสสรราชชาดก ในนิทานเรื่องกุสสรราชชาดก กล่าวว่าหลังจากเหตุการณ์ต่าง ๆ คลี่คลายไปในทางที่ดี กุสสรราชก็ได้พานางปีภาวดีกลับเมืองกุสสาวดีของตนนอกจากนั้น นิทานบางเรื่อง ตัวโจง (A) อาจได้รับการลงโทษ (U) พบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่องสิริสากุมารชาดก ชัมมรัชชาดก สุวรรณสังขราชกุมารชาดก ทุกัมมชาดก และทูลฐราชชาดก ในนิทานเรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก กล่าวว่านางจอมคำต้องตายในพิธีลุยไฟ (U) และปาลกเสนาก็ กระเด็นตกจากคอกช้างแล้วถูกธรณีสูบลงไปสู่นรก (U) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ทั้งสองคิดปองร้ายต่อ พระโพธิสัตว์มาโดยตลอด จากนั้นตัวละครเอกก็จะบริจาทาน (ท) หรือแสดงธรรม (ฐ) ให้แก่ผู้อื่น อีกครั้งตามแบบอย่างของนิทานศาสนาพบพฤติกรรมนี้ในนิทานเรื่อง สิริสากุมารชาดก สุภมิตตชาดก สมุททโฆสชาดก สุวรรณสังขราชกุมารชาดก สุธนูชาดก จันทชาดก ในเรื่องสมุททโฆสชาดก กล่าวว่าหลังจากพระสมุททโฆสปานางวินทมดีกลับเมืองรัมปุระแล้วก็โปรดให้สร้างศาลา ขึ้น 5 หลังเพื่อบริจาทานแก่พสกนิกรทุกวัน (ท¹) หรือในเรื่องสุธนูชาดก ที่กล่าวว่าหลังจากพระสุธนูพานางจรีปภา กลับมายังเมืองพาราณสีแล้วก็ได้เสด็จไปรับตัวนางยักษ์อัณฺชนวดี และนางเรณูวดีพร้อมกับให้โอราตสังสอนพวกยักษ์ (ฐ) ให้รักษาศิลปปฏิบัติธรรมเป็นนิตย์ ส่วนพฤติกรรมลำดับสุดท้ายที่พบและถือเป็นพฤติกรรมปิดเรื่อง คือ พฤติกรรมที่ตัวเอกได้รับเงินหรือสิ่งของในตอนท้ายเรื่อง (W^0) และ พฤติกรรมที่ได้ไปเกิดบนสวรรค์ของตัวเอก (Z) พบพฤติกรรมทั้งสองในนิทานเกือบทุกเรื่อง อาทิ เรื่อง สมุททโฆสชาดก สุธนูชาดก สิริสากุมารชาดก สุภมิตตชาดก จันทมาตชาดก สัพพสิทธิกุมารชาดก และ มหิสาชาดก ตัวอย่างเช่นนิทานเรื่องสุภมิตตชาดก ที่กล่าวถึงผลของการประกอบกุศลกรรมของพญาสุภมิตตราชาว่าได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต (Z) เป็นต้น

เมื่อนำโครงสร้างของนิทานทั้ง 3 ตอนมาสรุปรวมกันจะได้โครงสร้างนิทานธรรมะที่มีโครงเรื่องคล้ายพื้นบ้าน และนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยดังนี้

$$\frac{\alpha A \uparrow}{W^* \text{ ก}} \left\{ \begin{array}{l} D F W^* \text{ ค}^1 A D M-N W^{**} \text{ ง} \\ \frac{W \text{ ก}^2}{W^3 \text{ ท}^1} \end{array} \right\} \downarrow U \text{ ท}^1 \text{ ฐ } W^0 Z$$

จะเห็นได้ว่า โครงสร้างของนิทานธรรมะที่มีเนื้อหาคลายนิทานพื้นบ้าน หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ จะประกอบไปด้วยพฤติกรรมที่หลากหลาย ทำให้เนื้อเรื่องของนิทานมีความ ซับซ้อนมากขึ้น การผูกเรื่องเน้นไปที่การผจญภัยของตัวละครเอก ซึ่งจะเริ่มต้นเมื่อตัวละครเอกเดินทางออกจากบ้าน ($\uparrow$) รูปแบบของการผจญภัยอาจแตกต่างกันออกไปตามแต่การผูกเรื่องของผู้นิพนธ์ โดยในนิทานบางเรื่องตัวละครเอกอาจต้องพบกับการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก (ค) ซึ่งก็ต้องใช้เวลาและความสามารถของตนเองในการออกติดตามจนกว่าจะได้พบกันอีกครั้ง (ง) หรืออาจต้องพบการทดสอบความสามารถด้วยงานที่ยากลำบาก ($M-N$) ซึ่งในแต่ละครั้งมักจะปรากฏพฤติกรรมของผู้วิเศษมาให้การช่วยเหลือ (D) เพื่อแสดงให้เห็นถึงบารมีของพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นตัวละครเอก และเพื่อให้เหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ คลี่คลายไปในทางที่ดี

เมื่อถึงตอนท้ายเรื่องตัวเอกก็มักจะถูกลงโทษ (U) และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นนิทานทางศาสนา ผู้นิพนธ์ก็มักจะกำหนดให้ตัวละครเอกได้บำเพ็ญทาน (ท) หรือแสดงธรรม (ฐ) อีกครั้งในตอนท้ายเรื่อง โดยมีพฤติกรรมการได้สิ่งของ (W^0) และการได้ไปเกิดในสวรรค์ (Z) เป็นพฤติกรรมปิดเรื่อง ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงรูปแบบนำคติทางพุทธศาสนา มาผสมเข้ากับนิทานท้องถิ่น ทำให้นิทานในท้องถิ่นกลายมาเป็นนิทานชาดกในพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์

สรุปผลการวิเคราะห์โครงสร้างของปัญญาสชาดฉบับล้านนา ผู้วิจัยได้ทำการสรุปผลการวิเคราะห์ โดยเปรียบเทียบ โครงสร้างของนิทานแต่ละแบบเพื่อให้เห็นถึงโครงสร้างของปัญญาสชาดฉบับล้านนา ดังนี้คือ

ตารางที่ 1 : โครงสร้างเหตุการณ์ตอนต้นเรื่อง

เหตุการณ์ตอนต้นเรื่อง	ลำดับพฤติกรรมของตัวละคร
1. โครงสร้างนิทานที่มีเนื้อหาเป็นนิทานธรรมดา แท้ ๆ 1.1 โครงสร้างนิทานธรรมดาแท้ ๆ ที่ไม่ปรากฏ พฤติกรรมของตัวโกง	α ท (ท1) β^2
1.2 โครงสร้างนิทานธรรมดาแท้ ๆ ที่ปรากฏ พฤติกรรมของตัวโกง	α ท (ท')
2. โครงสร้างนิทานธรรมดาที่มีเนื้อหาคลาย นิทานพื้นบ้าน และนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ	$\frac{\alpha}{W^*}$ ค ↑

จากตารางจะเห็นได้ว่า โครงสร้างในตอนต้นเรื่องของนิทานแต่ละแบบ จะเริ่มด้วยการกล่าวถึงความจำเป็นมาของตัวละคร (α) เพื่อแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักถึงข้อมูลเบื้องต้นของตัวละครเอก เช่น การกล่าวถึงพ่อแม่ เมือง ที่อาศัยอยู่ หรือรูปแบบของการถือกำเนิด จากนั้นก็จะเป็นการกล่าวถึงพฤติกรรมการเปิดเรื่อง ถ้าเป็นนิทานที่มีโครงสร้างเป็นนิทานธรรมดาแท้ ๆ ทั้งที่มีและไม่มีพฤติกรรมของตัวโกง พฤติกรรมการเปิดเรื่องจะมีความเรียบง่ายโดยกล่าวถึงความตั้งใจของตัวละครเอกที่จะบำเพ็ญทานบารมี (ท) และพฤติกรรมความตายของพ่อกับแม่ (β^2) ซึ่งพฤติกรรมทั้งสองถือว่าเป็นมูลเหตุสำคัญที่จะทำให้เนื้อหาของนิทานเป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักของเรื่อง แต่ถ้าเป็นนิทานธรรมดาที่มีโครงเรื่องคล้ายนิทานพื้นบ้าน หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ พฤติกรรมเปิดเรื่องก็จะเป็นพฤติกรรมของตัวโกง (A) และพฤติกรรมการพลัดพราก (ค) ซึ่งพฤติกรรมทั้งสองจะทำให้ตัวละครเอกต้องออกจากบ้าน (↑) เพื่อจะได้พบการผจญภัย หรือนางอันเป็นที่รัก

ตารางที่ 2 : โครงสร้างหลักของเหตุการณ์ตอนกลางเรื่อง

เหตุการณ์ตอนกลางเรื่อง	ลำดับพฤติกรรมของตัวละคร
1. โครงสร้างนิทานที่มีเนื้อหาเป็นนิทานธรรมดา แท้ ๆ	
1.1 โครงสร้างนิทานธรรมดาแท้ ๆ ที่ไม่ปรากฏ พฤติกรรมของตัวโกง	D^1 ท (ท ¹ , ท ² , ท ³ , ท ⁴) E ¹ ป
1.2 โครงสร้างนิทานธรรมดาแท้ ๆ ที่ปรากฏ พฤติกรรมของตัวโกง	A ท (ท ¹ , ท ⁴) D
2. โครงสร้างของนิทานธรรมดาที่มีเนื้อหาค้าย นิทานพื้นบ้าน หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ	D F W* ค ¹ A D M-N W** ง $\frac{W^2}{W^3}$ ท

จากตารางสามารถอธิบายได้เป็นสองแบบดังนี้ คือ

แบบที่ 1: โครงสร้างเหตุการณ์ตอนกลางเรื่องที่ปรากฏพฤติกรรมการบริจาคตาน (ท) เป็นหลัก

แบบที่ 2: โครงสร้างเหตุการณ์ตอนกลางเรื่องที่ปรากฏพฤติกรรมตามแบบนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นหลัก

1. โครงสร้างเหตุการณ์ตอนกลางเรื่องที่ปรากฏพฤติกรรมการบริจาคตานเป็นหลัก (ท) พบในโครงสร้างของนิทานที่มีเนื้อหาเป็นนิทานธรรมดาแท้ ๆ ทั้งที่ปรากฏ/และไม่ปรากฏพฤติกรรมของ ตัวโกง (A) โครงสร้างตอนกลางเรื่องของนิทานประเภทนี้ จะเน้นที่การบริจาคตานของพระโพธิสัตว์เป็นหลัก ซึ่งการบริจาคตานจะมีตั้งแต่การบริจาคตรัพย์สมบัติ (ท¹) บุตร (ท²) ภรรยา (ท³) จนกระทั่งถึงชีวิตของตนเอง (ท⁴) ซึ่งการบริจาคตานนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีพฤติกรรมของผู้วิเศษ D (D¹, E¹) และพฤติกรรมของตัวโกง (A) เข้ามาเสริม และนอกจากพฤติกรรมการบริจาคตานแล้ว ในนิทานบางเรื่องยังปรากฏพฤติกรรมการแสดงปัญญา (ป) ร่วมด้วยซึ่งพฤติกรรมการแสดงปัญหานี้พบว่า มีปรากฏอยู่ในนิทานปัญญาสชาดกฉบับล้านนาเท่านั้น

2. โครงสร้างเหตุการณ์ตอนกลางเรื่องที่ปรากฏพฤติกรรมตามแบบนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ พบในโครงสร้างของนิทานธรรมะที่มีเนื้อหาคล้ายนิทานพื้นบ้าน หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งโครงสร้างตอนกลางเรื่องของนิทานประเภทนี้ จะไม่เน้นที่พฤติกรรมการบริจาทาน (ท) แต่จะเน้นไปที่พฤติกรรมการผจญภัย ซึ่งจะเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อตัวเอกต้องเดินทางออกจากบ้าน ($\uparrow$) และไปเผชิญกับเหตุการณ์เลวร้ายหรือน่าตื่นเต้นต่าง ๆ อาทิ การได้รับของขวัญ (F) การแต่งงาน (W^*) การพลัดพรากจากคนรัก (ค) การถูกปองร้ายจากตัวโกง (A) การถูกทดสอบความสามารถ หรือบารมี (M-N) การได้รับความช่วยเหลือจากผู้วิเศษ (D) การได้พบกับนางครั้งที่สอง (W^0) การได้ราชสมบัติ (W^3) จนกระทั่งเหตุการณ์ต่าง ๆ คลี่คลายไปในทางที่ดี เมื่อได้พบกับนางอันเป็นที่รักอีกครั้ง (ง) ซึ่งโครงสร้างของนิทานดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่ามีความสอดคล้องกับโครงสร้างของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานพื้นบ้านของไทยตามที่ พิชญาณี เริงศิริ (2542) ได้ทำการศึกษาไว้

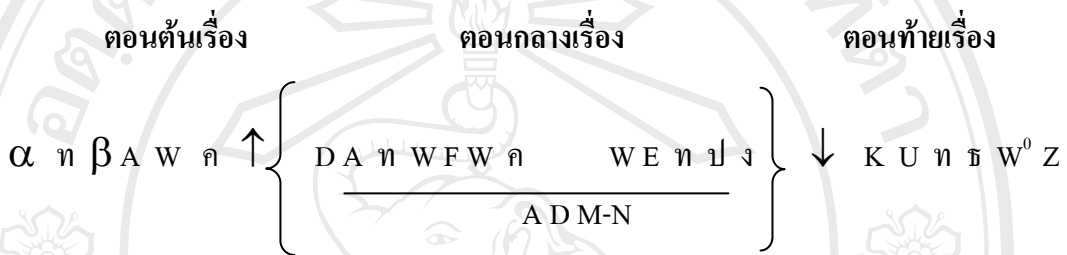
ตารางที่ 3 : โครงสร้างหลักของเหตุการณ์ตอนท้ายเรื่อง

เหตุการณ์ตอนท้ายเรื่อง	ลำดับพฤติกรรมของตัวละคร
1. โครงสร้างนิทานที่มีเนื้อหาเป็นนิทานธรรมะแท้ ๆ	
1.1 โครงสร้างนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ไม่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง	K^0 ๓ W^0 Z
1.2 โครงสร้างของนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง	U ท ¹ ๓ W^0 Z
2. โครงสร้างของนิทานธรรมะที่มีเนื้อหาคล้ายนิทานพื้นบ้าน นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ	$\downarrow$ U ท ¹ ๓ W^0 Z

จากตารางจะเห็นได้ว่า โครงสร้างหลักของเหตุการณ์ตอนท้ายเรื่องมักจะปรากฏพฤติกรรมบริจาทาน (ท) และพฤติกรรมการแสดงธรรม (๓) อีกครั้ง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวจะพบในนิทานชาดกเท่านั้น และถ้าในนิทานเรื่องใดปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง (A) หรือการให้ทานด้วยชีวิตแล้ว (ท¹) ก็มักจะมีพฤติกรรมถูกลงโทษของตัวโกง (U) และการพฤติกรรมชบชีวิตคู่กันเสมอ (K^0) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการนำแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ามาแทรกในเนื้อหาของนิทานสำหรับนิทานธรรมะที่มีโครงเรื่องคล้ายนิทานพื้นบ้านหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ถ้าตัวละครเอกต้องเดินทางออกจากบ้าน ($\uparrow$) เหตุการณ์ในตอนท้ายก็มักจะคลี่คลายด้วยการที่ตัวละครเอกเดินทางกลับ

บ้านเมืองของตนอีกครั้ง (↓) สำหรับพฤติกรรมสุดท้ายที่พบเหมือนกันในโครงสร้างตอนท้ายเรื่อง
ของนิทานทุกแบบ คือ พฤติกรรมที่ตัวละครเอกได้รับเงินหรือสิ่งของต่าง ๆ ในตอนท้ายเรื่อง (W^0)
และการได้ไปเกิดบนสวรรค์ของตัวเอก (Z) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมทั้งสองนี้เป็น
พฤติกรรมการปิดเรื่องของนิทานในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาที่ว่าได้

และเมื่อนำโครงสร้างของนิทานทั้ง 3 แบบมารวมกันก็จะได้โครงสร้างของ
ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ดังนี้

จากการสรุปโครงสร้างของนิทานในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา จะเห็นได้ว่า
พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินไปบนโครงสร้างของนิทานนั้นส่วนใหญ่จะเป็นพฤติกรรมที่มีความ
คล้ายคลึงกับพฤติกรรมของนิทานพื้นบ้านและนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่ก็ยังปรากฏพฤติกรรมการ
บำเพ็ญทานบารมี (ท) ในโครงสร้างของนิทานทั้ง 3 ส่วน คือ ตอนต้นเรื่อง กลางเรื่อง และ
ท้ายเรื่อง

ฉะนั้นในประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการบำเพ็ญทานบารมี (ท) ที่ปรากฏอยู่ใน
โครงสร้างของนิทานนั้นเป็นพฤติกรรมเฉพาะของปัญญาสชาดกฉบับล้านนาที่ว่าได้ ทั้งนี้เพราะ
พฤติกรรมดังกล่าวมิได้ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่อย่างใด ซึ่งพฤติกรรม
เฉพาะอันนี้ยังเป็นสิ่งที่น่าจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นนิทานชาดกของปัญญาสชาดกฉบับล้านนา
อีกด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่าพฤติกรรมทางโลกที่นิทานพื้นบ้านและนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ
ให้ความสำคัญ อาทิ พฤติกรรมการต่อสู้ (H-I) พฤติกรรมของตัวโกง (A) หรือเรื่องราวของการ
ชิงรักหักสวาทนั้น ได้ถูกลดทอนความสำคัญหรือปรับเปลี่ยนบทบาทไปมาก เห็นได้จากการ
มุ่งนำเสนอพฤติกรรมหรือเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี (ท) ของพระโพธิสัตว์ พฤติกรรมการได้ไป
เกิดบนสวรรค์ (Z) พฤติกรรมการถูกลงโทษของตัวโกง (U) โดยพฤติกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่
เป็นพฤติกรรมในพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งนับว่าสำคัญนี่น่าจะเป็นสิ่งที่แสดงหรือสะท้อนให้เห็นว่า
นิทานชาวบ้านได้ถูกพยายามที่จะปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นนิทานหรือนิทานชาดก

อนึ่ง นอกจากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผู้วิจัยพบว่า ในโครงสร้างของปัญหาสหาคณบับล้านนายังปรากฏพฤติกรรมการแสดงปัญญา (ป) และพฤติกรรมการแสดงธรรม (ธ) ด้วยโดยพฤติกรรมทั้งสองนี้พบว่ามีปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานทั้ง 3 แบบ ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าพฤติกรรมทั้ง 2 มิได้มีปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และโครงสร้างของนิทานเชียงใหม่ปีณณาสแต่อย่างใด ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการแสดงปัญญา (ป) และพฤติกรรมการแสดงธรรม (ธ) ที่ปรากฏนั้น เป็นพฤติกรรมเฉพาะของปัญหาสหาคณบับล้านนาก็ว่าได้

2. การวิเคราะห์คุณค่าที่ปรากฏในปัญหาสหาคณบับล้านนา ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์ไว้เป็น 3 ประเด็นได้แก่

- 2.1 แนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏในปัญหาสหาคณบับล้านนา
- 2.2 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในปัญหาสหาคณบับล้านนา
- 2.3 การผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมกับแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏ

ในปัญหาสหาคณบับล้านนา

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาแนวคิดทั้งสามผ่านทางอนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานทั้ง 56 เรื่องดังนี้

2.1 แนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏในปัญหาสหาคณบับล้านนา

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาถึงโครงสร้างของนิทานในปัญหาสหาคณบับล้านนาทั้ง 56 เรื่องแล้วพบว่านอกจากแนวคิดทางพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของนิทานประเภทดังกล่าวแล้วในเนื้อหาของนิทานบางส่วนยังมีการกล่าวถึงตัวละครและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิม อาทิ การกล่าวถึงตัวละครที่เป็นภูตผีปีศาจ อมนุษย์ ตลอดจนเรื่องราวของไสยศาสตร์แขนงต่าง ๆ และจากการปรากฏรูปลักษณะของแนวคิดดั้งเดิมในปัญหาสหาคณบับล้านนานี้เองจึงนำไปสู่ประเด็นคำถามที่น่าสนใจว่าลักษณะของแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของปัญหา สหาคณบับล้านนานั้นมีอะไรบ้าง และมีความสำคัญต่อนิทานโดยรวมมากน้อยแค่ไหน อนุภาคของตัวละครและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมนั้นสามารถบอกเล่าเรื่องราวหรือสะท้อนให้เห็นถึงความคิดในเชิงวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมได้อย่างไร ทั้งนี้ผู้วิจัยจะพยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญ ของแนวคิดดั้งเดิมที่มีต่อเนื้อหาของนิทานโดยรวม และความคิดเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นผ่านทางอนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ใน โครงสร้าง

ของนิทานทั้ง 56 เรื่อง และเพื่อความละเอียดและชัดเจนของข้อมูลผู้วิจัยขอจำแนการอธิบายไว้เป็น
2 ประเด็นดังนี้

2.1.1 ลักษณะ แนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

จากการศึกษาลักษณะของแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาผู้วิจัยพบว่า แนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นมีอยู่หลายประการสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องภูตผีปีศาจและอมนุษย์ต่าง ๆ ภูตผีปีศาจ อมนุษย์

เป็นความเชื่อพื้นฐานของชุมชนในวัฒนธรรมโบราณทั่วโลก โดยเชื่อกันว่าเป็นดวงวิญญาณหลังความตายทั้งของคนและสัตว์ ทั้งนี้ตามหลักพุทธศาสนาเชื่อว่า การจะไปสู่ภพทั้งที่ดีหรือไม่ดีหลังความตายนั้นขึ้นอยู่กับกรรมที่แต่ละคนได้กระทำไว้ ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา แนวคิดในเรื่องภูตผีปีศาจตลอดจนอมนุษย์นั้นสามารถพบได้ในโครงสร้างของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และนิทานธรรมะทั้งที่มีและไม่มีพฤติกรรมของตัวโกงโดยมีบทบาทที่แตกต่างกันสามารถจำแนกได้ดังนี้

นาค ตามความเชื่อดั้งเดิมกล่าวว่า เป็นสัตว์ที่มีรูปร่างคล้ายงูใหญ่ มีหงอนมีพิษร้ายแรง มีที่อยู่อาศัยใต้บาดาล มีสถานะภาพเป็นกึ่งเทวดากึ่งสัตว์ มีพลังอำนาจมาก ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นด้านบวก (+) มากกว่าด้านลบ (-) หรือให้คุณมากกว่าโทษ ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีการกล่าวถึงนาคในนิทานเรื่องสุธนชาดก จัมเปยยชาดก และ สิริวิบุลภิกขิตชาดก ตัวอย่างเช่น จัมเปยยชาดก ที่มีกรกล่าวถึงเรื่องราวของพญานาคในแม่น้ำเปยยะหรือกล่าวว่าพระโพธิสัตว์ได้เสวยพระชาติเป็นพญาจัมเปยยนาคราช ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ตทา ในกาละเมื่อนั้น โภธิสตุโต อันว่าโพธิสัตว์เจ้าได้ไปเกิดในกระกุกอันยากไร้อันเคริงใจคือไฟสู่มแม่น้ำจัมเปยยะนั้นกับด้วยคนทั้งหลายแล้วก็ได้หันยังสัมปัติแห่งพญานาคมีสภาวะคั่งนั้น โลก อุปปาเทตวา โภธิสัตว์เจ้าลวดบังเกิดใจอันโลกมักใครได้นาคราชสัมปัตตินั้น เจ้าคี่มาหื้อทานรักษาสีลปราณาเชิงสัมปัติอันนั้น คั้นว่าเสี่ยงอายุจตุตติตายจากภาวะอันเปนคนในถ้วน ๗ นั้นแล้ว ก็ได้ไฟเอาปฏิสนธิในท้องแห่งนางอัครมเหสีเทวีแห่งพระญานาคในท้องท้องปราสาทอันมีศรีสวัสดิ์นั้นคี่มีแล ...

(จัมเปยยชาดก, 2541 : 546)

หรือในเรื่องสิริวิปลกิตติชาดก ในตอนที่กล่าวหาว่าพญานาคได้นำดอกบัวทองที่มีขนาดใหญ่มารองรับร่างของสิริวิปลกิตติกุมารที่ถูกโยนลงไปในเหวลึก ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... พวกข้าคนทั้งหลายฝูงนั้นก็เอายมหาสัตว์เจ้าไปทอดตกเหวอันเป็นที่ทอดใจตคนั้นแล ในขณะที่บัดนั้นพระพญานาคก็ออกมาแต่เมืองนาคก็รับเอายมโหริสัตว์เจ้าด้วยบัวคำอันประหม่อมเท่ากงเวียนนำไฟสู่เมืองนาคหั้นแล ...

(สิริวิปลกิตติชาดก, 2541 : 689)

ยักษ์ กุมภัณฑ์ และอสูร ตามความเชื่อดั้งเดิมเชื่อว่าเป็นมนุษย์ตัวใหญ่มีพบในวัฒนธรรมดั้งเดิมทั่วโลกไม่เฉพาะในวัฒนธรรมล้านนาหรือวัฒนธรรมไทยเท่านั้น เห็นได้จากนิทานในทั่วทุกมุมโลกที่มักมีการกล่าวถึงยักษ์เสมอ ซึ่งโดยความเชื่อทั่วไปเชื่อว่ายักษ์จะมีพลังอำนาจทางด้านลบ (-) มากกว่าด้านบวก (+) และมีนิสัยชั่วร้ายเห็นได้จากพฤติกรรมที่สะท้อนออกมาในเนื้อหาของนิทานที่ยักษ์มักจะได้รับบทบาทตัวโกงเสมอ แต่ก็มีบางครั้งที่บทบาทของยักษ์ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นฝ่ายธรรมะ ในปัญญาสาชดกฉบับล้านนามีการกล่าวถึงยักษ์ กุมภัณฑ์ และอสูรในนิทานหลายเรื่อง อาทิ สุวณฺณสังขราชกุมมมารชาดก สุธนชาดก จันทมาตกชาดก รัตนปักษโชตชาดก และสุรูปราชชาดก ตัวอย่างเช่นสุรูปราชชาดก ที่กล่าวว่าครั้งหนึ่งพญาอินทร์ได้แปลงกายเป็นผียักษ์มาแสดงพระธรรมเทศนาและขอรับบริจาคตาน บุตร ภรรยา กระทั่งชีวิตของพญาสุรูปราช ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... โส สกโก อันว่าพระญาอินทร์คนนั้นคั้นว่ารำพึงดังนี้แล้ว
 ญตุวา รู้ ต่ การณ์ ยังเหตุอันนั้นว่าคั้งนี้ อัย อันว่าพะญาสุรูปราชตนนี้
 พุทชงกูโร อันเปนหน่อพุทชะเจ้า มม อาสน์ ยังอาสนนาแห่งเรา กมปิ คีหื้อ
 ห้วนไหวไพมา อานุภาเวน คัวยอนุภาพ ฌมนุสสวนตุถาย เพื่อใคร่ฟังซั่มม
 อห้ อันว่าเรา คมิจนามิ คีจักลงไพ ปุเรสุสามี คีจักพำเพง มโน ยังคำมักคำ
 ปรารธนา ตสุสรวญญู แห่งพะญาสุรูปราชตนนั้นแล พระญาอินทร์นั้น
 ปชหิตวา ละเสี่ยแล้ว สกทุกสกาว่า ยังภาวะอันเปนพระญาอินทร์ นิมนิตวา
 เนรมิตแล้ว ภีสนยกขรูปป์ ยังรูปเปนผียักษ์อันควรพริสสะเพิงกถัว
 ภีสนรตตเนตต์ อันมีตาอันแดงอันควรพริสสะเพิงกถัวแล อินุทยกฺเขน

อศุคิชาลเกโส อันมีผมอันแดงเปดั่งไฟ ทิมโลมา มีขนอันยาว
 เกรวณินุโท มีเสียงดังอันยาวควรพริสสะเพิงกลัว อฏฐาสี ก็ตั้งอยู่ ปรโต
 แต่ที่ส่องหน้า โทชิตตตสส แห่งโทชิตตต์เจ้าหันแล ...

(สุรูปปราชชาดก, 2541 : 926)

เรื่องจันทมาตกชาดก ในตอนที่กล่าวว่จันทมาตกและสุริยมาตกได้ช่วยชุบชีวิต
 เมียยักข์ตนหนึ่งยักข์ทั้งสองจึงตอบแทนคุณด้วยการเลี้ยงดูด้วยโภชนาอาหารเป็นอย่างดีพร้อมกั
 นำตัวของสองพี่น้องไปส่งยังเมืองมนุษย์อย่างปลอดภัย ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่

... โส มหาฤโข อันว่มาหายักข์ผู้เปนผู้นั้น คั้นมาสู่เรือน
 ก็หันยังเมียแห่งตนมีชีวิตคั้นมาแล้วตั้งนั้น ก็รู้ว่เจ้ากุมมารทั้ง ๒ อยาเมียแห่ง
 ตนคั้นมา มันก็มีใจชมชื่นยินดีมากนั ก็อุ้มเจ้าทั้ง ๒ นั้นจูบชมคม
 กระหม่อมแล้ว แลตั้งไว้เหนือตักแห่งตนหันแล ตทา เต สลุตปนติ
 อญญมณญญ์ เอวมาหุสุ ในกาละเมื่อนั้น ส่วนตั้งยักข์ ๒ ผูเมีย้นก็หื้อกุมมาร
 ทั้ง ๒ อ้มเต็มด้วยชื่นปลากล้วยอ้อยแล้ว ขาผูเมีย้นก็ค้ำนจารจาเชิงกันไพ
 มาว่ คั้งนี้ โภ ตูราเจ้าส่วนราทั้ง ๒ นี้ค้ำควรเอาเจ้า ๒ พี่น้องไว้เมินนาน
 แล หลอนว่ยักข์ทั้งหลายมาหัน ก็จักชิงเอาัยกุมมารทั้ง ๒ ไพกนเสียแล
 ควร ราทั้ง ๒ เอากุมมารนี้ไฟส่งไว้ในเมืองคนในคั้นนี้อย่าหื้อทันแจ้งเทอะ
 ว่คั้งนั้น ...

(จันทมาตกชาดก, 2541 : 257)

หรือในเรื่องรัตนปักษโชตชาดก ที่กล่าวว่นางยักข์นี้ได้จับตัวมารดาของ
 รัตนปักษโชตกุมารไปเป็นอาหารจนรัตนปักษโชตกุมารต้องขอใช้ชีวิตของตนแลกกับชีวิตของมารดา
 เป็นต้น

ผี คติความเชื่อเรื่องการนับถือผีเป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณไม่ได้
 เป็นลักษณะเฉพาะของชาวล้านนาอย่างเดียว เพราะชาวเขาและชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ ต่างก็นับถือผี
 เช่นกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าคติความเชื่อเรื่องผีเป็นลักษณะร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ไทก็ได้
 เพียงแต่ว่กลุ่มชนแต่ละแห่งอาจจะปรับปรุงเนื้อหาและรายละเอียดให้แปรผันแตกต่างกันออกไป
 ตามสภาพถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม ซึ่งตามความเชื่อโดยทั่วไปแล้วเชื่อว่าผีนั้นมีพลังอำนาจทั้งที่

เป็นไปในทางบวก (+) และทางลบ (-) หรือมีทั้งในด้านดีและด้านร้าย ด้านดีหรือเรียกอีกอย่างว่าผีดี จะมีพลังอำนาจที่เป็นไปในทางให้คุณมากกว่าโทษ ผีดีตามความเชื่อของชาวล้านนา ได้แก่ ผีปู่ย่า ที่รักษาคู่มครองลูกหลาน ผีอารักษ์บ้านและเมืองที่คุ้มครองรักษาหมู่บ้านและบ้านเมือง ผีเจ้านายที่คอยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่ผู้คน อาทิ เรื่องโรคภัยไข้เจ็บ กระทบปัญหาในการดำเนินชีวิตต่าง ๆ

ส่วนผีร้ายก็คือผีที่ให้โทษมากกว่าคุณมัก จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนเสมอ ผีร้ายตามความเชื่อของชาวล้านนา ได้แก่ ผีกะซึ่งก็เป็นการแปรสภาพมาจากผีปู่ย่าที่ไม่มีใครเอาใจใส่เลี้ยงดูจนกระทั่งต้องออกมาหากินเองและเป็นผีร้ายในที่สุด ผีโพรงที่ชอบจับกบเขียดมากินเป็นอาหาร ผีกระสือที่ชอบกินอาหารสกปรก ผีโบริสาท (ปีศาจ) ที่มักออกอาละวาดด้วยการทำให้ผู้คนเจ็บไข้ได้ป่วย และผีเสื้อที่อาศัยตามสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมักจะสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้ที่ผ่านไปมายังสถานที่แห่งนั้น สำหรับในปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นมีการกล่าวถึงผีในนิทานหลายเรื่อง เช่น สุธนชาดก มหิสสชาดก สรภชาดก สุตตโสมชาดก และจันทฆาตกชาดก ตัวอย่างเช่นนิทานเรื่องมหิสสชาดก ที่กล่าวถึงว่ามีผีเสื้อน้ำตนหนึ่งจะคอยดักจับกินสัตว์มนุษย์ทั้งหลายที่มาดื่มน้ำและไม่รู้ธรรมชาติของมันกินเป็นอาหาร ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... เอเคน อุทกรกขเสน อันมีผีเสื้อน้ำตัว ๑ เท่าหากได้พอรใน
สำนักแห่งพระญาเวสสุวรรณมหาราชคีมีแล เวสสุวรรณ โณ ตั้งพระญา
เวสสุวรรณมหาราชคีดี กล่าวเชิงผีเสื้อน้ำตนนี้ ดูว์ อันว่าท่าน ลภิสสสิ ก็จึง
ได้เพื่อว่ากินยังสัตว์ทั้งหลาย โอตาเรนเต อันลงไฟสู่สระน้ำอันนี้ ฐเปตวา ก็
เว้นไว้ยังปุกคละผู้รู้เทวธัมมด้วยเทอะว่าดั่งนั้น ...

(มหิสสชาดก, 2541 : 518)

เรื่องสุตตโสมชาดก ที่กล่าวถึงว่าพญาพรหมทัตต์แห่งเมืองพาราณสีได้กลายเป็นผีโบริสาทออกอาละวาดเยี่ยงโจรจับคนกินเป็นอาหารสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านโดยทั่วไป ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... มหาชน อันว่าคนอันมากนัก ก็มีช่มนุมนในคุ่มน้อยแห่ง
พญา ปุกโกสิตวา ก็ร้องเอ็งกล่าวว่ดั่งนี้ นาคธา อันว่าชาวเมืองทั้งหลายก็
จักฉิบหายเสียชะแลธาธา อันว่าพระญาคีถามเชิงคนทั้งหลายว่ดั่งนี้ ตาต ดู
ราพื้นทั้งหลาย คุมเห สุทธานทั้งหลายกล่าวคำอันนั้นชื่อรือชา นาคธา อัน
ว่าชาวเมืองกล่าวว่ เทว ข้าแด่มหาราชเจ้า เอโก มนุสสุโส อันว่าคนผู้ ๑

โจโร เป็นโจรกินขี้คนในเมืองแห่งมหาราชเจ้าบัดนี้แล มหาราชเจ้าจูง
หื้ออามาตย์ทั้งหลายเอาโจร ราชา อันว่าพระญา อาห ก็กล่าวว่่าตั้งนี้ ต่ กถ
น ชานามิ คุราเพินทั้งหลายคุปู้ ยังเหตุอันชื้อคังรือชา คุนึเป็นเจ้ารักษาเมือง
จรามิ ก็ตระเดินไฟ ก็ว่่าเป็นพระญาจระเดินในเมืองอันนี้แล อันว่า
มนุสส์คนทั้งหลายกล่าวว่่า พระญาเจ้าตนนี้บ่มีประโยชน์ะคัวยราชสัมปตติ
สักอันแล เหตุคังอันเราทั้งหลายจักกล่าวเหตุอันนั้นแก่กาลหัตถิอามาตย์เทอะ
คนทั้งหลายจารจากันฉันนั้นแล้ว ก็ไปกกล่าวเชิงกาลหัตถิเสนาปัติว่่าตั้งนี้ ส
มิ ข้าแก่เจ้ากาลหัตถิอามาตย์ผู้เป็นมหาเสนา เจ้าคุก็ควรจักแสวงหาโจรผู้
กินคนนั้นเทอะ โย กาลหตุติเสนาปติ กาลหตุติเสนาปัติผู้ใดอันคนทั้งหลาย
หากราชนาคังอัน โส กาลหตุติโก อันว่ากาลหตุติเสนาปัติผู้้นักกล่าวว่่าตั้งนี้
ตุมุเห อากเมถ สุทั้งหลายจุงยังอยู่หื้อสิ้น ๗ วันก่อนเทอะ คันว่าคุแสวงหา
โจรผู้้นักได้แล้ว หากจักล่าแดงแก่สุท่านทั้งหลายแล...

(สุตตโสสมชาดก, 2541 : 723- 724)

หรือในเรื่องสรวชาดก ที่กล่าวว่่าผีเสื้อน้ำที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำได้ออกมา
ขัดขวางและขู่ไม่ให้ลิงบริวารของพระโพธิสัตว์ลงไปดื่มน้ำร้อนถึงพญาลิงโพธิสัตว์ต้องมาให้ความ
ช่วยเหลือ

2.1.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์ คาถาอาคม และสิ่งที่เป็นทิพย์ต่าง ๆ

ไสยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยเวทมนตร์คาถา และสิ่งทีเข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือลึกลับโดย
เชื่อว่่าจะสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามต้องการ ได้ และอาจให้ผลดีหรือผลร้ายแก่ผู้ที่
เชื่อถือ (ศรชัย แสงสุข, 2535 : 130) นักมานุษยวิทยากล่าวว่่า ไสยศาสตร์เป็นความพยายามของ
มนุษย์ทีจะบรรลุจุดหมายด้วยวิธีการทีลึกลับ ทั้งนี้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้ว เมื่อต้องการหรือ
ปรารถนาสิ่งใดก็ย่อมหวังทีจะให้ความต้องการนั้นประสพกับความสำเร็จ ดังนั้นมนุษย์จึงได้
พยายามคิดหาวิถีทาง ตลอดจนวิธีการทีจะทำให้ความต้องการของตนนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์
ที่ตั้งไว้ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่่า แนวคิดหรือความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์และเวทมนตร์คาถาอาคม
นั้นเป็น สิ่งสำคัญทีช่วยสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม

ทั้งนี้ตามแนวความคิดของนักมานุษยวิทยาเชื่อว่า แนวคิดเรื่องไสยศาสตร์นั้นมีมา
ก่อนศาสนาสำคัญในโลก สำหรับปัญญาสชาดกฉบับล้านนาแล้วแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องราวของ
ไสยศาสตร์และเวทมนตร์คาถาอาคม ตลอดจนสิ่งทีเป็นทิพย์ต่าง ๆ มีปรากฏอยู่โดยทั่วไปในเนื้อหา

ของนิทาน โดยเฉพาะนิทานที่มีโครงเรื่องคล้ายนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และนิทานพื้นบ้านที่ตัวเอง ต้องมีการผจญภัยหรือต่อสู้กับตัวโกงด้วยกลวิธีต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น เรื่องสุธนชาดก ที่กล่าวถึงว่า นางมโนราห์ได้ฝากมนตรีหมากนาวถืมไว้กับฤๅษีกัสสปเพื่อถ่ายทอดให้แก่พระสุธนผู้เป็นสามี สำหรับไว้ใช้ป้องกันตัวเมื่อต้องออกเดินทางตามหาตนบนเขาไกรลาส ดังความที่ปรากฏในเนื้อหา ของนิทานว่า

... ตทา ในกาละนั้น โส สามิโก อันว่าผัวแห่งข้าผู้นั้น ปสฺสติ
คัจฉกัน เต นาเค ยังซ้าง ๒ ตัวนั้นแลผัวข้าผู้นั้น กตฺวา กะทำ มนฺตุปจารี
ยังมนตรีหมากนาวถืม ทสกํ พอสิปที กจฺจต จุงหื้อไพ ทนฺตุนตเรน คัวยหว่าง
งาซ้างนั้นเทอะ อติกกมิตฺวา คั้นว่าข้ามพ้นแล้ว ฐานิ ยังที่นั้น เทว ปพฺพตา
อันว่าคอยสองอัน โปเรฐฺตฺวา มาบุบมาชน อญฺญมญฺญู เว็งกันไพมา ทิสฺสนฺติ
ก็ปรากฏแล ...

(สุธนชาดก, 2541 : 94)

หรือในตอนที่กล่าวว่าหมองูได้ร้ายเวทมนตร์เพื่อเรียกให้พญานาคชมพวจิตตะออกมา จากถ้ำใต้สระน้ำ ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... สโร อันว่าสระ อตุถิ ก็มี ยตฺถ ฐาน ในสถานใด โส
พฺราหฺมโณ อันว่าพราหมณ์ผู้นั้น คนฺตฺวา ไพแล้ว อนุปฺพเพน อันล่าดับไฟ
คนฺตฺวา ไพรอดไฟถึง อุตฺตรปญฺจาตฺนคฺรี ยังเมืองอุตฺตรนคอร คนฺตฺวา ไพ
แล้ว ตตฺถ ฐาน ในที่นั้น กปฺเปสิ กะทำ วสฺ ยังอันอยู่ สรตีเร แทบฝั่งสระ
ที่นั่นว่าคั้งนี้ อหฺ อันว่ากู ปรีกฺคณฺหิสฺสามิ คัจฉกพิจฺจณาตุ ตาว กอนเทอะ
โส พฺราหฺมโณ อันว่า พราหมณ์ผู้นั้น จินฺเตสิ คีตฺริกระนิงว่าคั้งนี้ อหฺ อันว่า
กู คเหตุวา ถือเอาแล้ว โอสถิ ยังอย่า เสว ในวันพฺรูกเช้า กตฺวา กะทำ มนฺตุ
ยังมนตรี พนฺธิตฺวา ผูกเอาซึ่งพระญานาค อานตฺวา นำมาแล้ว ปลาโยสฺสามิ คี
จิกพ่ายหนีแล ...

(สุธนชาดก, 2541 : 70)

เรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก ที่กล่าวว่าพระสังข์ได้เรียนมนตร์เรียกเนื้อเรียกปลา จากนางยักษ์จินฉินมีวิชาอาคมแกร่งกล้าสามารถเรียกเหล่าภัคษาหารทั้งหลายให้มารวมตัวกันได้ ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ตี สุดวา ในกาละเมื่อนั้นนางพระญาหลวงยักษ์ใหญ่ ได้ยินคำลูกตงดั่งกล่าวคือว่าโพธิสัตว์เจ้ากล่าววว่า บ่คั้นเมื่อตั้งนั้น นางก็มี หัวใจดั่งจักแตก เหตุว่ารักลูกน้อยขนาดสายใจ นางก็ยินเจ็บใจร้องไห้ จึงกล่าว เช้งลูกแก่นไ้แห่งตนว่า ตาต ดูราเจ้าลูกรักแก่แม่ คั้นว่าเจ้าบ่คั้นเมื่ออยู่กับ คอมแม่แท้ คั่งนั้นเจ้าจูงเรียนเอาศาสตรลิลปีลุปคณทั้งมวลแห่งแม่ทอะ พายหน้าจักได้เป้นประ โยชนะแก่เจ้าบ่อย่าชะแล เมื่อนั้นเจ้าสุวรรณสังขราช กุมมาร ได้ยินคำแม่ยักษ์จักสอนสวาทลิลปีลุปคณทั้งมวลฝูงนั้นคอมแม่แห่ง ตนชู่ประการ แล้วเจ้ากล่าววว่า อมมดูราแม่ อันว่าศาสตรลิลปีฝูงนี้แม่เป้นเจ้า จักหื้อข้ากะทำคั่งรื้อนั้นชา

เมื่อนั้นแม่ยักษ์จึงกล่าวอธิบายแห่งศาสตรลิลปีอันนั้น ว่าคั่งนี้ ตาต ดูราเจ้าลูกรักแก่แม่ อันว่าศาสตรลิลปีฝูงนี้ แม่่นว่าจักใครไ้ยั้งเนื้อเถื่อน กวางทราย ยังหมู้งัวควายแลพานทั้งหลายคี่ดีแม่นว่าปลาอยู่ในวังน้ำคี่ดี เจ้าจูง สวาทิยามนตแลแล้วกล่าววว่าคั่งนี้ ดูราปลาแลเนื้อทั้งหลาย คั้นว่ากัมมชัยแห่งสุ ทั้งหลายหากเสี้ยงหมดเสียดั่งนั้น สูดังมากองกันตายในสำนักแห่งคุณีทอะ คั้นว่ากัมมชูปเสี้ยงบ่หมด คั่งนั้นสูจิ่งหลีกฟีกหนีไฟไกลทอะ ว่าคั่งนั้นแล้ว ฝูงมีอายุหากเสี้ยงหากสุดคั่งนั้น คี่หากจักมาแล ประการ ๑ เจ้าจูกหื้อสัตต หนีไฟไกลคั่งนั้นจูงสวาทิยามนตทิพอันนี้ทอะ คั้นว่าสวาทิยามแล เขาคี่ หากจักหนีบมีสักตัวแล ยักษ์นิกกล่าวเช้งลูกแห่งตนชู่ประการคั่งนี้คี่มีแล ...

(สุวรรณสังขราชกุมารชาดก, 2541 : 201-202)

หรือในเรื่องสุดตโสมชาดก ที่กล่าวว่าโปริสาทพรหมทัตต์ใช้ดาบสรีกัญชั กวัดแก่งจนเกิด โกลาหลไปทั่วบริเวณสระน้ำที่พญาสุดตโสมจะลงสรงน้ำ ดังความที่ปรากฏใน เนื้อหาของนิทานว่า

... ตสุมี ขณ ในขณะบัดนั้น พระญาปรีสาทกระนิงใจว่า
 คั้งนี้ อลงกตกาเล ในกาละเมื่อประดับตนแล้วแห่งพระญาสุดโตสมนั้นก็
 จักเป็นอันหนักยิ่งนักแก่คูมีชะแล น้ คหิสุสามี ก็ควรคูจักเอาพระญาสุด
 โตสมเมื่อบได้เข้าเครื่องแลยังเปล่านีเทอะ โส ปรีสาท อันว่าพระญาปรี
 สาทนั้นกระนิงใจฉันนี้แล้วกะทำเสียงอันร้องก้องกำราบคนทั้งหลายแล้ว
 อุปริชคัพริวตเตนุโต ก็กวัดแกว่งไผมายังสรีกัญชัยพายบนแห่งตน ปรากฎ
 หันมาเปน เหลื่อมมากนักเปนประคุดตั้งปลาเหลื่อมหาดนั้น ...

(สุดโตสมชาดก, 2541 : 753)

นอกจากนิทานทั้งสองเรื่อง แล้วยังมีนิทานอีกหลายเรื่อง que แสดงให้เห็นแนวคิด
 เรื่องของไสยศาสตร์และคาถาอาคมหรือสิ่งของวิเศษต่าง ๆ อาทิ เรื่องจันทมาตกชาดก ที่กล่าวว่านาง
 พรหมจารีได้เรียนศาสตร์ศิลป์และวิชาคาถาอาคมจากนางสุรโยธามารดา เพื่อกลับไปแก้แค้น
 สู้ทสสนจักผู้เป็นสามีเก่า หรือในตอน que กล่าวว่าจันทมาตกและสุริยมาตกมีแก้ววิเศษที่สามารถ
 ชุบชีวิตคนตายได้ เรื่องสมุททโฆสชาดก ที่กล่าวว่าพระสมุททโฆสสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้
 เพราะมีดาบสรีกัญชัยอันวิเศษ หรือในเรื่องสัพพสิทธิกุมมารชาดก ที่กล่าวว่าสัพพสิทธิกุมารได้
 เดินทางไปเรียนวิชาถอดดวงใจจากเมืองตักสิลา และต่อมาก็ได้ใช้วิชาดังกล่าวไปใช้ในการทดสอบ
 สติปัญญาของนางสุวัณณโสภาสตรีที่พระองค์ทรงพึงพอพระทัย และต้องการจะเลือกมาเป็นคู่ครอง
 เป็นต้น

ทั้งนี้ในสังคมล้านนาแนวคิดที่เกี่ยวกับเรื่องราวของไสยศาสตร์ เวทมนตร์
 คาถาอาคมและสิ่งเป็นทิพย์นั้น เป็นที่นิยมกันมากทั้งในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น การ
 นิยมสัก ร่างกายของบุรุษโดยเชื่อว่าจะทำให้อยู่ยงคงกระพันรอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง การรำ
 เเรียน เวทมนต์คาถาเพื่อการรักษาโรคหรือป้องกันตนเองหรือการสวมเครื่องรางของขลัง โดยเชื่อ
 ว่าสามารถคุ้มครองตนเองได้ เป็นต้น

2.1.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ ลักษณะที่สำคัญทาง
 ภูมิศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา ก็คือ เป็นที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มีต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธาร
 มากมาย ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ดังกล่าวจึงทำให้ผู้คนในดินแดนล้านนามีวิถีชีวิตอยู่ด้วยการทำ
 เกษตรกรรม และจากการที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการอยู่รอดนี้เอง จึงทำให้ธรรมชาติรอบตัวมี
 บทบาทและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความคิดและโลกทัศน์ชาวล้านนาเป็นอย่างมาก

ดังนั้นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นจึงมีผลกระทบต่อผู้คนและสังคม ประกอบกับการขาดองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายในสิ่งที่เกิดขึ้นผนวกกับความกลัว ซึ่งเป็นจิตสำนึกขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ฉะนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น อาทิ ฟ้าร้อง ไฟไหม้ป่า น้ำท่วม โรคระบาด พืชพันธุ์สัตว์เลี้ยงล้มตาย หรือฝนตกต้องตามฤดูกาลพืชพรรณธัญญาหาร คนและสัตว์เลี้ยงมีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนจึงสร้างจินตภาพและให้คำอธิบายถึงสาเหตุในการเกิดปรากฏการณ์เหล่านั้นว่า มาจากกระทำของผู้ที่มีพลังอำนาจอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติทั้งสิ้น ซึ่งก็อาจเป็น ภูตผีปีศาจ มนุษย์ ผู้ที่ร่ำเรียนเวทมนตร์คาถาอาคม หรืออาถรรพ์จากการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เทพเจ้าต่างเกิดความไม่พอใจและบันดาลเรื่อง หรือเหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งถ้าพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าแนวคิดในเรื่องปรากฏการณ์เหนือธรรมชาตินั้นเป็นผลของความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากแนวคิดในเรื่องภูตผีปีศาจและแนวคิดเรื่องไสยศาสตร์เวทมนตร์คาถาอาคมเป็นสำคัญ

ทั้งนี้ในวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทย-ไทต่างก็ยอมรับในแนวคิดเรื่องของปรากฏการณ์ที่เหนือธรรมชาติทั้งสิ้น และก็นับว่าเป็นแนวคิดหนึ่งในแนวคิดดั้งเดิมที่ได้รับการยอมรับและแพร่หลายมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน สำหรับในปัญญาสาขากลบบ้านนาแนวคิดเรื่องปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติมีปรากฏอยู่ทั่วไปในเนื้อหาของนิทาน โดยเฉพาะนิทานที่มีโครงสร้างคล้ายกับนิทานพื้นบ้านและนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่มักจะกล่าวถึงเรื่องราวของอาเพศต่าง ๆ เช่นเรื่องจันทฆาตกษัตริย์ ในตอนที่กล่าวถึงสาเหตุที่นครปฐมเกิดความแห้งแล้งอดอยากว่าสืบเนื่องมาจากอาถรรพ์ที่นางเหมรังสีได้ดื่มกินน้ำปัสสาวะของพญาเสือโคร่งที่ขังอยู่ในรอยเท้าของพญาช้างเผือกจนตั้งครรภ์ขึ้นมาด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดอาถรรพ์เป็นความแห้งแล้งไปทั่วทั้งเมือง ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ออ โข เอกิตถิ วณ จรติ ติณฺ คณฺหิตู ทีนิจฺจจาถึงเมืองจัมปานครอันวินาสนิบายด้วยอันหาน้ำฟ้าฝน บ่ได้ดังเมื่อก่อนก็มีแล ออในกาลเมื่อนั้น ยังมีนางผู้ ๑ ไพแสงหาฝักในป่าเพื่อว่าเอามาเลี้ยงชีวิตหั้นแลในกาลเมื่อนั้นยังมีพระญาช้างเผือกตัว ๑ มาในสถานทีนั้นแล้วคี่หนีไฟตามวิสัยแห่งตนแล ยังมีพระญาเสือโคร่งตัว ๑ มาเหยี่ยวใส่รอยตีนช้างแล้วหนีไฟหั้นแล ส่วนตังนางเหมรังสีนั้นนางคี่ไฟคี่ไฟเมื่อแดดร้อนมันมีความอยากน้ำมันคี่กินน้ำเหยี่ยวอันมีในรอยเท้าช้างนั้นแล อยู่บ่นานเท่าใดนางคี่ทรงคัพพะหั้นแล ในกาลเมื่อนั้นพ่อแม่ นางคี่ถามนาง ค้วยปริยายหลายประการต่าง ๆ แล้วนางคี่บอกก็จะพิจารณาอันตนได้กะทำนั้นชู้ประการหั้นแล แต่นั้น ไฟพาย

หน้า อันว่านางผู้นั้นก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ มีรูปอันงาม หาบุคคลผู้จักเปรียบเทียบบ่ได้แล ชายผู้นั้นเกิดมาจากหาพยาธิก็หาบ่ได้แล แม่นักไข้ทุกขเวทนาก็หาบ่ได้ แลชายผู้นั้นจำเจริญใหญ่ขึ้นมามีประหลา แต่กำลังก็มากนักแล ก็ขงขวยเลี้ยงดูยังแม่แห่งตนทุกวันแล ในกาละเมื่อนั้นคนทั้งหลายก็ภาณาปรากฏไฟด้วยคำว่ ลูกหาพ่อ บ่ได้นี้มั่นช่งตรีปอง ขงขวยเลี้ยงดูยังแม่แห่งตนทุกวันแล หาบุคคลผู้จักเสมอบ่ได้ มีประหลาที่มาก มีกำลังก็มาก มีลักษณะก็ดี มีรูปก็งาม เลี้ยงก็ง่ายนักแล

ตานั้นแต่ในไฟพาหน้า ผู้อยู่ในเมืองจัมปานครก็เอากันทรงคัพพะอันหาพ่อก็บ่ได้สักคนแล คั้นว่าลูกเขาเกิดมาเป็นลูกทางนั้น ก็ส่งสอนบ่ได้แล ลูกทางทั้งหลายผู้นั้นจก้อย่านกล้วแม่แห่งเขาค้หาบ่ได้ แต่อายุได้ ๑๕ ปีลงลุ่มแล อันว่าลูกบ่มีพ่อทั้งหลายก็เทียรยอมกะทำมิจจารเชิงกันไพบมา การอันมิฝัวเมียก็หาบ่ได้ เป็นคั่งสัตตต์เดรัจนา แลคนทั้งหลายผู้นั้นก็บรู้อันผิดอันแม่นั้นแล หันลูกส้มเขาราน หันลูกหวานเขาค้ปล้ำ ดันดอกไม้ดอกเฟ็งค้ปล้ำฟันเอาหื้อฉิบหายแล คั้นว่าไฟหากินในน้ำ ก็เทียรยอมหื้อฉิบหายหลายประการต่าง ๆ แล

ที่นั้นเทวดาทังหลายอันรักษาบ้านเมืองที่นั้นค้จกัันว่า เราจกัรักษาบ้านเมืองที่นี้เป็นประโยชน์ชะคั่งรือชา แม่นว่าเรารักษาบ้านเมืองได้นั้นค้จกักะทำบุญหื้อท่านอุทิสส่วนบุญแก่เราค้หาบ่ได้สักคาบแล ว่าอันค้เอากันไฟบ่อยู่สักตนนั้นแล คั้นว่าเทวดาบ่อยู่รักษาคั่งนั้น บ้านเมืองที่นั้นค้แล้งไข้แห่งเถิงเชิงอันฉิบหายไฟค้มีแล ...

(จินตมาตคชดค, 2541 : 261)

หรือในเรื่องสุทธชาดก ในตอนที่กล่าวว่ชาวเมืองอุตตรปัญจะจกัให้มีการถวายเครื่องพลีกรรมแก่พญานาคชุมพุกิตตะเป็นประเพณีเพื่อให้ข้าวปลาอาหารมีความอุดมสมบูรณ์ดี ทั้งนี้ด้วยความเชื่อว่พญานาคเป็นผู้บันดาลให้น้ำท่ามีความอุดมสมบูรณ์ ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่

... เอโก สโร อันว่าสระอันนึ่ง อตุถิ คี้มี ปาจินทิสภาเก ในทิสสะเบื่องดาวันออก อุตตรปญจาลนครสุส แห่งเมืองอุตตรปัญจาล นครนาคราชา อันว่าพระญานาค ชุมพุกิตตะปตินาม ชื่อชุมพุกิตตะปติ วสติ ค้อยู่

ตตถ สเรในสระอันนั้นแล มหาชน อันว่าคนทั้งหลายอันมาก นิคมมิควา
ออกแล้ว นครา จากเวียง จตุวาตั้งอยู่ ตีเร แพบฝั่งสระ ปุชิตวา ปุษาแล้ว
นาคราชานัน ยังพระญาณาค นมสุสิตวา น้อมไหว้พระญาณาคเจ้า นครี อัน
ว่าบ้านเมือง อมหากั แห่งฝั่งข้างทั้งหลาย สุภิกข์ ชาตฺ เกิดเปนอันอิมเข้า ยถา
ด้วยประการฉนใด ภวฺ อันว่าเจ้าคุณ กโรตุ จุงกะทำโดยประการตั้งอันเดอะ
คั้นว่าเขากล่าวตั้งอันแล้ว ปวิสิสุ ก็เข้าไพบ นครีเอว สู่เวียงสิ่งเดียว ส่วจจร
ทุกปีทุกปีแล นครี อันว่าเวียง อติวิย สุภิกข์ อันอิมเข้ายิ่งนัก อาณาเวณ
ด้วยอนุภาพ นาคราชสุส แห่งพระญาณาค อโหสิคมีแล ...

(สุทธนชาดก, 2541 : 69)

หรือในตอนทีกล่าวว่ปุโรหิตเฒ่าได้ทำนายพระสุบินของพญาอภิจวงสาว่า การที
ล้าไสใหญ่ของพระองค์ไหลออกมาและตระหวัดไปรอบทั้งชมพูทวีปว่าจะเกิดภัยพิบัติที่ร้ายแรงต้อง
ทำพิธีบูชาด้วยสัตว์ต่าง ๆ รวมทั้งนางมโนราห์ด้วย ดังความทีปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่

... พุราหุมโณ อันว่าพราหมณ์ อห กกล่าวว่คั้งนี้ เทว ข้าไหว้
มหาราชะเจ้า เทวี อันว่าราชเทวีก็ตี อตตวา อันว่าตนก็ตี ตว รชชฺ อันว่า
ราชสัมปตติแห่งมหาราชะเจ้าก็ตี นาเสยย ก็เพิงนิบหายแล ราชา อันว่า
พระญา สุตวาได้ยิน ตํ วจนฺ ยังคำอันนั้น มุณฺจนฺโต อันหือไหลออก เสเท
ยังหือไหลทงหลาย ปจฺจปฏฺฐเปตวา หือบงเกิด สตี ยังสติ ปุณ เมื่อพายถุน
อห ก็กล่าวว่คั้งนี้ ปุโรหิต ตุกราปโรหิต อหฺ อันว่าคุณ กโรมิ จักกะทำ
ก็ คั้งรือนี้ชา

พุราหุมโณ อันว่าพราหมณ์ อห ก็กล่าวว่คั้งนี้ เทว ข้าไหว้
มหาราชะเจ้า ยชิตู กริยามหาราชะเจ้าปุษา ยถญฺ ยังยัญญู ฏฺฐติ ก็ควรแล
ราชา อันว่าพระญา ปุจฺฉิ ก็ถามว่คั้งนี้ ปุโรหิต ตุกรา ปโรหิต อหฺ อันว่าคุณ
ยชิสฺสามิ ก็จักปุษา ยถญฺ ยังยัญญูคั้งรือ อหฺ อันว่าคุณ กริสฺสุ จักกะทำ ก็
ยถญฺ ยังยัญญูคั้งรือ อหฺ อันว่า คุณ ยชิสฺสามิ ก็จักปุษา ยถญฺ ยังยัญญู
ลพฺกิตพฺพฺ อันใด เกน วตฺถุณา ด้วยวัตถุอันใดชา พุราหุมโณ อันว่าพราหมณ์
วตฺถวา ว่คั้งนี้ เทว ข้าไหว้มหาราชะเจ้า ตุมหฺ อันว่ามหาราชะเจ้า กตฺวา
กะทำ ยถญฺ ยังอันปุษา สพฺพปาณหิ ด้วยสัตว์ตงหลายมวล พุสฺสุปฺนิ อันว่า
คำฝั้นร้าย วินสฺสติ ก็นิบหายแล คั้นว่กล่าวตั้งนั้นแล้ว อห ก็กล่าว คางฺ ยัง

กาลว่าคั้งนี้ เทว ข้าไหว้ มหาราชเจ้า ปุคโคโล อันว่าปุคคละ ทิสวา หัน แล้ว ทุสสุปีนั ยังคำฝั้นอันร้าย ยชติ คีปุชา สพพปาณหิ ด้วยสัตตังทหลาย มวล ยทา ในกาละเมื่อใด ทุสสุปีโน อันว่าคำฝั้นร้าย ทิฏฐโฐ อันปุคคละผู้ นั้นหากหัน นสฺสติ คีฉิบหายเสีย ตทา ในกาละนั้น อิติ วจนั อันว่าคำ คั้งนี้ ปุพพาจริเยหิ อันอาจารย์ทังหลายผู้เปนแล้วแต่ก่อน ปวฺจจติ คีกล่าว แล้ว ตสฺมา เหตุคั้งนั้น ตุมฺเห อันว่ามหาราชเจ้า กริตฺวาน กะทำ สีฆิ ด้วย พลันเทอะ โทจิ อุพฺทโว อันว่าอุปัทวะ อันใดอันหนึ่ง มา โทตุ จุงอย่าได้มี เทเวีย วา แก่นางเทวีคีตี รชชฺสฺส วา แก่นางสัสมิตคีตี อุตฺตโน วา แก่ ตนคีตี กตฺวา อันกะทำ ยญฺญู ยังปุชยัญญู ปุเรตรฺ เวณก่อน...

(สุรนาชดก, 2541 : 88)

ทั้งนี้การบูชาอัญญและพลีกรรมนั้น พบว่าเป็นพิธีกรรมที่พบเฉพาะในแนวคิดดั้งเดิม มากกว่าศาสนาใหญ่ ๆ ของโลก โดยการประกอบพิธีกรรมในแต่ละครั้งจะมีการนำสัตว์มาฆ่าเพื่อ สร้างความพึงพอใจแก่สิ่งที่ตนนับถือ ซึ่งในสังคมล้านนาพบว่า การบูชาอัญญด้วยสัตว์มีชีวิตนั้นมี บ้างปะปลายแต่ก็ไม่ได้ได้รับความนิยมมากนัก อาจเป็นเพราะสังคมล้านนาเป็นสังคมพุทธศาสนา กอปรกับการฆ่าสัตว์นั้นเป็นสิ่งขัดกับหลักคำสอนในพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การ บูชาอัญญได้รับความนิยมในหมูชนล้านนา

2.1.2 ความเชื่อและทัศนคติต่อแนวคิดดั้งเดิมของชาวล้านนา : ภาพสะท้อนจากอนุภาค และพฤติกรรมที่ปรากฏในปัญญาสาชดกฉบับล้านนา

ตามที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นว่าสังคมล้านนาในอดีตนั้น เป็นสังคมเกษตรกรรมมาตั้งแต่ แรกเริ่มการก่อตั้งชุมชน เช่นเดียวกับสังคมในวัฒนธรรมโบราณอื่น ๆ ทั่วโลก และสืบเนื่องจาก การเป็นสังคมเกษตรกรรมนี้เองจึงมีผลทำให้ชาวบ้านและผู้คนในสังคมต้องอาศัยและพึ่งพา ธรรมชาติเพื่อการยังชีพ และด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้แนวคิดดั้งเดิมมีอิทธิพลต่อระบบคิด ตลอดจนพฤติกรรมและวัฒนธรรมของชาวล้านนาเป็นอย่างมาก อาทิ การเชื่อว่าธรรมชาติหรือผู้ที่มี พลังอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้สรรค์สร้างสรรพสิ่งหรือเป็นบรรพบุรุษของมวลมนุษยย์ ทั้งนี้ความ เชื่อดังกล่าวพบว่า มีปรากฏอยู่ในนิทานปรัมปราหรือตำนานพื้นเมืองในล้านนาหลายเรื่อง ดังความ ตอนหนึ่งในพงศาวดารโยนก ที่กล่าวว่า

... ลาวจงเทวบุตร กับ นางเทวธิดารับเทวโองการแห่งสมเด็จพระอมรินทราบหาราชเจ้าแล้ว ก็พาบริวารพันหนึ่งจุดจากเทวโลกลงมาขยอเขาเกตุบรรพต (คอยตุง) ถือเอาปฏิสนธิเป็นเพศมนุษย์โดยอุติกำเนิด ทรงศิริลักษณ์ดังราชกุมารอันมีชันษาได้ 16 ปี แล้วก็นฤมิตรเกรินเงินถ่ายลงมาจากจอมเขาเกตุบรรพตลงมาสถิตเหนือแท่นเงินภายใต้ไม้หมากทัน (พุทธา)...

(พงศาวดารโยนก , 2516 : 223)

หรือในตอนหนึ่งของปฐมมุลุมลิตีกกล่าวว่

... มีอิฐผู้หนึ่งเกิดจากธาตุดิน ชื่อ นางอิตถังไคยะสังกะสี มีคันระดอกไม้เป็นอาหาร เนื่องจากมีแต่ต้นไม้แยงอกไปทั่วทำให้นางหาความสำราญไม่ได้ จึงปั้นรูปสัตว์ต่าง ๆ เพื่อให้กินพืชพันธุ์ทั้งหลายให้เบาบางลงสัตว์เหล่านั้นเป็นสัตว์ในสิบสองราศี นางได้ตั้งชื่อให้ว่า ใจ เป้า ยี เหม้า ฯลฯ อันเป็นการเรียกสิบสองนักษัตรตามประเพณีชาวเหนือ... ขณะนั้นมีปรีสะผู้หนึ่งเกิดจากธาตุไฟ ชื่อว่า ปู่สังไคยะสังกะสี ได้มาพบกับนางอิตถังไคยะสังกะสี ทั้งสองจึงได้สมสู่อยู่คู่กัน ช่วยสร้างมนุษย์ 3 คนแรกในโลก คือ หญิง ชาย และนปุงสะหรือ บุคคลสองเพศ...

(ปฐมมุลุมลิตี , 2534 : 4)

ในกรณีเดียวกันตำนานเมืองเชียงตุงที่กล่าวถึงการกำเนิดของผู้คนที่ออกมาจากน้ำเต้าวิเศษใบใหญ่โดยกล่าวไว้ว่า ... ชาวลัวะเป็นพวกแรกที่กำเนิดออกมาตามด้วยกะเหรี่ยง ส่วนคนไทนั้นออกมาทีหลังสุด... (อานันท์ กาญจนพันธ์ , 2535 : 52)

ทั้งนี้แม้ว่าในปัจจุบันองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการหลาย ๆ แขนงจะมีความเจริญรุดหน้าตามยุคตามสมัย แต่เมื่อมีการกล่าวถึงเรื่องของแนวคิดดั้งเดิมแล้วก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแนวคิดดังกล่าวได้หายไปจากสังคมล้านนา โดยร่องรอยของความเชื่อเหล่านี้ยังสามารถพบเห็นได้ในวิถีการปฏิบัติตนของชาวล้านนาได้โดยตลอด ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านของรายละเอียดไปบ้าง ตัวอย่างเช่น ประเพณีบูชาแม่โพสพและการเคารพบูชาพญานาคซึ่งถือว่าเป็นผู้ประทานธัญญาหารและความอุดมสมบูรณ์มาสู่มนุษย์ ซึ่งอดีตเมื่อจะมีพิธีกรรมแรกนาหรือ แสกนาคือการลงมือหว่านไถครั้งแรกของชาวนา ประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่เดิมนั้นพ่อนาหรือหัวหน้าครอบครัวพร้อมด้วยภรรยาและบุตรจะนำเอาเครื่องพลีกรรมเข้าวางบนแท่นทำว้ทั้งสี่ที่จัดไว้ในมุมใดมุมหนึ่งในที่นาของตนเอง เครื่องพลีกรรมบางส่วนเอาวางไว้บนส้อส้อ (เครื่องสานทำจากไม้ไผ่) สำหรับพระแม่โพสพและแม่ธรณีถ้าพ่อนามีความรู้ในการพลีกรรมก็จะมิโวหารในการทำพิธีเองถ้าไม่สามารถก็จะไปขอความร่วมมือจากปู่อาจารย์ประจำหมู่บ้านมาช่วยในการพิธีโดยกล่าว

คำบูชาท้าวทั้งสี่ก่อนจบ แล้วจึงกล่าวคำสังเวชแม่โพสพตามลำดับ สำหรับการลงมือไถแฮกนาครั้งแรกนั้น ผู้ไถจะคำนึงถึงพญานาคที่ให้น้ำในวันสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ว่าหันหน้าไปทางทิศไหน การเริ่มไถก็จะไถจากหัวนาไปทางหางนาและละเว้นการไถเสาะเกียดนา (ทวนเกร็ดพญานาค) และไถค้ำท้องนา (ไถตระกายท้องนา) ซึ่งการไถทั้ง 2 แบบนี้ไม่เป็นมงคลเชื่อว่า อาจจะนำภัยพิบัติมาสู่ข้าวกกล้าชาวนาได้ (มณี พยอมยงค์, 2529 : 142 - 144)

นอกจากการนับถือพระแม่โพสพและพญานาคแล้วความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากแนวคิดดั้งเดิมที่ชาวล้านนายังให้ความสำคัญมาอย่างเหนียวแน่นอีกเรื่องหนึ่งก็คือความเชื่อเรื่องผี ศาสนาจารย์ เดเนียด แมคคิลวารี บาทหลวงผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ในล้านนายุคแรกได้กล่าวไว้ในบันทึกว่า

...ถ้าพิจารณากันตามเชื้อชาติแล้วคนลาว (หมายถึงคนล้านนา) เป็นทาสของภูตผีบ่อยครั้งที่พวกเราได้มีโอกาสพูดถึงความกลัวภูตผีของพวกเขา ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอย่างไร นับตั้งแต่พวกเจ้าลงมาจนถึงคนที่อยู่ต่ำสุดในสังคม มักปรึกษาหารือเช่น ไหว้ผีปู่ย่าผีบ้านผีเมืองอยู่เสมอ นับตั้งแต่กำเนิดมาดู โลกจนกระทั่งถึงจุดสุดท้ายของชีวิต...

(เดเนียด แมคคิลวารี, 2537 : 264)

ซึ่งตามความเชื่อของคนล้านนานั้นเชื่อว่าผีนั้นมิได้อยู่ทุกสถานที่และสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นได้ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งก็คือ ในทัศนะของชาวล้านนาแล้ว ผีเป็นสิ่งที่มิพลังอำนาจมากสามารถบันดาลได้ทั้งความสุขและความทุกข์ โดยผีที่บันดาลความสุขนั้นชาวล้านนารวมเรียกว่า ผีดี ซึ่งก็ได้แก่ ผีปู่ย่า ผีอารักษ์ (อะฮัก) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผีเสื้อ แบ่งได้เป็นหลายประเภทตามที่ตั้งสถิตหรือหน้าที่ คือ ผีเสื้อเมืองหรือเจนบ้านเจนเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อทุ่งผีเสื้อนา ผีเสื้อบ้าน และประเภทสุดท้ายคือผีเจ้านาย ผีปู่ย่าคือผีของบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้วและคอยปกป้องรักษาดูแลลูกหลาน โดยลูกหลานเชื่อว่าถ้าให้ความเคารพบูชานับถือแล้วผีปู่ย่าก็จะให้ความคุ้มครองดูแลปกป้องรักษาส่งเสริมให้ลูกหลานมีความเจริญงอกงามพบความมงคลในชีวิต ผีปู่ย่าในล้านนาได้แก่ ผีเม็ง ผีมด ผีมดซอนเม็ง เป็นต้น ส่วนผีอารักษ์ (อะฮัก) หรือเจนบ้านเจนเมืองนั้น ได้แก่ ผีที่คอยดูแลปกป้องรักษาบ้านเมือง เรือกสวนไร่นาต่าง ๆ ไม่ให้ผีร้ายเข้ามาทำอันตรายต่อบ้านเมืองผู้คน สัตว์เลี้ยง ตลอดจนพืชผลต่าง ๆ ให้ได้รับความเดือดร้อนและเสียหาย ซึ่งความเชื่อในเรื่องผีอารักษ์นี้นักมานุษยวิทยาเชื่อว่ามีพัฒนาการมาจากความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำธรรมชาติที่มีมาก่อนพุทธศาสนา ดังที่ จันทบูรณ สุทธิ และทวิช จตุวรรพฤกษ์ (2537 : 9) ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อในพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ตามธรรมชาติ

อันได้แก่ ป่าไม้ ภูเขา และแม่น้ำ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ แต่เดิมได้ถูกแทนด้วยสัญลักษณ์ของคำว่า ผี คือผู้ดูแลคุ้มครอง และเมื่อศาสนาพุทธแพร่ขยายเข้ามายังดินแดนแถบนี้ ก็ได้เกิดการผสมผสาน แนวความคิดระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีเข้าด้วยกัน ความเชื่อในอำนาจของผีบางครั้งได้ถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นอำนาจของเทวดา หรือพระอินทร์ดังมีคำเรียกผีที่คอยดูแลป่าไม้ ภูเขาว่า รุกขเทวดา หรืออย่างผีที่คอยคุ้มครองดูแลบริเวณบ้านเรือนก็เรียกว่าเทวดาหอ เทวดาเหือน (เรือน) และผีที่ชาวล้านนาให้ความสำคัญและเคารพมากอีกประเภทหนึ่งก็คือ ผีเจ้านาย ซึ่งตามความเชื่อของชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นเทพที่มาช่วยโปรดคนให้พ้นจากเคราะห์ร้ายต่าง ๆ อาทิการเจ็บไข้ได้ป่วย หรือปัญหาจากเศรษฐกิจกิจการงานต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยนักวิชาการได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าผีเจ้านายน่าจะเพี้ยนมาจากคำว่าผีเจ้าทนาย เพราะเวลาประทับทรงมักจะมีกรทำนายทายทักในเรื่องต่าง ๆ และน่าจะเป็นผีที่อยู่ในระดับสูงขึ้นไปจากผีบรรพบุรุษของตระกูลชาวบ้านทั่ว ๆ ไปและก็มีความคล้ายคลึงกับผีอารักษ์ตรงที่ว่าสามารถให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาชุมชนหรือสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งไปจนถึงระดับเมืองได้ (มานพ มานะแซม , 2541 : 71)

ส่วนผีร้ายนั้นชาวล้านนาเชื่อว่าเป็นผีชั้นเลวให้โทษมากกว่าคุณ ซึ่งก็ได้แก่ ผีตายโหง ผีตายพราย ผีกะ ผีพราย ผีโพรง ผีโป่ง ผียำ ผีกองกอย ผีลื้อ ซึ่งพลังอำนาจของผีเหล่านี้สามารถทำให้มนุษย์เกิดการเสียดสมดุขันธ์ขึ้นกับสภาพร่างกายและความเป็นอยู่ได้ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย การประสบเคราะห์หรืออุบัติเหตุ ทั้งนี้ที่มาของผีร้ายนั้นส่วนหนึ่งชาวล้านนาเชื่อว่ามีมาจากการกลายหรือแปรสภาพของผีดี อาทิ ผีกละ หรือ ผีกะ เชื่อว่ามีการแปรสภาพมาจาก ผีปู่ย่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ผีปู่ย่าแปรสภาพมากลายมาเป็นผีกะ ก็คือ การขาดความเอาใจใส่ดูแลจากลูกหลานในตระกูลด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผีปู่ย่าออกมาหากินเองจนกลายเป็นผีกะในที่สุด จากตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแนวคิดดั้งเดิมกับคนล้านนานั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดดั้งเดิมนั้นมีอิทธิพลต่อระบบคิดของชาวล้านนาเป็นอย่างมาก

สำหรับปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นเมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาถึงโครงสร้างนิทานแล้วพบว่าในโครงสร้างของนิทานทั้ง 56 เรื่องนั้นมีอยู่หลายเรื่องที่ปรากฏอนุภาคของตัวละครและพฤติกรรมที่สื่อให้เห็นถึงความเชื่อที่มีต่อแนวคิดดั้งเดิมที่น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงระบบคิดและทัศนคติของชาวล้านนาที่มีต่อเรื่องดังกล่าว อาทิ ตัวละครที่เป็น กูตผีปีศาจ ยักษ์ นาค หรือพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ อาทิ การใช้เวทมนตร์คาถา การบวงสรวงพิธีกรรม ตัวอย่างเช่น การบวงสรวงพญานาคเพื่อนำน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ในเรื่องสุรนชาดก การบวงสรวงเทวดาขอให้เท่าที่เจ็บหายในเรื่องสุดโตสมชาดก การใช้คาถาอาคมของสัพสิทธิ์กุมารในการถอดดวงใจในเพื่อทดสอบและเอาชนะใจนางอันเป็นที่รักในเรื่องสัพสิทธิ์กุมารชาดก การใช้คาถาอาคมในการเรียกเนื้อเรียกปลาของพระสังข์ในเรื่อง สุวณณสังขราชกุมารชาดก การได้รับความช่วยเหลือจากยักษ์สองผิวเมียของจันท

ฆาตกรและสุริยฆาตกรในเรื่องจันทฆาตกรชาดก หรือการที่ผีเสื้อน้ำออกมาอาละวาดรบกวณพระโพธิสัตว์ตลอดจนตัวละครอื่น ๆ ให้ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องมหิทธชาดก และสรภชาดก ซึ่งอนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครเหล่านี้ถ้าพิจารณาให้ละเอียดจะเห็นได้ว่ามีทั้งที่เป็นไปในทางบวก (+) และทางลบ (-) และถ้าพิจารณาร่วมกับตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นที่ถือว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่มาจากริบทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนาแล้ว จะเห็นได้ว่าทั้งพฤติกรรมที่สื่อออกมาจากตัวละครกับปรากฏการณ์จริงในสังคมนั้น ไม่ได้มีความแตกต่างไปจากกันเลย

ทั้งนี้สาเหตุอาจสืบเนื่องมาจากที่กวีผู้สร้างสรรค์ผลงานนั้นเป็นองค์ประกอบหรือโครงสร้างอย่างหนึ่งในสังคม ด้วยเหตุนี้กวีจึงคงอยู่ภายใต้กรอบความคิดและบริบททางวัฒนธรรมของสังคมที่ตนได้อาศัยอยู่ และถ่ายทอดความคิดความรู้ที่ตนมีออกมาทางวรรณกรรมที่ตนสร้างสรรค์ ดังที่ ทรงศักดิ์ ปรารภว่า (2529 : 191) กล่าวไว้ว่าวรรณกรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นไม่ว่าจะด้วยมุขปาฐะหรือลายลักษณ์ก็ตามย่อมจะมีสัมพันธภาพอันแนบแน่นกับวิถีประชาและแสดงวัฒนธรรมวิถีชีวิต ความคิด โลกทัศน์ จินตนาการ อารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนสะท้อนถึงสังคมของกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมนั้น ๆ ดังนั้นในประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่าอนุภาคของตัวละครและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ใน โครงสร้างของปัญญาชาดกฉบับล้านนาเปรียบได้กับสัญลักษณ์ (code) ที่สะท้อนหรือเชื่อมโยงให้เห็นถึงทัศนคติของชาวล้านนาที่มีต่อแนวคิดดั้งเดิม

อนึ่งมีการตั้งข้อสังเกตว่า พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมนั้น มักจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของปากท้องสุขภาพและความเป็นอยู่ตลอดจนความกินคืออยู่ดีเสมอ ดังที่ Thomas Kirsch (1977 : 122) ได้กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมนั้นมักเป็นเรื่องของสุขภาพและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเสมอ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นกลวิธีที่ทำให้คนเราสบายใจขึ้น ถ้าชาวนาไม่แน่ใจว่าข้าวจะงอกงามดีก็ทำพิธีบูชาเจ้าแม่โพสพ เมื่อทำพิธีแล้วก็มั่นใจขึ้นว่าเจ้าแม่โพสพจะช่วยดูแลท้องนาให้ข้าวงอกงามดี หรือเมื่อทำบุญให้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทาง ก็มักอธิษฐานให้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทาง ค้ำครองขโมยให้ ซึ่งผู้วิจัยเองก็มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกับความคิดดังกล่าว เพราะเมื่อพิจารณาจากร่องรอยและเหตุผลของการประกอบพิธีกรรมหรือความเชื่อที่ชาวล้านนามีต่อที่แนวคิดดั้งเดิมทั้งที่ปรากฏในโครงสร้างนิทานและในสังคมล้านนาแล้วจะเห็นได้ว่าล้วนทำ หรือจัดขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความมั่นคงในชีวิตทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คุ้มครองตนเองเรียกสวนไร่นาสัตว์เลี้ยง หรือการใช้เวทมนตร์คาถาอาคมในการปกป้องดูแลตนเองและคนรอบข้างให้พ้นจากอันตรายทั้งปวงซึ่ง Kirsch ได้สรุปจุดมุ่งหมายหรือจุดเน้นของแนวคิดดั้งเดิมไว้ว่า จุดเน้นของแนวคิดดั้งเดิมนั้นอยู่ที่โลกนี้เป็นสำคัญซึ่งแตกต่างกับศาสนาใหญ่ ๆ ของโลกที่มักจะมีจุดเน้นที่โลกหน้าเป็นสำคัญเห็นได้จากการกล่าวถึงที่สุดของ

ชีวิตที่มักจะพูดถึงเรื่องของความเป็นอยู่ในโลกหน้าและภพหน้าเป็นหลัก นอกจากนั้น Durkheim (1915 : 225) ยังชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของแนวคิดดั้งเดิมอีกว่าแนวคิดดั้งเดิมนั้นมักจะเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลหรือท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกับศาสนาใหญ่ของโลก ๆ ที่มักจะเป็นความเชื่อของสังคมโดยรวมหรือสังคมที่กว้างกว่าโดยในสังคมไทยนั้นแนวคิดดั้งเดิมเป็นแนวคิดที่ปรากฏและได้รับความนิยมในสังคมชนบทที่ผู้คนยังชีพด้วยการทำการเกษตรกรรมมากกว่าสังคมเมืองหลวง

กล่าวโดยสรุป ในแง่ของวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ว่าอนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครที่สืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ใน โครงสร้างของปัญญาสาขาคถบับล้านนา นั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงระบบคิด และทัศนคติของชาวล้านนาที่มีต่อแนวคิดดั้งเดิมได้ โดยอนุภาคและพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานทั้งที่เป็นไปในทางบวก (+) และทางลบ (-) นั้นได้แสดงให้เห็นว่าชาวล้านนานั้นมีทัศนคติต่อแนวคิดดั้งเดิมทั้งในทางบวก (+) และทางลบ (-) เช่นกัน ทั้งนี้สามารถสังเกตได้จากประเพณีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่จริงในสังคมล้านนา นอกจากนี้รายละเอียดของอนุภาคและพฤติกรรมบางส่วนยังสะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่และจุดเน้นสำคัญของแนวคิดดั้งเดิมได้ ซึ่งนักสังคมวิทยาต่างสรุปไว้ตรงกันว่าแนวคิดดั้งเดิมมุ่งที่จะตอบสนองในเรื่องปากท้องและความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ

2.2 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในปัญญาสาขาคถบับล้านนา

ปัญญาสาขาคถบับล้านนา เป็นนิทานชาดกที่ผู้นิพนธ์มีเจตนาแต่งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนผู้คนในสังคมล้านนาให้ดำรงตนอยู่ในครรลองคลองธรรมตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา ดังนั้นในเนื้อหาของนิทานจึงแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดสำคัญของนิทานชาดกหรือนิทานศาสนาทั่วไป ทั้งนี้เพื่อความชัดเจนและความละเอียดของข้อมูลผู้วิจัยจึงขอจำแนกการวิเคราะห์ไว้เป็นประเด็นดังนี้

2.2.1 ลักษณะแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในปัญญาสาขาคถบับล้านนา

2.2.2 แนวคิดทางพุทธศาสนา : ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากปัญญา สาขาคถบับล้านนา

2.2.1 ลักษณะแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในปัญญาสาขาคถบับล้านนา จากการศึกษาแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานในปัญญาสาขาคถบับล้านนา พบว่าแนวคิดทางพุทธศาสนาในปัญญาสาขาคถบับล้านนานั้นสามารถจำแนกได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ แนวคิดทางพุทธศาสนาที่อยู่ในระดับสังขธรรม และ แนวคิดทางพุทธศาสนาที่อยู่ในระดับศีลธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะขอจำแนกการอธิบายเป็นประเด็นดังนี้

2.2.1.1 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่จัดอยู่ในระดับสังขธรรม

แนวคิดทางพุทธศาสนาที่อยู่ในระดับนี้ได้แก่แนวคิด เรื่องกฎแห่งกรรม การทำดี ได้ดีทำชั่วได้ชั่ว แนวคิดเรื่องของวิภูสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด ตลอดจนความแนวคิดเรื่อง บุญเพสันนิวาส ที่เป็นกระแสต่อเนื่องในชีวิตที่ผ่านจากอดีตมาสู่ปัจจุบันและผ่านจากปัจจุบัน ไปสู่ออนาคต โดยแนวคิดเหล่านี้ถือได้ว่าได้ว่าเป็นพื้นฐานในการดำเนินเรื่องของนิทานทุกเรื่องก็ว่าได้ เห็นได้จากในเนื้อหาของนิทานที่มักกล่าวถึงเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด หรือของผลการกระทำที่ เรียกว่ากฎแห่งกรรม ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ให้นิทานมีความน่าสนใจและ สนุกสนานไม่น่าเบื่อ นอกจากนี้ยังมีส่วนเสริมให้คำสอนในพุทธศาสนามีความชัดเจนเป็น รูปธรรมและเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้นอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำเสนอรายละเอียดไว้เป็นประเด็นดังนี้

2.2.1.1.1 แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม การทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

ตามความหมายทางพุทธศาสนาคำว่า *กรรม* แปลตามรูปศัพท์ว่า *การกระทำ* แต่ ตามหลักพุทธธรรม หรือคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้วการกระทำที่จะเรียกได้ว่าเป็นกรรมนั้น จะต้องประกอบด้วยเจตนา หรือมีความตั้งใจในการกระทำนั้น ๆ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า *กรรม* นั้นมีความหมายเป็นกลางไม่ดีไม่ชั่วส่วนที่จะดีหรือชั่วนั้นขึ้นอยู่กับ *เจตนา* ซึ่งหมายถึง ความ ตั้งใจ ความตั้งใจ และ/หรือความมุ่งหมายที่จะทำอะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งเจตนาจะเป็นแรงจูงใจสำคัญ และเป็นเหตุเบื้องต้นของการกระทำนั้น ๆ กล่าวคือถ้าทำความชั่วก็เรียกว่า *อกุศลกรรม* หรือ *บาปกรรม* หรือ *ทุจริตกรรม* แต่ถ้าทำความดีก็เรียกว่า *กุศลกรรม* หรือ *บุญกรรม* หรือ *สุจริต กรรม* ซึ่งตามคติของชาวล้านนาแล้วถ้าผู้ใดประกอบกรรมดีหรือกุศลกรรมก็จะประสบแต่ความสุข ความเจริญ แต่ถ้าผู้ใดประพฤติชั่วก็จะต้องประสบกับเคราะห์กรรม หรือวิบากกรรมตามที่ตนได้ กระทำมา ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงพ้นได้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของ ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาที่ตัวละครเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ตลอดจนตัวละครอื่น ๆ ที่มีจิตใจดีงาม มุ่งแต่การประกอบคุณงามความดีหรือกุศลกรรมได้รับผลตอบแทนด้วยสิ่งที่ดี ๆ ต่าง ๆ มากมาย อาทิ การได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z) การได้รับการสรรเสริญจากบุคคลต่าง ๆ ตลอดจนได้รับทรัพย์ สมบัติและสิ่งของมีค่ามากมาย (W⁰) ซึ่งความเชื่อเหล่านี้สามารถสังเกตเห็นได้จากตอนท้ายของ นิทานทุกเรื่อง แต่ถ้าผู้ใดเคยได้กระทำความชั่วหรือความผิดไว้ก็จะต้องประสบกับวิบากกรรมที่ตน ได้กระทำไว้เสมอ สังเกตได้จากตัวละครที่มีพฤติกรรมเลวร้ายหรือกระทำผิดต้องประสบกับ บุญกรรมที่ตนได้ก่อไว้ เช่น ถูกประหารชีวิต ถูกเนรเทศ ถูกธรณีสูบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกว่า การถูก ลงโทษ (U) ทั้งนี้แม้ว่าจะมีการพยายามกระทำความดีมาลบล้างกับความชั่วหรือความผิดที่ได้ กระทำไว้ ก็ไม่อาจที่จะทำให้หลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงพ้นจากกฎแห่งกรรมนั้นได้ และด้วยเหตุแห่ง

บุพกรรมที่เคยได้กระทำไว้จึงส่งผลให้ผู้กระทำต้องประสบกับเคราะห์กรรมต่าง ๆ มากมาย อาทิ การได้รับทุกข์เวทนาจากการพลัดพรากกับผู้ซึ่งเป็นที่รักหรือได้รับการปองร้ายจากบุคคลอื่น ๆ

ตัวอย่างเช่นนิทานเรื่องสุมภิตตชาดก ที่กล่าวถึงเหตุที่พญาสุมภิตตราชต้องพลัดพรากจากภรรยาและบุตรทั้งสองว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากวิบากกรรมในอดีตชาติเมื่อครั้งที่ตั้งสี่พระองค์ทรงกำเนิดเป็นสามัญชนนั้น พระโพธิสัตว์ได้ป็นต้นไม้เพื่อนำตัวลูกนกแขกเต้ามามอบให้แก่บุตรชายตามคำขอร้องและบุตรชายทั้งสองได้จับลูกนกแขกเต้ามาถอนขนเล่น ครั้นพอเบื่อแล้วก็นำตัวลูกนกแขกเต้ากลับไปใส่ไว้ในรังตามเดิม และด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ในชาตินี้ตั้งสี่พระองค์ต้องมาชดใช้กรรมที่ได้กระทำไว้ ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานความว่า

... อันว่าบุคคละเจ้าทั้ง ๔ คนนั้น กจจนฺตา อันไพ มคฺคบุตร ในละแวกแห่งหนทาง ปุพฺเพ ในกาละเมื่อก่อนโพ้น นิสินฺนา อันเอากันนั่ง อยู่เอกสมิ รุกขมฺมูลเด แทบเค้าไม้ต้น ๑ ได้ยิน สทฺทํ ยังเสียง สุวโปตกานํ แห่งลูกนกแขกเต้า รุกขกฺเค เหนือปลายไม้ที่นั้น กุมารา อันว่า อันว่ากุมมารน้อยทั้ง ๒ นั้น ก็พิศูกามา หุตฺวา เปนอันมีใจมักไคร่อยากเหล้น โรทิสฺสุ คีร็องให้หันแล มาตา อันว่าแม่ เนลฺลี แห่งกุมมารน้อยทั้ง ๒ นั้น อาณาเปสิ คีอามตบอ กสามิกิ ยังฝัวแห่งตนหันแล โส อันว่าพ่อแห่งกุมมารน้อยทั้ง ๒ นั้น อภิรฺยุหิตฺวา จันไพ รุกฺขํ สู้ต้นไม้ คเหตุวา ถือเอา เต โปตเก ยังลูกนกแขกเต้าทั้งหลายฝูงนั้น เทติ คีมาหือ ทวินฺนํ กุมารานํ แก่กุมารน้อยทั้ง ๒ นั้น แล กุมารา อันว่ากุมารน้อยทั้ง ๒ พี่น้องนั้น ก็พิศฺวา เหล้นยังลูกนกแขกเต้าทั้งหลายนั้น ตีณิ โลมานิ อันว่าชนทั้งหลายประมาณ ๑ เส้นแห่งนกแขกเต้านั้น รุชฺฌนฺติ คีหล่นเสียหันแล เต จตฺตาโร ขตฺติยา อันว่ากระสัดขัดติยวงสา ๔ พระองค์นั้น วิโยคา อันมาพัดพรากจากเสียกัน อลฺลฺยฺมฺลฺลฺยฺ เช็งกันไพมา ปญฺจสฺเตสุ ชาเตสุ เสียงประมาณว่าได้ ๕๐๐ ชาตนั้น แทคิหฺลึแล เตน กมฺมวิปาเกน คัวยกัมมวิปากอันนั้นแทคิหฺลึแล ...

(สุมภิตตชาดก, 2541 : 169)

หรือในเรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก ที่กล่าวถึงสาเหตุที่พระโพธิสัตว์เกิดมาเป็นหอยสังข์และถูกนำตัวใส่แพไปลอยนํ้าว่า เหตุเพราะเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากอดีตชาติที่ทรงจับปูมาบีบเล่นเมื่อเบื่อแล้วก็ได้นำปูตัวนั้นไปใส่แพที่ทำจากดินและนำไปลอยนํ้า ครั้นเมื่อดินคลายตัวปูน้อยตัวนั้นจึงลอยไปในกระแสนํ้าด้วยความทุกข์เวทนา ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ปุพเพ ชาตํ พลทฺสุกํ ปางเมื่อพระตถาคตได้เกิดในตระกูล
วันนั้นหาปู่ตายาย บ่ได้เท่าไฟเหล่านแทบฝั่งน้ำอัน ๑ ทุกวัน ก็มาหั้นยังปู่ตัว
๑ ก็จักเอาปู่ตัวนั้นเป็นอันยินดีมากนักก็มาบีบแค้นเหล่านพอเหน้อยพอแค้น
แล้วก็เอาดินมาปั้นหื้อเป็นโงงในแล้วเอายังปู่ตัวนั้นหื้อเข้าไปในโงงดินอันนั้น
แล้วก็เอาดินอัดแล้ว ก็จึงเอากีบไม้อัน ๑ มาใส่เป็นคั่งแพ้นั้น แล้วก็จึงไหลน้ำ
ไฟพอประมาณชาวมาแล้ว ส่วนอันว่าดินอันนั้นก็ลวดเปื้อยไฟด้วยน้ำนั้นแล้ว
ปู่ตัวนั้นก็จึงออกได้คือลอยน้ำไฟในแม่น้ำที่นั่นหั้นแล ด้วยกัมมวิบากอันนั้น
พระตถาคตะ จึงกลับมาเกิดเป็นหอยสังข์อยู่ในท้องแม่เพื่อคั่งนั้นแล ...

(สุวัณณสังขราชกุมมราชคค, 2541 : 247)

นอกจากนิทานทั้งสองเรื่องที่น่ามาเป็นตัวอย่างแล้วยังมีนิทานอีกหลายเรื่องที่
สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องของกฎแห่งกรรม อาทิ เรื่องสมุททโฆสชาคค สุธนูชาคค
จันทชาคคชาคค และรัตนปีชโชตชาคค ที่กล่าวถึงสาเหตุของการพลัดพรากระหว่างพระโพธิสัตว์
กับคู่ครองไว้ในลักษณะเดียวกันว่า เป็นเหตุอันสืบเนื่องมาจากบุพกรรมในอดีตชาติเมื่อครั้งที่
ทั้งสองเกิดมาเป็นสามีภรรยาและได้ร่วมกันแก่งแย่งสามเณรน้อยจนเรือล่ม ทำให้สามเณรได้รับความ
ทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส และด้วยบุพกรรมที่ทำให้ร่วมกันนี้เองจึงทำให้พระโพธิสัตว์และ
นางอันเป็นที่รักต้องมาพลัดพรากจากกันใแม่น้ำใหญ่ถึง 500 ชาติ

2.2.1.1.2 แนวคิดเรื่องวิภวสงสาร การเวียนว่ายตายเกิด

ตามความหมายแล้วคำว่า วิภวสงสาร หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดของจิตและ
สังขาร ซึ่งการเวียนว่ายตายเกิดนี้เป็นผลมาจากกิเลสหรือความต้องการของมนุษย์ ทั้งนี้เมื่อใดที่
มนุษย์มีความต้องการหรืออยากได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ต้องกระทำการขวนขวายหาสิ่งนั้นมาเพื่อสนอง
กิเลสของตน ด้วยเหตุอันนี้จึงทำให้ชีวิตของมนุษย์ต้องตกอยู่ในวิภวสงสารต่อไปไม่สิ้นสุด
ในปัญญาสชาคคฉบับล้านนาความเชื่อเรื่องวิภวสงสารการ เวียนว่ายตายเกิด เห็นได้จากกรกล่าวถึง
ปัจจุบันวัตถุที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเล่าถึงอดีตชาติของพระองค์เองและผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือใน
สโมธานที่เป็นการเชื่อมโยงอดีตวัตถุและปัจจุบันวัตถุเข้าด้วยกัน โดยจะมีการกล่าวถึงว่าใครกลับ
ชาติมาเกิดเป็นใครในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่นนิทานเรื่องสุธนูชาคค ที่พระพุทธองค์ได้กล่าวสโมธาน
ไว้ว่าใคร ได้กลับชาติมาเกิดเป็นใครในปัจจุบัน ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

...สตถา อันว่าพระเจ้า สโมธานนุโต อันจักช่มนุมา ชาตก
 ยังชาตก อาท กล่าวโอสานคาถ์ ยังคาถาอันช้อยว่าตั้งนี้ ภิกขเว ตูราภิกขุทั้ง
 หลาย ราชา อันว่าพระญา อาทิจจวงโส ชื่อว่าอาทิจจวงสา ตทา ในกาละปาง
 นั้น สุทโททโน หากแม่นพระญาสรีสุทโททนะ ปิตา อันเปนพ่อพระตถาคตะ
 อหุ คีมี อิทานี ในกาละบัดนี้แล จนทเทวี อันว่านางจันทเทวี มาตา อันเปน
 แม่แห่งพระญาสุชน ตทา ในกาละปางนั้น สา อันว่านางผู้้น มาตา หาก
 เปนแม่แห่งพระตถาคตะ สิริมหามายา ชื่อว่านางสิริมหามายา อโหสิ คีมี อี
 ทานี ในกาละบัดนี้ วิชชาโร อันว่าทิพพยาธอร ทุมราชา ชื่อว่าพระญาทุมม
 ราช ตทา ในกาละปางนั้น สาริปุตโต หากแม่นสาริปุตตเถรมหาปุณญโย
 อันมีประญาปัญญาอันมาก อโหสิ คีมี อิทานี ในกาละบัดนี้ วรตาปโส อัน
 ว่าเจ้ารสิตนประเลฐ กสสโป ชื่อว่ากัสสปรสี ตทา ในกาละปางนั้น กสสโป
 ชื่อกัสสปะเถระ สีสสมปนโน อันประกอบด้วยสีล อโหสิ คีมี ในกาละบัดนี้
 แล ปุณฺฑริกโก วนจโร อันว่า พรานป่าผู้ชื่อว่าปุณฺฑริก อานนุโท บัดนี้แม่น
 อานนท์ อุปฏฐากโก อันอุปฏฐากพระเจ้าบัดนี้ สกุโก อันว่าพระญาอินท์
 เทวราชา อันเปนพระญาแก่เทวดาทั้งหลาย อนุรุทโท แม่นอนุรุทเถร
 มหิทฺธิโก อันมีริทธิอันกล้า พุราหุมนโณ อันว่าพราหมณ์ ปุโรหิตโต อันเปน
 ปุโรหิต เทวทตโต แม่นเทวทัตต์ อิทานี ในกาละบัดนี้ มโนหรา อันว่านาง
 มโนหราเทวี ยโสธรา แม่นนางยโสธรา ราหุลมาตา อันเปนแม่เจ้าราหุลใน
 กาละบัดนี้แล สุทโนเอว อันว่าท้าวสุชน อหิ คือ ตถาคตะ พุทฺโธ อันเปนพ
 ระเจ้า เทเสสิ คี เทสณา รมมัม ยังชัมมะ ปาณินิ แก่สัตว์ทั้งหลาย อิทานี
 ในกาละบัดนี้...

(สุชนชาตก, 2541 : 111-112)

นอกจากการกล่าวถึงปัจจุบันวัตถุและสโมธานแล้ว การกล่าวถึงบุพกรรมและ
 อานิสงส์ของพระโพธิสัตว์ตลอดจนตัวละครอื่น ๆ ที่มีการเชื่อมโยงถึงเรื่องของอดีตชาติ ปัจจุบัน
 ชาติ และอนาคตชาติก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องวัฏสงสาร การนอกจากนั้น
 ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องวัฏสงสาร แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม และแนวคิดเรื่อง
 อานิสงส์ผลบุญนั้นมีความเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดย
 ชาวล้านนาในอดีตมีความเชื่อที่ว่า เมื่อผู้ใดได้กระทำความหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้ย่อมได้รับผลกระทบ
 อันนั้นตอบแทน ไม่ว่าจะผ่านพื้นหมุนเวียนหรือผ่านภพชาติไปนานสักเท่าใด ซึ่งถ้าเป็นการ

กระทำความชั่วก็ต้องกลับมาชดใช้ผลกรรมอันนั้น ดังที่ปรากฏอยู่ในลักษณะของการกล่าวถึงสาเหตุแห่งการพลัดพรากหรือได้รับเคราะห์อย่างแสนสาหัสของตัวละครในเรื่องนิทานว่าเป็นเหตุอันสืบเนื่องมาจากบุญกรรมที่ได้กระทำไว้ในอดีตชาติ (ดูรายละเอียดและตัวอย่างเพิ่มเติมได้ในหัวข้อ แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม)

แต่ถ้าผู้ใดได้ประกอบกรรมดีหรือกุศลกรรมไว้ผลแห่งการกระทำอันนั้นก็ส่งให้ไปพบหรือประสบกับสิ่งที่ดีงามตลอดไป ทั้งในชาติภพปัจจุบันและภพต่อไป เห็นได้จากตอนท้ายของนิทานทุกเรื่องที่มีกล่าวไว้ว่า เมื่อพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญทานบารมีจนกระทั่งสิ้นบุญไปจากโลกมนุษย์แล้วก็ได้ไปจุติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หรือได้จุติเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในที่สุด ตัวอย่างเช่น เรื่องกัณฑาคาริกชาดก ที่กล่าวไว้ว่าหลังจากที่กัณฑาคาริกกุมารได้ขึ้นครองราชย์แล้วก็ดำรงตนอยู่ในทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการนอกจากนั้นยังได้บริจาคทานและเทศนาธรรมสั่งสอนแก่พสกนิกรอยู่เสมอจนกระทั่งสิ้นอายุขัยแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์โลก ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... โพธิสัตว์เจ้าก็ห้อมหาทานอันมาก ครอบครองทำอายุแห่งตน
เห็นแลคนทั้งหลายกันว่าเสียดอายุตายไฟ ก็ได้ไฟเกิดในชั้นฟ้าเทวโลกเสวย
ทิพพิสมบัติดีสุขทุกคนนั้นก็มีแล โพธิสัตว์เจ้าในเมื่อเสียดอายุจุติไฟ ก็ได้
เมื่อเกิดในชั้นฟ้าเสวยทิพพิสมบัติดีสุขอันประเสริฐมากนั้นก็มีวันนั้นแล...

(กัณฑาคาริกชาดก, 2541 : 679)

เรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อเหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ ได้ลุกลงไปแล้วพระโพธิสัตว์ได้ตรัสให้โอวาทสั่งสอนแก่บรรดาบิดามารดาและเหล่าเสนาอำมาตย์ตลอดจนพสกนิกรทั้งหลาย ดังความสรุปได้ว่าให้หมั่นกระทำความดีและตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอยู่เป็นนิจ แม้ถ้าผู้ใดปฏิบัติได้ดังนี้แล้วก็จะได้ไปเสวยทิพสมบัติบนสวรรค์และเมืองมนุษย์ในชั่วหน้าหรือชาติภพหน้าจนกระทั่งพบกับหนทางแห่งนิพพานในที่สุด ดังที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของนิทานว่า

... มหาสัตว์เจ้าก็ห้อมโอวาทสั่งสอนยังพ่อแลแม่ แลเสนาอำมาตย์ราชมนตรีทั้งหลายว่า เย มนุสสุสา อทานสุญญู สีลั โภชนั เมตตานุเปกขุ ปิตุมตทา มหาโภโค อโหสิ ดังนี้ ตาต ดูราพระญาทั้งหลายกับทั้งเสนา อามมาตย์แลปชานราญฐู คนทุกไรรู้เขใจทั้งหลาย จูงตั้งโสต

ประสาธดาฟังพระราชอาชญาโอวาทคุณ อันจักตั้งไว้วินิจฉัยกาลมีบุญแลทานเป็น
 เค้า ตั้งแรกแต่นี้เมื่อหน้าเจ้าทั้งหลายจูงเอากันกะทำกุศลบุญ มีต้นว่าหื้อทาน
 รักสาธิตเมตตาทาณา หื้อเข้าน้ำโภชนาอาหารเปนนานอย่าขาด จูงเอากันขุด
 บ่อก่อศาลา แลสร้างขัวหื้อเปนนาน ปลูกดอกไม้หื้อเปนนาน แปลงหนทางคี่
 คี่ ที่สูงหื้อคร่ำที่ต่ำหื้อยอที่บ่พองจนชายไล่ที่บ่ไขหื้อเอาชายลูปไล่ที่ต่อไม้หื้อ
 ขุดเสียวหื้อราบเพียงงาม หื้อมีใจบุญ จูงจูงแขนผู้ไขไฟพะแล กะทำอันใดหนัก
 อย่าเคียดนอน มีใจเพียรอร่านคั่นว่าท่านทั้งหลายกะทำบุญไฟใจ ๆ คี่จักได้
 เถิงสุขชั่วนี้ชั่วหน้า ในเมืองฟ้าและเมืองคนแลนิพพานบ่กลางะแล...

(สุวัณณสังขราชกุมารชาดก, 2541 : 247)

หรือในนิทานเรื่องวิริยปัญจิตชาดก ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการสละทรัพย์สิน
 ภรรยา บุตร กระทั่งเลือดเนื้อและชีวิตของตนว่า ได้ไปเสวยทิพย์สมบัติในสวรรค์ชั้นดุสิต แล้วลง
 มาเกิดใหม่ในตระกูลกษัตริย์จนสิ้นอายุขัย ก็ได้ไปเกิดใหม่บนสวรรค์อีก จากนั้นก็ได้ลงมาเกิดใหม่
 ในโลกมนุษย์เพื่อบำเพ็ญทานบารมี จนกระทั่งได้จุติเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเรื่อง
 เรื่องมฆชาดก ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ของมฆกุมารและเพื่อน
 พรหมมณทั้ง 31 ว่าได้ไปจุติเป็นพญาอินทร์และเทวดาบนสวรรค์ชั้นดุสิต

อนึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า แนวคิดเรื่องวัฏสงสารการเวียนว่ายตายเกิดที่ปรากฏใน
 เนื้อหาของนิทานนั้น เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วเป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักสัจธรรมที่ว่า การพลัดพราก
 จากสิ่งที่ตนรัก หรือสภาวะที่เคยเป็นหรือดำรงอยู่นั้นเป็นวิสัยที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงพ้นได้ซึ่ง
 คำสอนเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดผ่านตัวละครที่สำคัญในเรื่อง โดยเฉพาะพระโพธิสัตว์ซึ่งตามความเชื่อ
 ของพุทธศาสนิกชนแล้ว พระโพธิสัตว์ถือว่าเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการและสถานะภาพอยู่เหนือกว่าบุคคล
 ทั่วไป ดังนั้นเหตุแห่งการพลัดพรากที่เกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์ จึงเป็นเสมือนภาพสะท้อนที่เน้นย้ำ
 ถึงสัจธรรมดังกล่าวได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ในลักษณะที่ว่าแม้แต่พระโพธิสัตว์ผู้มีบุญญาธิการอัน
 สูงส่งยังไม่อาจหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริงอันนี้ได้ ซึ่งในประเด็นนี้สามารถทำให้ปุถุชนทั่วไป
 ยอมรับในหลักความเป็นจริงหรือสัจธรรมในข้อนี้ได้ได้ง่ายขึ้น

2.2.1.1.3 แนวคิดเรื่องบุพเพสันนิวาส

บุพเพสันนิวาส มาจากคำว่า บุพ หรือ บุพพ มีความหมายเดียวกันกับ บุพ หรือ
 บุพพ ซึ่งแปลว่า ก่อน, ที่แรก : เบื้องต้น, เบื้องหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 482) รวมกับ
 คำว่า สันนิวาส ซึ่งแปลว่า ที่อยู่, ที่พัก ; การอยู่ด้วยกัน, การอยู่ร่วมกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 :

807) เมื่อรวมกันแล้ว *บุพเพสันนิวาส* หรือ *บุพเพสันนิวาส* จึงหมายถึง การเคยอยู่ร่วมกันในกาลก่อน เช่นเคยเป็นพ่อแม่ลูก พี่น้อง เพื่อน ศิวเมียบในกาลก่อน (พระธรรมปิฎก , 2540 : 140) หรือหมายถึง การเคยเป็นเนื้อคู่กัน , การเคยอยู่ร่วมกันในชาติกาลก่อน (ราชบัณฑิตยสถาน , 2525 : 482) ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาความเชื่อในเรื่องบุพเพสันนิวาสได้ปรากฏให้เห็นอยู่ในเนื้อหาของนิทานหลายเรื่องและหลายตอน ซึ่งก็สืบเนื่องมาจากแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดเป็นสำคัญ

โดยพุทธศาสนิกชนทั่วไปจะมีความเชื่อที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า เมื่อบุคคลผู้ใดได้กระทำความกรรมร่วมกันเอาไว้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือว่ากรรมชั่วก็ตามในที่สุดก็จะต้องกลับมาประสบหรือเกี่ยวพันกันอีกครั้ง ทั้งนี้เป็นเพราะผลแห่งการกระทำเหล่านั้นเป็นสำคัญ ตัวอย่างเช่นเรื่องจันทมาตชาดก ที่กล่าวถึงสาเหตุที่จันทมาตกุมารได้ตัวนางอุตตมธานีและลูกสาวเสฏฐิ ทั้ง 3 คน อันได้แก่ นางทิพพิโสตา นางปทุมมาปัพพา และคันธเกสี มาเป็นภรรยาเพราะมีผลสืบเนื่องมาแต่อดีตชาติที่ทั้ง 5 คน เคยร่วมกันช่อมแซมและบูรณะพระพุทธรูปให้คืนดังเดิมและด้วยเหตุแห่งการประกอบกุศลกรรมร่วมกันในครั้งนั้น จึงส่งผลมาให้ทั้ง 5 คนได้เกิดมาเป็นคู่กันดังเดิม ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

...อดีตกาล ในกาลเมื่อล่วงแล้วไฟเสียงจรัลนานนักรวันนั้น
โพธิสตุโต อันว่า โพธิสตุตเจ้า อมหากั แห่งเราทั้งหลาย นิพพตติ ก็ได้
เกิดมา กุล ในตระกูลขามเมืองทั้งหลาย ชนมตาย หากเปนชัมมดาแล
อันว่าโพธิสตุตเจ้าตนนั้นปรากฏได้ชื่อว่า พลปัมทิตะว่าตั้งนั้น
หันแล คั้นว่าโพธิสตุตเจ้าเกิดมามีอายุได้ ๑๖ ปี คั้งนั้นเจ้าก็ไปเอาเมียสักเทื่อ
แล เจ้าก็ทำอยู่กะทำไร่นาค้าขายมาเลี้ยงยังพ่อแม่แห่งตนแล ในกาลนั้นยังมี
ในวัน ๑ โพธิสตุตเจ้าก็ไปสู่อารามวัดเรือหลัง ๑ ก็หันยังตาพระพุทธรเจ้าอัน
เปล่าเสียด้วยโจรหากลักเอาหันแล โพธิสตุตเจ้าจึงรำพึงว่า กูเอาแก้วมาใส่ตา
พระพุทธรเจ้าแต่คั้งนั้นก็จักเปนอนิสงส์แก่กูมากนักรแล เท่าบ่เปนอันเหิงนาน
แห่งพระพุทธรเจ้าอันเปล่าเสียด้วยโจรยอมมาเอาเสียหันแล กูจักเอาวัตถุอันใด
มาใส่ตาแห่งพระพุทธรเจ้า อย่าหื้อโจรเอาไปทออะคั้งนั้น กูจักเอาวัตถุอัน
อันคี่หากบ่ควรแท้แล เท่าว่าด้วยมีแท้จักเสมอคั้งแก้วคี่บ่มีแล้วคั้งนั้นแล้ว
เจ้าก็จึงเอาแก้วแห่งตนนั้น มาบดเปนผงสมกับด้วยมุกแล้วใส่หื้อเปนตา
พระพุทธรเจ้าหันแล แล้วเจ้าก็ไปเอาชายชื้อเอาปุนแลน้ำอ้อยหันแล

ในกาละเมื่อนั้นยังมีลูกสาวช่างหม้อผู้ ๑ ชื่อว่าปทุมมา ว่าคั้งนั้น หั้นแล ยังมีแม่ค้ำน้ำอ้อยผู้ ๑ ชื่อว่านางหังสาวอั้น ก็มาสู่เรือนช่างหม้อผู้นั้น หั้นแล ที่นั้นเจ้าพลพัฒน์ทิตะคือว่าเจ้าโพธิสัตว์เจ้าค้ำไฟสู่เรือนช่างหม้อผู้นั้น แล้วก็ถามชื่อเอาปทุมมาอ้อยแลชายหั้นแล เมื่อนั้นนางปทุมมานั้นคือหื้อชาย แล นางอุปปานนั้นคือหื้อน้ำอ้อยหั้นแล อั้นว่านางหังสาวนั้นคือหื้ออุปแล เขาคีบเอาค่าคอมเจ้าพลพัฒน์ทิตะหั้นแล ขาคี้ว่าจักเอาบุญคอมเจ้าแล ว่าคั้งนั้นทุกคนหั้นแล คั้นว่าเจ้าได้บอรรวมแล้ว ก็มาสั่งแปลงอวยานี้อตนพระพุทธรูปเจ้าบอรรวมแล้ว เจ้าค้ำไฟขวยหานางเกียหงมาทาแล้วค้ำไฟซื้อเอาค่าหั้นแล ในกาละ เมื่อนั้นยังมีลูกช่างค้ำผู้ ๑ ชื่อว่านางอุทธาได้ช่วยพ่อตีค้ำ คีหื้อค้ำร้อย ๑ แก่ นางอุทธาอันเปนลูกสาวนั้นแล ที่นั้นพลพัฒน์ทิตะค้ำเข้าไพบาซื้อคั้งนั้น นางอุทธาคีลัษเพราะทานส่วนบุญอันนั้นคอมเจ้าหั้นแล นางคีบเอาค่าหั้นแลคั้น ว่าเจ้าพลพัฒน์ทิตะได้ค้ำแล้วมาพอกพุทธรูปเจ้าบอรรวมแล้ว คีปราถนาขอหื้อผู้เข้าได้เปนสัพพัญญูเจ้าตน ๑ ว่าคั้งนั้นค้ำมีแล

อิมสมัย โลก พระพุทธรูปค้ำได้เกิดมาตรัสสัพพัญญูเปนครุแก่ โลกทั้ง ๓ วันนั้นแล้ว ส่วนชายผู้ชื่อว่าพลพัฒน์ทิตะวันนั้น คีเกิดมาเปน ทุกคตะอยู่ในเมืองจัมปานครชื่อว่าจันทมาตกะว่าคั้งนั้นค้ำมีแล ส่วนว่าลูก ช่างหม้อแลแม่ค้ำน้ำอ้อยแล แม่ค้ำปทุมนั้นได้เกิดมาเปนลูกสาวเสณฐีทั้ง ๓ กระกูลอยู่ในเมืองสังกัสสนครนั้นแล แม่ค้ำปทุมนั้นได้เกิดมาปรากฏชื่อว่า นางทิพโสตา แม่ค้ำน้ำอ้อยผู้ชื่อว่าอุปปานนั้น ได้ชื่อว่านางปทุมมาบัพพาแล แลแม่ค้ำปทุมผู้ชื่อว่าหังสาวนั้น ได้ชื่อว่านางคันชเกสี แลลูกสาวช่างค้ำผู้ชื่อว่า อุทธานั้นได้มาเปนลูกสาวพระญาพุทธโฆสาอยู่ในเมืองคันธรัฐระปรากฏได้ชื่อว่าอุตตมรานีนนั้นแล ค้วยบุญอันนั้นค้ำชกมาสู่กันค้ำจึงได้เปนผัวเมียกัน ใน ภาวะอันนี้...

(จันทมาตกชาดก, 2541 : 314 -316)

เรื่องสุรนชาดก ที่กล่าวว่เมื่อพระสุรณได้พบกับนางมโนราห์ค้ำมีจิตปฏิพัทธ์ เสน่หาในตัวนางทันทีเหตุเพราะบุพเพในกาลก่อนทั้งนี้เปนผลสืบเนื่องมาจากบุพพกรรมใน อดีตชาติที่ทั้งสองพระองค์ทรงกระทำไว้ร่วมกัน ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่

... โภธิสัตว์โต อันว่าโภธิสัตว์เจ้า ทิสฺวา หันแล้ว วนจรกั
 ยังพรานป่า อากคฺ อ้นมา ทฺวโร โดว แต่ไกลสิ่งเดียว ทิสฺวา คีหั้น มโนหรัยัง
 นางมโนหรา อุนุคจฺจติ ปจฺจโต แต่พายหลังแห่งนายพราน สีนโห อันว่าคำ
 รัก ทพฺพทโร อ้นแควนมากนัถ อฺปฺปชฺชิตฺถี ก็เกิดมีแก่โภธิสัตว์ สท ทสฺสเนน
 กับด้วยอันหั้นนั้นแล เปมสุส อตฺถิตาย เหตุว่ามีคำรัก ปุพฺเพ เมื่อก่อน
 แล...

(สุรนาชดก, 2541 : 81)

หรือในเรื่องสมุททโฆษชาดก สุรนาชดก และสุภมิตตราชาดก ที่กล่าวถึง
 การกระทำบุญกรรมร่วมกันของพระโภธิสัตว์และตัวละครที่เกี่ยวข้อง จนเวลาล่วงเลยไปจากภพ
 หนึ่งสู่อีกภพหนึ่งและด้วยเหตุที่บุคคลเหล่านั้น ได้กระทำความไว้ร่วมกัน จึงก่อให้เกิดเป็น
 บุญเพสันนิวาสจนได้มาพบกันและชดใช้กรรมที่ก่อเอาไว้ร่วมกันอีกครั้ง (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้
 ที่หัวข้อ แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด)

หนึ่งในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่า สโมธานที่กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดและผูกพัน
 กันอีกครั้งของพระโภธิสัตว์และผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่อง
 บุญเพสันนิวาส ซึ่งเป็นการปรากฏร่วมกันกับแนวคิดเรื่องวัฏสงสารการเวียนว่ายตายเกิด

2.2.1.2 แนวคิดทางพุทธศาสนาที่จัดอยู่ในระดับศีลธรรม

แนวคิดทางพุทธศาสนาในระดับนี้ ได้แก่ คำนิยามเรื่องการบำเพ็ญทาน การให้และ
 การเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ซึ่งกันและกัน คำนิยามเรื่องความกตัญญูการสำนึกตนเป็นคนดี ซึ่งคำนิยาม
 ดังกล่าวจัดว่าเป็นหลักธรรมคำสอนและหลักปฏิบัติ ที่สามารถปฏิบัติได้ทั้งกับชนชั้นสามัญทั่วไป
 จนถึงชนชั้นผู้ปกครองหรือกษัตริย์ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สามารถพบเห็นได้จากเนื้อหาของนิทานใน
 ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา เพราะถือเป็นสาระสำคัญหรือจุดประสงค์หลักของเรื่อง ทั้งนี้เพื่อความ
 ละเอียดยของข้อมูล ผู้วิจัยจะขออภิปรายเป็นหัวข้อดังนี้

2.2.1.2.1 แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญทานบารมี

ทาน มีรากศัพท์มาจาก ทว ชาติในภาษาบาลี หมายถึง การให้ การบริจาค
 การเสียสละ (หลวงศุภานุศิษย์, 2530 : 247) ถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่มีการกล่าวถึงมากใน
 คำสอนทางพระพุทธศาสนา ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาคำนิยามเรื่องการบำเพ็ญทานเห็นได้

ชัดเจนจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ตลอดจนตัวละครอื่นในเรื่อง ๆ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

ก. วัตถุทาน หรือ อามิสทาน (แทนค่าด้วยตัวอักษร ท) หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของมีค่า น้ำ อาหาร ยารักษาโรค ทรัพย์สมบัติสิ่งของมีค่า รวมถึงสิ่งรักมาก เช่น อวัยวะต่างๆ หรือแม้กระทั่งชีวิตของตนเอง สามารถแบ่งได้เป็น 3 ชั้นดังนี้

ชั้นที่ 1 การบำเพ็ญทานบารมีในระดับหรือทานบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในระดับนี้ได้แก่ การสละหรือบริจาคทรัพย์สิน สิ่งของ เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ (แทนค่าด้วยตัวอักษร ท') การบำเพ็ญทานบารมีในระดับนี้พบในนิทานเรื่อง สมุททโมสชาดก สุชนชาดก สุขุมมิตตชาดก ทุกัมมชาดก จัมเปยชาดก มหาพลชาดก พรหมโฆสชาดก สิทธิธชาดก อรินทุมมราชชาดก จันทชาดก และกนกวิณณราชชาดก ตัวอย่างเช่น เรื่องสมุททโมสชาดก ที่กล่าวว่าหลังจากที่พระสมุททโมสและนางวินทมตติได้พบกันแล้ว ทั้งสองพระองค์ได้บริจาคทองคำ 500 เล่มเกวียน พร้อมกับข้าราชการบริวารไว้เป็นทานที่เมืองมัททัญจนคร ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... เทว ชนา อันว่าพระกระสัดทั้ง ๒ พระองค์นั้น คเหตฺวา ถือเอา อภรณานิ ยังเครื่องประดับประดาอภรณ์ทั้งหลาย อลงกริตฺวา มาประดับประดา อดตานิ ยังคนแล้ว ปกฺโกสาเปตฺวา หื้อไฟทันมา สพฺเพ พฺราหฺมณเณ ยังพรามณ์ทั้งหลายมวน ทตฺวา ก็หื้อศาลปราสาท ทาสีทาสี ปลูก สกฏฺสูวณฺณานิ ยังศาลแลปราสาทที่นั่นแลเข้ายังข้าชายแลค้ำทั้งหลายอันเต็ม ๕ ร้อยเกวียน ...

(สมุททโมสชาดก, 2541 : 23)

หรือในตอนท้ายเรื่องที่กล่าวว่าเมื่อพระสมุททโมสได้ขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้จัดให้มีโรงทานบริจาคสิ่งของแก่ประชาชนของพระองค์ถึง 5 แห่ง ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... สตุถา อันว่าพระพุทฺธะเจ้าตนเปนครูสั่งสอนคนแลเทวดาทั้งหลาย ทสฺเสนฺโต จักสำแดง ตํ อดถึ ยังเหตุอันนั้นหื้อแจ้งแก่ปริสัท ๔ ประการ อันมีภิกขุปริสัทเปนประธาน อาห ก็กล่าวเปนอภิสัมพุทฺธคาถาว่า

ภิกษเว ครุภิกษุทั้งหลาย โพธิสตุโต อันว่าโพธิสตุตเจ้า ปฏิติตวา เข้าไฟ
 รมมปุเร ในเมืองรัมมปุรนคร วิจินตยิ คีตริกระนิงว่า อหิ อันว่าคู
 การาเปตวา หื้อสำแปลงแล้ว สาลาโย ยังสาลาทั้งหลาย ๕ แห่ง อุฎฐาเปสิ
 คีตังไว้ ทานยังทานนั้น ...

(สมุททโมสชาดก, 2541 : 24)

หรือในเรื่องสิริธรรชาดก ที่เล่าว่าเมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น
 สิริธรรผู้มีทรัพย์สมบัติเป็นอันมากนั้น ได้ตัดบาตรและถวายเป็นอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นจำนวน
 มาก พร้อมกันนั้นก็ได้อธิษฐานขอให้อนิสงสันในการถวายเป็นอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าในครั้งนี้
 จงส่งผลให้ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... สิริธรรเสฏฐินัน ปสนนมานโส อันมีใจเลื่อมใสยินดีในพระ
 ปัจเจกเจ้า อาทาย ถือเอาแล้ว ต่ ภตฺตํ ยังเข้า อันนั้น สุตซชิตฺตํ อันหากพ่อครัว
 ตกแต่งดี สุวณฺณปาฎิยา หนือไตรคำ รุเปตวา ตังไว้แล้ว ภตฺตํ ยังไตร
 เข้าสี่เส หนือห้ว นิกขมิตฺวา ออกไฟแล้ว เกหโต จากเรือน ออกมาสิ คีไฟ
 สนฺตํ สู่ที่ใกล้ ปจเจกพุทธสฺส แห่งพระปัจเจกเจ้า โอโรปนฺโต อันปลงลง
 สุวณฺณปาฎิ ยังไตรคำในใส่เข้านั้น สีสโต จากหัว ออกาสิ ก็จะทำ ปตฺถนํ ยังคำ
 ปรารธนาว่าตังนี้ ฆนฺเต ข้าไหว้พระเปนเจ้า เทโว วา อันว่าเทวดาทั้งหลายก็ดี
 มนุสฺโส วา อันว่าคนก็ดี กโรตุ คีจุงกะทำ ปุชิตฺตํ ยังอันบูชา มม แก่ผู้เข้า
 ทานเตเชน ด้วยเตชทาน มม แห่งผู้เข้า อปิจ ประการ ๑ อหิ อันว่าผู้เข้า
 พุทฺโธ ภวิสฺสามิ คีจุงหื้อได้ตรัสตั้งพญูปนพระ อนาคเต ในกาละอันจัก
 มาพายหน้าพูนเทอะ ...

(สิริธรรชาดก, 2541 : 845)

ขั้นที่ 2 การบำเพ็ญทานบารมีในระดับอุปบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของ
 พระโพธิสัตว์ในระดับนี้ ได้แก่ การสละหรือบริจาคบุตร ภรรยา หรืออวัยวะบางส่วนที่ไม่ถึงขั้น
 ชีวิต (แทนค่าด้วยตัวอักษร ท² และ ท³) การบำเพ็ญทานในระดับดังกล่าว พบในนิทานเรื่อง
 วิปุลราชชาดก วิริยปณทิตชาดก สุรูปปราชชาดก สุวัณณพรมทัตตชาดก อทิตตราชชาดก
 ตัวอย่างเช่นเรื่องวิปุลราชชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาวิปุลราช
 แห่งเมืองสุจิรวดี พระองค์ได้ทรงบริจาคพระราชเทวีและพระราชบุตรให้แก่พญาอินทร์ที่แปลงกาย

เป็นพราหมณ์ เพื่อหวังผลที่จะได้เสวยพระชาติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังความที่ปรากฏใน
เนื้อหาของนิทานว่า

- กล่าวถึงการบริจาคภรรยา

... พราหมณ์ ตูราท่านพราหมณ์งามดี ภริยาอันเราหื้อเมียเปนน
ทานนี้ อหิ อันว่าเรากระสัด น ปตฺเถมิ บได้ปราณาเอา มนุสฺสสมฺปตฺตี ยังสรี
สัมปตฺตีอันเปนนพระญาจกกวัดติราชเปนนอาจในเมืองคน ย่อมเปนนเหตุหื้อเครื่อง
ขัด น ปตฺเถมิ ก็บได้ปราณาเอายัง อินุทสมฺปตฺตี ยังสรีสัมปตฺตีอันเปนนพ
ระญาอินทพรหมพายฟ้าคือ ม้ามิงจิงข้องวัตต์ น ปตฺเถมิ เราก็บได้
ปราณา ปจเจกพุทธสมฺปตฺตี ยังอันบอรวมหื้อเปนนพระปัจเจกโพธิญาณ อี
มินา ภริยาทานน ด้วยอันได้หื้อเมียเปนนทานนี้ดีหลี ปน ด้วยมีแท้ ต่ ภริยา
ทานน อันว่าภริยาอันเราหื้อเมียเปนนทานอันนั้น สัพพญญตฺตญาณปจฺจุปนีสุสโย
โหตุ ก็จุงหื้อเปนนอุปนิสัยรับปัจจัยหื้อได้เลียงลัดตรสประหญาสัพพญญเปนน
รุแก่โลก นำสัดต์หื้อพ้นจากโอมสงสารถึงนิพพานเปนนที่แล้วแท้ดีหลี กริยาม
หากกระสัดกล่าวคั้งนี้แล้ว อทาสี หื้อนางแก้วราชเทวีเปนนทานแก่อินทสักก
พราหมณ์วันนั้นคั้งมีแล...

(วิปุลราชชาดก, 2541 : 866)

- กล่าวถึงการบริจาคบุตร

... วิปุลราช กริตฺวา กะทำแล้วยังลูกแก้วราชบุตรอูตตมเสนหา
ลีสนหาโต หื้ออาบองค์สรงเกส รุจิตฺโต นุ่งผ้าฝืนดีมีลาภทุกสัพพาลังการ
ภูสิโต อันรุ่งเรืองสะเทืองงาม องฺเก ไว้เหนือดักก็หื้อเปนนทานวัตต์ ตสฺส แก่
พราหมณ์ผู้นั้นแล ด้วยแท้คั้งข่าได้หื้อยังลูกรักอ็คคอุตตมเสนหาด้วยโกชาคิต
เคียดบึงเบียดเปนนหน้าซัง ก็บมีสัง อหิ อันว่าผู้ข่า เทมิ ค้หื้อลูกเปนนทานอัน
ฉนนนี้ ปียจิตฺเตน ด้วยจิตเปนนที่รัก อคฺคเสนฺโห โพธิยาเยว การณา เหตุอยาก
ไค้ยังแก่นไค้สัพพญญตฺตญาณสิ่งเดียวบหื้อคลาดคลา อนาคเต ในกาละอันจัก
มาพายหน้าแท้ดีหลี...

(วิปุลราชชาดก, 2541 : 867-868)

หรือในเรื่องวิริยปณัตตชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิริยปณัตตกุมารได้ทรงยอมขายลูกและเมียของตน เพื่อแลกกับทองคำเปลวที่จะนำไปปิดองค์พระพุทธรูป ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... อถ ในกาละเมื่อนั้น โภทิสตุโต อันว่าวิริยปณัตตโพธิสัตว์เจ้า สุตวา ได้ยินยังคำแห่งนางสุชาดาผู้นั้น อสกุโกนุโต อันบ่ออาจ นิวาเรตุ เพื่อจักห้าม ยาว ตติยมปิ แม่นมาตราถึง ๓ ที อาห ก็กล่าวว่า ภพเท จุรา นางสุชาดา วณฺ์ อันว่าคำ อันนางกล่าวนั้น สาธุ ก็เปนอันดีแท้ดีหลีแล ตุมฺเห อันเชื้อเจ้า กุลยามมิตตา อันเปนกัลยามมิตตผู้ดี เม แห่งกู ชาติสเตสุ อันได้รื้อยชาติคีติ ชาตสทสฺเสสุ อันได้พ้นชาติคีติ ชาติสตสทสฺเสสุ อันได้หมั้นชาติคีติ แสนชาติคีติ ปุเรถ ก็จูงทำเพงมหาทาน ปารมิโย ยังปารมิธัมม์ ทังหลายแห่งกูถ้วนทอะ คันว่าโพธิสัตว์เจ้ากล่าวเท่านั้นแล้ว คเหตุวา ถือเอา ปุตุตทาร์ ยังลูกเมีย วิภิมิตวา ไพขาย สนฺติกะ ในสำนัก สมิทฺธานํ แห่งคน ผุงรังมีเปนดี คเหตุวา ถือเอา สุวณฺณมฺมฺลํ ยังคำอันเปนค่า ลูกแลเมีย ทตฺวา หือแล้ว ภติ ยังของจ้าง สุวณฺณการสุส แก่ช่างคำปลิว กอารสิ คีหือกะทำ สุวณฺณปตฺตํ ยังคำปลิวคีมี่แล...

(วิริยปณัตตชาดก, 2541 :898 - 899)

หรือในตอนที่กล่าวว่าเมื่อทองเปลวที่ปิดองค์พระพุทธรูปขาดไปวิริยปณัตตก็ยอมที่จะสละเนื้อของตนเพื่อทำเป็นทองคำเปลวไปปิดองค์พระพุทธรูป ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... โภทิสตุโต อันว่าโพธิสัตว์เจ้าตนวิเสส คเหตุวา ถือเอาแล้ว สตุถิ์ ยังมีต ฉินฺทิตฺตกาโม อันมักใคร่ปาด มํสํ ยังขึ้น เหว วณฺ์ ยังคำคั้งนี้ ปุน เมื่อพายลุนว่า โกนุโต เทวสงฺฆมา จุราหฺมูเทวคาเจ้าทั้งหลาย สุณฺณถ คีจูง ฟัง วณฺ์ ยังถ้อยคำ เม แห่งผู้เข้าทอะ อหํ อันว่าผู้เข้า วิลิมฺปิตฺวา คันว่าพอก แล้ว พุทฺธปฏฺิมี ยังพุทฺธรูปเจ้า มรามิ คีจักตายแล โภทิสตุโตอันว่าโพธิสัตว์เจ้า อธิฏฺฐหิตฺวา อธิฏฺฐานแล้ว เหว คั้งนี้ ฉินฺทิตฺวา ปาดออกแล้ว อตฺตโน มํสํ ยังขึ้นแห่งตน อทาสิ คีหือ สุวณฺณการสุส แก่ช่างคำปลิวหั้นแล...

(วิริยปณัตตชาดก, 2541 : 902)

ขั้นที่ 3 การบำเพ็ญทานบารมีในระดับปรมัตถบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในระดับนี้ได้แก่การสละหรือบริจาคชีวิตของตนเองให้เป็นทาน (แทนค่าด้วยตัวอักษร ท⁴) การบำเพ็ญทานบารมีในระดับดังกล่าวพบในนิทานเรื่องกรุงกมิลชาดก เสด็จปัตติชาดก ตูลกชาดก รัตนปัทมาชาดก ฉันทันตชาดก พหลกวีชาดก กปिरาชชาดก นรชิวชาดก สุตโตสมชาดก มหาปฐมมกุมารชาดก มหาสุรเสนชาดก และสิริจุทามณีชาดก ตัวอย่างเช่น เรื่องมหาสุรเสนชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสุรเสนนั้น ครั้งหนึ่งพระองค์ได้ยอมสละชีวิตด้วยการมอบศรีษะให้แก่พญาอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์ที่มีศรีษะขาดมาทดสอบความตั้งใจในการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์ ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... มหาสัตว์เจ้า วตฺวา กล่าวดังนี้แล้ว สุโร อันทาน นิพฺภโย หุตฺวา หาคความ อัยานกลับได้ มหาโยโช วยิ เปนคังโยธาหอนกล้า มหาสุคามมชฺเฒ ในท่ากลางมหาสงครามรบเสกกีพลหลวงซ้างม้าโยธาอันมาก อารพุก ปรารภ ฉินฺทิตฺตุ เพื่อจักตัดยามนั้นแผ่นดินหลวงกะทำน้ำสมุทท์เปนที่สุด กมฺปิ ก็ห้วนไหวไพมา เทวทฺนุทฺภโย เสียงฟ้าร้องเปนเสียงกลองกามปู เปนกลองแห่งเทวดาทังหลาย นทิลุ คีคังทัวก้องทุกแห่ง ปรญจวณฺณ กุสุมวสุลลียังน้ำฝนแดง เปนคังน้ำดอกคำ ๕ ประการ วสุลลียีคักกลองเทวดาคีหื้อสาธุการปาฏิหาริย์เปนอันมาก ปาตุรเหตุ คีเกิดมียามนั้นโพธิสัตว์เจ้าคีตคัยยังหัวแห่งตนคีหื้อแก่ชายผู้มีหัวอันขาดนั้น

อด เมื่อนั้น พระมหาสัตว์เจ้า วตฺวา กล่าววาคังนี้ สบฺปุริสสุราลลียิปุริสสะ ท่านจุงมีสุขเทอะว่าอันนั้น ในกาละเมื่อหื้อทานหัวแห่งตนแก่ชายผู้มีหัวอันขาดนั้นแล้ว วตฺตติ คีท้าวลัมตายไพ ตตุเถว ในที่นั้น ...

(มหาสุรเสนชาดก, 2541 : 963)

หรือในเรื่องสิริจุทามณีชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อครั้งที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาสิริจุทามณีนั้นครั้งหนึ่งได้ทรงยอมสละชีวิตของพระองค์ด้วยการมอบร่างกายซีกหนึ่งให้แก่พญาอินทร์ที่แปลงเป็นพราหมณ์ที่มีกายเพียงครึ่งซีกมาทดสอบความตั้งใจในการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์ ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

...ราชา อันว่าพระญาคีกล่าววว่า ตูรามหาพราหมณ สาธุ ดีดีแล
ว่าฉันนั้น ยังหมู่เทวดาทังหลายคีที่อรู้เมื่อ คีเลงดูยังอากาศ เอวมาท คีกล่าววว่า
คั้งนี้ ตูราหมู่เจ้าเทวดาทังหลาย สุธนตุ เจ้าจุงฟังยังคำแห่งข้าบคั้งนี้ ผู้ข้าละ
ชีวิตแห่งข้าเปันทาน โภชียา การณา เหตุเพื่อจักได้เลิงสัพพะัญญูปนพระสิ่ง
เดียวแล โภชิสัตต์ทังหลายเมื่อสละไปยังปริจาค ๕ ประการ ปตฺวา แล้วได้
เลิง สัพพะัญญูณยังประหมาสัพพะัญญูปนพระเจ้า สเจ โหติ โภชียา ผิแล
มีแท้ กกจ อันว่าเหล็กเลื่องเกิดปรากฏมีแก่คูด้วยอันกล่าวสัจจปารมีนั้น
เทอะ ว่าฉันนั้น ...

(สิริจุทามณีชาดก, 2541 : 970 - 971)

ข. ธรรมทาน (แทนค่าด้วยตัวอักษร ธ) หมายถึง การแนะนำพร้าสอนด้วยโอวาท
ธรรมที่ทรงคุณค่าโดยผู้ที่แสดงธรรมในแต่ละครั้งนั้นอาจเป็นพญาอินทร์ซึ่งเป็นเทวดาตามคติความ
เชื่อของชาวล้านนาหรือพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่อง โดยกลุ่มบุคคลที่ต้องการอบรม
สั่งสอนนั้นสามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ บุคคลทั่วไป และ กษัตริย์หรือชนชั้นปกครอง
บุคคลทั่วไปคำสอนที่เน้นคือเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตนของทั้งบุรุษและสตรี โดยให้ตั้งมั่นอยู่
ในศีลธรรมและละเว้นจากการประพฤติชั่วทั้งปวง ซึ่งก็ได้แก่ เรื่องของการละเว้นจากการฆ่าสัตว์
ตัดชีวิตคิดเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน ตลอดจนเรื่องของการละเว้นจากการลักทรัพย์
ประพฤติผิดในกาม พุคเท็จ โทหกทหลอกลวงผู้อื่น และการดื่มกินของมีนเมาทั้งปวงอีกทั้งสอน
ให้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งข้อปฏิบัติเหล่านี้จัดอยู่ในศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 ซึ่งถือว่าเป็น
ศีลธรรมขั้นพื้นฐาน ที่บุคคลสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติได้จริงใน
ชีวิตประจำวัน

ทั้งนี้การแสดงธรรมในแต่ละครั้งอาจมีการนำเอาความเชื่อในเรื่องของอานิสงส์
ผลบุญและกฎแห่งกรรม ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องมาเป็นกุศโลบายในการจูงใจและ
อุทาหรณ์เพื่อความเป็นเหตุเป็นผลและชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่นเรื่องสุทฺฐชาดก ที่กล่าวว่าพระ
โพธิสัตว์ทรงให้โอวาทธรรมสั่งสอนแก่พวกยักษ์ในเรื่องอานิสงส์ของการปฏิบัติตนตามศีล 5 และ
การประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในครรลองคลองธรรม ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในเนื้อหาของ
นิทานว่า

... โภชิตโต อันว่าโภชิตต์เจ้า เทเสนุโต อันเทศนา อานิสส์
 ยังอานิสงส์ สีล รกฺขณฺตํ แห่งปุกฺคละทํหลาย อันรักษาสีลว่า สุรา
 เมรยฺมชฺชปมาทฺฐานา เวรมณี คํงนี้ อห กถ่าว คถา ยังคาถาคํงนี้ นรา
 อันว่าคนทํหลาย ปฏิวีรตา อันเว้น สุราเมรยฺมชฺชปมาทฺฐานา อันจกฺคุดกีน
 ยังเหล้าแอลยาแลน้ำมัวเมาอันเป็นเหตุหือประหมาท มหาปญญา อันมีประ
 ญญาอันมาก อดีตอนาคตปจฺจุปฺนนา อันล่วงแล้วแลจกมาพายหน้า แลเป็นใน
 กาละบัดนี้แล สุวีสารทาอันองอาจยิ่งกว่า อุปปมตฺตา อันบ่ประมาท กิจ
 จกรณียะสุปี ในกิจจะทํหลายอันตนเพิงกะทำ อสมฺมุพฺพา อันบ่หลัง หลง
 อจฺฉมฺภี อันบ่สะคั่ง อภิตา อันบ่ตกใจกลัว สจฺจวาที อันกล่าวถ้อยคำมีสัจจะ
 อเปสุญญา อันบ่รู้ส่อทํานหือผิดกั้น อหฺรฺสา อันบ่กล่าวถ้อยคำอันหยาบช้ำ
 ทารุณ อสมฺพปฺลาปา อันบ่กล่าวถ้อยคำอันหาประโยชน์ะบ่ได้ อดนฺติตา
 อันบ่คร้าน รตฺติณฺทิวํ เสียงวันแลคืน กตญฺญตฺกเวทิตา อันรู้จกฺคณทํานอัน
 กะทํแก่คนแลกะทํคุณตอบ จาคฺคฺนฺตา อันประกอบด้วยอันหือทําน
 โภคสมฺปฺนนา อันประกอบด้วยเข้าของ อมจฺฉริยา อันบ่ตระหนี่เข้าของ
 อุชฺคฺตา อันมีตนอันชื้อ สทา ทุกเมื่อ อโกธนา อันบ่รู้เคืองเคียด
 หิริโอดตฺปสมฺปฺนนา อันประกอบด้วยคำเฟ็ดละอาย มหฺนฺตา อันประเสีฐ
 เมธาวิ อันมีประญาอันกล้า เตน ผีตาอันขึ้นบานด้วยประญาอันนั้น
 ปณฺทิตฺกุสลา อันมีประญาแลฉลาด ปริญฺญชฺชนฺติ คีได้เสวย วิวิธสพฺพสมฺปตฺตี
 ยังสัมปตฺติทํมวลาอันมีประการต่าง ๆ เตะ นรา อันว่าคนทํหลายฝูงนั้น
 อนุญฺตา ได้เสวยแล้ว มนุสฺสสมฺปตฺตีในเมืองคน สทา ในกาละทุกเมื่อ
 อนุภวฺนฺตา อันได้เสวย สกฺคสมฺปตฺตี ยังสัมปตฺติในเมืองฟ้า อเนกโกฏฺเท
 วกญฺญาหิ ปุรฺกฺจิตา อันนางฟ้าทํหลาย อันมากกว่าโกฏฺหากแวกล้อมเป็นปริ
 วาร รมนฺติ ชมฺชึน เทเวสุ ในสวรัคเทวโลกมีแล นราอันว่าคนทํหลาย
 รกฺขณฺตา อันรักษา อิมานี สีลานี ยังสีลทํหลายฝูงนี้ ปญฺจ ๕ อัน คจฺฉนฺติ
 คีได้เกิด เทวโลก ในเทวโลก เกทา เหตุมล้าง กายสุส ยังขันธทํง ๕ เหว
 คํงนี้แล...

เรื่องสุวรรณสังขราชกุมมราชาค ที่กล่าวว่าพระสังข์ทรงให้โอวาทคำสั่งสอน แก่เหล่าพญาเสนาอมาตย์ เขยทั้ง 6 และชาวเมืองทั้งหลาย ในเรื่องของการปฏิบัติตนตามหลัก ศีลธรรม ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ปรมโพธิสัตว์เจ้าก็มีคำอินดูกรุณาเมตตาไมตรีแก่สัตว์ทั้งหลาย อันยัง จึงให้โอวาท คำสอนแก่พระพญาเสนาอมาตย์แลเขยทั้ง 6 นั้นด้วยคำว่า ดังนี้ คุรามหาราชเจ้าแล เสนาอมาตย์ทั้งหลายมวล ท่านทั้งหลายจง ประกอบด้วยใจอินดูกรุณาคนทั้งหลายอันเปนยาจกคนขอ อัน ๑ หื้อรักษาสีล ฟังธรรมเมตตาภาวนาไฟใจ ๆ อย่าได้ประมาทหลงลืม ประการ ๑ จูงกรม รพอย่าเถ้าแก่พ่อแม่ญาติกาวงสาแลมิตต์สหายครูบาอาจารย์หื้อรักษาสีล แม่น ว่าเมี้ยคี่หื้ออย่าฟัว น่องหื้ออย่าฟี่ แม่นปู่คละผู้ใดเกิดมาวัน ๑ วันนึ่ คี่คี่ หื้อกรมรพอย่ากั้นฉั่นนึ่จึงจักมีผละอานิสงสะ จักได้สุขในภาวะชั่วนี้ชั่วหน้าแท้ คี่หลี

อันใดเปนบาปเปนกัมม์ทั้งมวล ท่านทั้งหลายอย่าได้กะทำอันใด อัน ๑ จูงเว้นจากคำสอนหื้อท่านวิวาทผิดเถียงกัน อัน ๑ จูงหื้อเว้นจาก ปาณาติบาตคี่ว่า อย่าเข้าสัตตคักของท่านอันบ่ได้หื้อ อย่าได้เอาวัตถุอันน้อย อันใหญ่ อันใดอัน ๑ คี่คี่ จูงหื้อมีเว้นจากมิจจารจารอันเหล้นขู้ผู้เมี้ยท่าน อัน ๑ จูงเว้นจากคำตั่วละลายแลสนส่อหื้อท่านผิดกัน ใส่หนีชี้โทษหื้อท่านฉิบหาย ผู้บ่มีโทษ อย่าสับส่อหื้อท่านเป็นโทษ อัน ๑ หื้อเว้นจากกินเหล้ากินอยา คั่นว่าปู่คละผู้ใดแลเว้นจากกัมมวิบากทั้งหลายฝูงนี้คั่นว่าตายคี่บ่ไฟไหม้อยู่ ในนารกช้วน แท้คี่หลีแล ปู่คละผู้ใดเว้นจากกัมม์ทั้งหลายฝูงนี้คี่ยังจักได้ถึง สุขในชั้นฟ้าแลนิพพานบ่อย่าชะแล ส่วนอันว่าปรมโพธิสัตว์เจ้าคี่สั่งสอน พระพญาพาราณสีแลเสนาอมาตย์ชาวบ้านชาวเมือง ชาวนิกมกภูมิพิภพทั้งหลาย พ่อค้ำและเสกฐีคี่นึ่คี่มีแล...

(สุวรรณสังขราชกุมมราชาค, 2541 : 226-227)

หรือในเรื่องปัญญาพลชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อปัญญาพลกุมารขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ได้ให้โอรพาสั่งสอนให้พสกนิกรรักษาศีลอยู่เสมอ ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... *ปรมโพธิสัตว์เจ้าจําเรณูราชภาวะสั่งสอนคนทั้งหลายให้อุดมอยู่
ในคลองกุสละบุญ แลให้อุดมอยู่ในศีล ๕ ศีล ๘ ทุกเมื่อ ...*

(ปัญญาพลชาดก, 2541 : 502)

ส่วนการสอนผู้ที่อยู่ในชนชั้นปกครองหรืออยู่ในวาระกษัตริย์นั้น คำสอนสำคัญที่มุ่งเน้นเป็นพิเศษคือเรื่องของทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการ หรือธรรมะของชนชั้นปกครองซึ่งถือว่าเป็นค่านิยมในการปฏิบัติตนของกษัตริย์ตามหลักพุทธประเพณีหรือพุทธศาสนา โดยแนวคิดดังกล่าวมีนัยสำคัญที่ว่าบารมี ความมีอำนาจ และความสามารถในการปกครองบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสงบร่มเย็นของพระมหากษัตริย์นั้นเกิดขึ้นได้จากการที่พระมหากษัตริย์หมั่นบำเพ็ญคุณธรรมความดีที่เป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคมต่อเนื่องกันมาแต่อดีตเป็นลำดับจนมาถึงปัจจุบันซึ่งความดีที่ทรงบำเพ็ญนี้ยังจะส่งผลให้พระองค์ได้เสวยจักรพรรดิสมบัติและทิพยสมบัติเป็นอันมากในอนาคต ซึ่งคำสอนเหล่านี้ส่วนใหญ่มักปรากฏในนิทานที่พระโพธิสัตว์ดำรงสถานภาพอยู่ในวาระกษัตริย์ ตัวอย่างเช่น เรื่องสมุททโมสชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อพระสมุททโมสได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งเมืองพรหมปุระนครและเมืองรัมมปุระนครแล้วก็ดำรงตนอยู่ในทศพิธราชธรรมอยู่เป็นนิจ ดังปรากฏในเนื้อหาของนิทานที่ว่า

... *ในกาละบัดนี้แล สมุททโมส อันทว่าท้าวสมุททโมสราช
กุมารตนได้เสวยเมือง ๒ อัน อันประกอบขอบทัตสราชมรมลิบประการ
คทา ในกาละปางนั้น โลกนาโถหากแม่นองค์พระตถาคตองค์เปนนที่จั้งที่เพ็ง
แกโลกทั้ง ๓ อโหสิ ก็มี อิทานี ในกาละบัดนี้แล ...*

(สมุททโมสชาด, 2541 : 26)

เรื่องสุภมิตตราชชาดก ที่กล่าวว่าเมื่อหลังจากที่พญาสุภมิตตราชได้ขึ้นเป็น กษัตริย์แห่งเมืองตักสิลาแล้วก็บำเพ็ญทานและดำรงตนอยู่ในทศพิธราชธรรมอยู่เป็นนิจ ดังปรากฏอยู่ในเนื้อหาของนิทานที่ว่า

... คโต ปฏฐาย ตั้งแต่แรกกาละอันนั้นพวยไพหน้า โส มหา สตุโต อันว่ามหาสัตว์เจ้าตนนั้น กตฺวา กะทำแล้ว ปุณฺณานิ ยังบุญกัมม ทั้งหลาย ทานานิ มีอันหื้อทานเปนต้น การสิ กิเสวย ราชฺชฺ ยังราชสมปัติ บ้านเมือง ชมฺเมน ด้วยประกอบชอบทัสสมม ๑๐ ประการ เขมณด้วยอันกเส มคินักแล ...

(สุภมิตตราชชาดก, 2541 : 172)

หรือในเรื่องกปิราชชาดก ที่กล่าวว่าพญาลิงโพธิสัตว์ได้ตรัสให้โอวาทสั่งสอน แก่พญาพาราณสีเรื่องความมีเมตตากรุณาต่อผู้ตกยาก และการดำรงตนให้ตั้งมั่นอยู่ใน ทศพิธราชธรรมเสมอ ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ประการ ๑ ตยา อันมหाराชเจ้า ชนินฺทน อันเปนไทย แก่คนทั้งหลาย อีสฺสโรอิติลทฺธนาเมน ชื่อว่าอิสสระตั้งนี้หากได้แล้ว ปติฏฺฐาย ตั้งอยู่แล้ว ทสฺสุราชชฺมเมสุ ในราชธมมทั้งหลาย ๑๐ ประการ ...

(กปิราชชาด, 2541 : 577)

ซึ่งหลักทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการของกษัตริย์นั้นประกอบด้วย ทาน หมายถึง การเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คีล หมายถึง การเป็นผู้มีความบริสุทธิ์ทั้งกายวาจา ปรินาคะ หมายถึง การเสียสละไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือความสุขต่างๆ ของตน อาชชวะ หมายถึง การเป็นผู้มีความซื่อตรง ความสุจริต ความจริงใจ มัททวะ หมายถึง การปฏิบัติตนเป็นผู้มีความ สุภาพอ่อนโยน คบะ หมายถึง การเป็นผู้มีความเพียรหมั่นบำเพ็ญเพียรเพื่อเอาชนะใจตนเอง อโกธะ หมายถึง การเป็นผู้ความไม่โกรธไม่ผูกอาฆาตพยาบาทใคร อวิหิงสา หมายถึง การไม่ เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ชันติ หมายถึง ความเป็นผู้มีความอดทนต่ออุปสรรคและความยากลำบาก ทั้งปวง อวิโรธนะ หมายถึง ความเป็นผู้ไม่คลาดในธรรมปฏิบัติตนอยู่ตามหลักธรรมที่ถูกต้อง ดิงาม

ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า นอกจากการแทรกโองาตคำสอนไว้ในเนื้อหาของนิทาน โดยทั่วไปแล้ว ยังมีนิทานบางเรื่องที่ผูกประเด็นหลักที่เน้นถึงเรื่องของธรรมทานหรือการให้โองาตธรรมแต่ก็พบว่ามีส่วนน้อยมาก ตัวอย่างเช่นนิทานเรื่องอริฏฐชาตค ที่กล่าวว่าอริฏฐกุมารได้เดินทางออกบวชเพื่อศึกษาธรรมะ และในตอนท้ายเรื่องเมื่ออริฏฐกุมารบรรลุธรรมตามประสงค์แล้วก็ได้เดินทางไปเทศนาโปรดพญาพารณสีผู้เป็นบิดา หรือในเรื่องสรภชาตค ที่กล่าวว่าฤทธิโพธิสัตว์ได้ตอบปัญหาธรรมะของคฤกเณรจากนั้นยังให้โองาตสั่งสอนแก่พญาเหยี่ยวในเรื่องคุณค่าของชีวิตอีกด้วย

อนึ่งในทัศนะของผู้วิจัยพบว่า การให้หรือบริจาคในรูปแบบของธรรมทาน (แทนค่าด้วยตัวอักษร ธ) ที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานนั้น ยังแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในการรักษา ศิลปฏิบัติธรรมของคนล้านนาอีกด้วย ซึ่งคตินั้นถือเป็นอีกหลักคำสอนหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะตามหลักพุทธศาสนาแล้วมีความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดสามารถประพฤติปฏิบัติ หรือครองตนให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมแล้ว ก็จะทำให้ผู้นั้นประสบกับความสุขที่แท้จริง

2.2.1.2.2 แนวคิดเรื่องความกตัญญู

กตัญญู หมายถึง รู้อุปการะที่ท่านทำไว้ หรือรู้คุณค่า และโดยเหตุที่สังคมไทย ส่วนใหญ่เป็นสังคมพุทธ จึงได้รับอิทธิพลในเรื่องความกตัญญูรู้คุณมาจากพุทธศาสนา กล่าวคือ การตอบแทนคุณต่อผู้มีพระคุณนั้นจะเป็นอานิสงส์ที่ส่งเสริมให้บุคคลเหล่านั้นได้รับความสุขความเจริญ (วิเชียร เกษปทุม, 2545 : 31) สำหรับปัญญาชาตคฉบับล้านนา แนวคิดเรื่องความกตัญญู เห็นได้จากการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ช่วยให้บุพการีตลอดจนผู้มีพระคุณต่อตนพ้นจากความทุกข์ยากทั้งปวง ซึ่งการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในลักษณะดังกล่าว อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็น *กตัญญูกตเวริตาทาน* หรือทานที่เกิดจากความกตัญญู ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานเรื่องนรชีวะชาตค มหาปทุมมกุมารชาตค สิริวิบุลกิตติชาตค และพหลภาวีชาตค ที่พระโพธิสัตว์ได้ให้การอุปฐากเลี้ยงดูบิดามารดา และเมื่อบิดามารดาต้องประสบกับเคราะห์กรรมจนถึงแก่ชีวิตก็ยอมที่จะสละชีวิตเพื่อแลกกับชีวิตของบิดามารดา ตัวอย่างเช่น เรื่องนรชีวะชาตค ที่กล่าวว่านรชีวะกุมารได้ให้การอุปฐากเลี้ยงดูบิดาและมารดาของตนเป็นอย่างดี ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... โภธิสตโต อันว่าโภธิสัตว์เจ้าตนนั้น ไปเสสิ ก็เลี้ยงดู มาดาปิตน์
ยังพ่อแลแม่ทั้ง ๒ กตญฺญตาย ด้วยภาวะอันรู้คุณท่านอันท่านกะทำแก่ตนนั้น
แล ...

(นรชีวาชคก, 2541 : 582)

หรือในตอนทีกล่าวว่านรชีวกุมารได้สละดวงใจของตนเพื่อชูปชีวิตมารดาที่ถูกรุกัก
ให้ฟื้นคืนมาอีกครั้ง ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ตทา ในกาละยามนั้น เวทนา อันว่าเวทนาอันเจ็บปวด
อุปฺปชฺชึ ก็เกิดมี โภธิสตตฺตสฺส แก่โภธิสัตว์เจ้าแล โภธิสตโต อันว่าโภธิสัตว์
เจ้ากโรนฺโต อันจักกะทำอริฏฺฐานํ อห กถาวว่ ผลํ วา เอวํ วจฺนํ ยังค้ำคั่ง
นี่เป็นต้นว่า ตาต นรชีว คฺุรานรชีวะ ตฺวํ อันว่าท่าน ทตฺวา หือแล้ว ชีวิตฺตํ ยัง
ชีวิต มาตฺยา แก่แม่แห่งท่าน ปสฺสสิสฺสสิ ท่านค้ำจักได้หั้น มาตฺริ ยังแม่แห่ง
ท่าน ปฏฺฐชีวิตฺตํ อันมีชีวิตคั้น ยาว แคนใด ชีวิตนฺเต อันว่าชีวิตแห่งท่าน มา
นิกฺขมตฺตํ ก็จูงอย่าได้หนีจากเนื้อตนแห่งท่าน ตาว แคนนนั้นทอะ วตฺวา โภธิ
สัตว์เจ้ากล่าวคั่งนี้แล้ว อทิ ค้ำหือ หทยํ ยังหัวใจแห่งตน พฺราหฺมณฺนสฺส
แก่อินทล็กกพราหมณ์แล พฺราหฺมโณ ...

(นรชีวาชคก, 2541 : 587-588)

เรื่องสิริวิปุลกิตติชคก ทีกล่าวว่าสิริวิปุลกิตติกุมารได้ยอมสละชีวิตของตนแลก
กับชีวิตของบิดาที่กำลังจะถูกลงไปประหารชีวิต ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... ข้าแต่พ่อเปนเจ้า อหิ อันว่าข้าค้ำบอกหือรู้แล ข้าอันเปนลูกอัน
เกิดมาแต่ตนแห่งพ่อเปนเจ้า ข้าค้ำมาสละยังตนแห่งข้าหือพ่อเปนเจ้ามี
ชีวิตเปนไฟแล ...

(สิริวิปุลกิตติชคก, 2541 : 688)

หรือในเรื่องเสตปีณจิตชาดก ที่กล่าวว่าเสตปีณจิตหนุเมื่อเดินทางไปป่าเพื่ออุสมณธรรมในป่าเป็นเวลาหนึ่งแล้วก็เกิดความรำลึกถึงพราหมณ์สุชัมมपालที่ให้การเลี้ยงดูตนมา และเมื่อรู้ว่าพราหมณ์สุชัมมपालได้รับความยากลำบาก ก็ยอมที่จะให้พราหมณ์สุชัมมपालนำตนเองไปขายให้กับพญาพาราณสีเพื่อแลกกับทรัพย์สินเงินทอง ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

... อถ ในกาละเมื่อนั้น มุสิโก อันว่าหนุ อสุสาเสนโต อันจักเล่าโลม อาห กล่าว อิมิ คาลิ ยังคาถาอันนี้ว่าดังนี้ อหิ อันว่าข้า สกุโกมิ คืออาจ โมเจตุ เพื่อปล่อยไผคยังเจ้า อหิ อันว่าข้า ปาปุณิ คัจจกหือเถิง สพพสมปตติ ยังสมปตติทั้งมวล สุตสมปตติ อันเปนสัมปตติอันดี สพเพหิเอว ด้วยเข้าของทั้งมวลสิ่งเดียวแล อหิ อันว่าข้า สกุโกมิ คืออาจ โมเจตุ เพื่อปล่อย ตัง ยังเจ้าพ้นจากทุกข์อันนี้ อหิ อันว่าข้า ปาเปยฺยิ คีเพื่อหือเท่าเถิง สุวณฺณรชตฺ ยังเงินแลคำ อเสสิ อันบ่เสสสะหลอ เวรุเพียพหุรณฺ ยังแก้ววิฑูรแลเข้าของอันมาก ภูณฺชตุ คีจักได้เสวยสุขสัมปตติอันดี สพเพหฺว ด้วยเข้าของทั้งมวลสิ่งเดียว วิย สมปตติ เหมือนคังสัมปตติเต แห่งเจ้า ปุพเพ ในกาละเมื่อก่อนโพ้นเทอะ มุสิโก อันว่าหนุ วตฺวานกล่าวแล้ว อิติ วณฺํ ยังคำดังนี้ อโวจ กล่าว ตัง วณฺํ ยังคำอันนั้นปนเมื่อพายนว่าดังนี้ พุราหฺมณฺ คุราพราหฺมณฺ ตุมเห อันว่าเจ้า มา จินตฺยิตฺถ จุงอย่าได้ยีนร้ายสังเทอะ ตฺวํ อันว่าเจ้า วิกฺกิณฺเอยยาสิ คีเพิงขายแล้ว มํ ยังข้าแล ตฺวํ อันว่าเจ้า มา วิกฺกิณฺเอยยาสิ คีบ่เพิงขายยังข้า ประเสฏฺฐิโน แก่เสฏฺฐิฝูงอื่น ตฺวํ อันว่าเจ้า เนตฺวา นำไฟแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ราชนฺแห่งท้าวพระญาทั้งหลาย วิกฺกิณฺเอยยาสิ คีเพิงขายแล ...

(เสตปีณจิตชาดก, 2541 : 332)

จากตัวอย่างและรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น มีประเด็นหนึ่งที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน คือ แนวคิดทางพุทธศาสนาในแต่ละเรื่องนั้น ล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยเน้นที่พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลเป็นสำคัญ เพราะเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้กระทำความดีไปแล้ว ตามหลักพุทธศาสนาเชื่อว่าจะต้องมีผลแห่งการกระทำนั้นติดตามมาอยู่เสมอ เช่น ถ้ากระทำความดีหรือประกอบกุศลกรรมก็มักจะได้พบกับสิ่งที่ดีงาม อาทิ การได้รับคำสรรเสริญ การได้ไปเกิดบนสวรรค์หรือชาติภพใหม่ที่ดีขึ้น แต่ถ้า

กระทำความชั่วหรือประกอบอกุศลกรรม ก็มักจะต้องได้พบกับสิ่งที่เลวร้ายเสมอ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเสวยวิบากกรรม ซึ่งก็มีอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน อาทิ การถูกลงโทษประหารชีวิต การตกนรกหมกไหม้ การต้องพลัดพรากจากที่อยู่อาศัยหรือสิ่งที่ตนรักและหวงแหน

ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ถือว่าเป็นคำสอนพื้นฐานในพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นไปที่พฤติกรรมของบุคคลเป็นสำคัญ โดยตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในนิทานได้ถูกกำหนดให้เป็นแม่แบบทางพฤติกรรม เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยทำให้หลักธรรมคำสอนมีความเป็นรูปธรรมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2.2 แนวคิดทางพุทธศาสนากับภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมจากปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าวรรณกรรมล้านนาโดยส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาถือเป็นวรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งนี้อาจสังเกตได้จากคำว่า ชาดก ที่ปรากฏอยู่ในชื่อของนิทานหรือในเนื้อหาของนิทานที่มุ่งแสดงถึงแนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังที่ได้อธิบายไว้ในหัวข้อ 2.2.1

ทั้งนี้นอกจากการอธิบายหรือแสดงให้เห็นถึงลักษณะของแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของนิทานแล้ว ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าลักษณะของแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของนิทานทั้ง 56 เรื่องนั้น น่าจะแสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญเฉพาะบางประการของปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญชิ้นหนึ่งที่ช่วยจรรโลงและสร้างสรรค์สังคมให้ปกติสุข อีกทั้งยังเป็นส่วนสำคัญและบ่อเกิดวัฒนธรรมอันดีงามของไทยอีกด้วย

ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้พยายามชี้ให้เห็นถึงระบบคิดของผู้คน ตลอดจนความสำคัญของแนวคิดทางพุทธศาสนาในเชิงวัฒนธรรมและบริบททางสังคมผ่านทางเนื้อหา อนุภาค และพฤติกรรมที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในโครงสร้างของนิทานโดยรวม และเพื่อความละเอียดตลอดจนความชัดเจนของข้อมูลผู้วิจัยจะขอนำเสนอหัวข้อต่าง ๆ ไว้เป็นประเด็นย่อย ดังนี้

2.2.2.1 จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์สำคัญของปัญญาสชาดกฉบับล้านนา : ภาพสะท้อนจากพฤติกรรมกรบ่าเพี้ยทาน (ท)

จากการศึกษาโครงสร้างของปัญญาสชาดกฉบับล้านนาพบว่า นอกจากพฤติกรรมทางโลกที่พบทั่วไปในโครงสร้างของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แล้ว ในโครงสร้างของนิทานยังปรากฏอนุภาคของการบ่าเพี้ยทาน ซึ่งถือว่าเป็นอนุภาคที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นนิทานชาดกของ

ปัญญาสชาติกฉบับล้านนา และจากการปรากฏอนุภาคดังกล่าวนี้เอง ผู้วิจัยจึงคิดว่าอนุภาคของการบำเพ็ญทานไม่น่าที่จะเป็นเพียงเครื่องบังชี้ถึงความเป็นนิทานชาดกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่น่าจะแฝงนัยสำคัญซ่อนเร้นบางประการไว้ด้วยซึ่งถ้าหากเราเปรียบว่าปัญญาสชาติกฉบับล้านนาเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เกิดจากระบบคิดของผู้คนในสังคมแล้ว อนุภาคของการบำเพ็ญทานที่ปรากฏก็น่าที่จะเป็นข้อบ่งชี้บางประการ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและวัฒนธรรมของชุมชน นั้น ๆ

ทั้งนี้ตามทัศนะของผู้วิจัยคิดว่า อนุภาคของการบำเพ็ญทานที่ปรากฏซ้ำ ๆ กันในโครงสร้างของนิทานนั้น น่าจะแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์หลักของปัญญาสชาติกฉบับล้านนา อีกประการหนึ่งก็คือ การปลูกฝังและเผยแพร่แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญทานให้แก่พุทธศาสนิกชนชาวล้านนา ซึ่งประเด็นดังกล่าวน่าจะเป็นสาระสำคัญที่อยู่เหนือกว่าการแสดงให้เห็นถึงความเป็นนิทานชาดกแต่เพียงอย่างเดียว เพราะเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของนิทานโดยรวมแล้วพบว่า ถึงแม้ในเนื้อหาของปัญญาสชาติกฉบับล้านนามีการกล่าวถึงเรื่องราวของการสู้รบ ผจญภัย การชิงรักหักสวาท ตามแบบแผนของนิทานพื้นบ้านหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่อนุภาคเหล่านั้นกลับถูกกลดทอนความสำคัญลงไปมาก โดยได้มีการชูประเด็นเรื่องการบำเพ็ญทานของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องขึ้นมาแทนที่อย่างเห็นได้ชัด เพื่อความชัดเจนของข้อมูลผู้วิจัยจึงได้นำสูตรโครงสร้างของปัญญาสชาติกฉบับล้านนามาแสดงไว้ดังนี้

สูตรโครงสร้างของปัญญาสชาติกฉบับล้านนา

ตอนต้นเรื่อง

ตอนกลางเรื่อง

ตอนท้ายเรื่อง

จากโครงสร้างของนิทานที่นำมาเป็นตัวอย่างจะเห็นได้ว่า อนุภาคของการบำเพ็ญทานนั้นมีปรากฏแทรกอยู่ในโครงสร้างหลักของนิทานทั้งสามตอน และจะถูกเชื่อมโยงเข้ากับพฤติกรรมอื่น ๆ โดยรอบ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า อนุภาคของการบำเพ็ญทานเป็นประเด็นสำคัญที่ปัญญาสชาติกฉบับล้านนาต้องการจะนำเสนอให้ได้ ซึ่งถ้าพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นได้ว่าผู้นิพนธ์ได้พยายามนำเสนอแนวคิดดังกล่าวควบคู่ไปกับบทบาทของพระโพธิสัตว์เป็นหลัก ดังที่ สมเด็จพระ

พระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี (2524 : 159) ทรงกล่าวไว้ว่า การทำทานในสังคมไทย ส่วนหนึ่งมาจากการสอนเรื่องชาดกในพุทธศาสนาซึ่งเป็นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

ในมุมมองทางจิตวิทยา (psychiatrist) การที่ผู้นิพนธ์สามารถนำเอาแนวคิดเรื่อง ทานมาผสมผสานเข้ากับบทบาทหรือพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ ถือว่าเป็นกลวิธีอันชาญฉลาด เพราะชาวล้านนาตลอดจนชาวพุทธทั่วไปต่างก็มีความเคารพและศรัทธาต่อพระพุทธรูปอย่างสูงสุด อยู่แล้ว นอกจากนั้นตามความเชื่อของชาวล้านนาและชาวพุทธทั่วไปพระพุทธรูปเจ้ายังถือเป็น แบบอย่างของความดีงามทั้งปวงที่สมควรจะนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติ ประกอบ กับเนื้อหาของนิทานที่มีการนำเอาแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม แนวคิดเรื่องวัฏสงสาร และแนวคิด เรื่องอานิสงส์ผลบุญ ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธเข้ามาเป็นองค์ประกอบ จึงไม่ใช่เรื่อง ยากที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาหันมาปฏิบัติด้วยความศรัทธาและเต็มใจ

ยังมีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับอนุภาคของการบำเพ็ญทานที่ปรากฏให้เห็นอีก ประการหนึ่งก็คือ การบำเพ็ญทานที่อยู่ในรูปของอามิสทาน (แทนค่าด้วยตัวอักษร ท) ซึ่งหมายถึง การให้ทานด้วยทรัพย์สมบัติ ตลอดจนอวัยวะและชีวิตของตนเอง จะปรากฏเด่นชัดและมากกว่าการ บำเพ็ญทานในรูปของธรรมทาน (แทนค่าด้วยตัวอักษร ธ) จากประเด็นดังกล่าวน่าจะแสดงให้เห็น ว่าปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้นมุ่งที่จะนำเสนอและ/หรือมุ่งเน้นที่บำเพ็ญทานในรูปของ อามิสทานเป็นหลักมากกว่าธรรมทาน ซึ่งถ้าหากพิจารณาตามหลักของพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่า ก่อนข้างมีความขัดแย้งกับหลักศาสนาอยู่พอสมควร

ทั้งนี้เพราะตามหลักพุทธศาสนาแล้วถือว่า การแนะนำพร้าสอนหรือกล่าวตักเตือนด้วย โอวาทธรรมนั้นถือเป็นการให้ที่ประเสริฐสุด ไม่มีการให้ด้วยรูปแบบหรือสิ่งอื่นใดจะเหนือกว่าและ เท่าเทียมได้ ซึ่งก็น่าจะมีที่มาจากกล่าวอ้างตามพุทธคำรัสของพระพุทธองค์ที่ว่า อามิสทานเป็น สิ่งที่สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเฉพาะหน้าเฉพาะรูปกายภายนอก ส่วนทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกภายใน อันจะก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ที่เปี่ยมด้วยปัญญาสัมมาทิฐิ คือ การคิดเห็นที่ถูกต้อง ที่ควรเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต คือ ธรรมทาน (พระเทพเวที, 2531 : 108)

จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ก็คือ ตามหลักศาสนาธรรมทานถือเป็นการให้ที่ประเสริฐ สุด แต่ถ้าเราลองพิจารณาตามสภาพความเป็นจริงแล้ว จะทราบได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอาศัย เครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อการยังชีพเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งสังคมล้านนาก็ยังเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้อง อาศัยพึ่งพาเพื่อนบ้านญาติพี่น้องในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่เสมอ และด้วยเหตุผล ดังกล่าวนี้เอง จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้ทานในรูปแบบของอามิสทานมีความจำเป็นต่อชีวิตจริง มากกว่าธรรมทาน และก็น่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่เชื่อมโยงให้การบำเพ็ญทานในรูปแบบของอามิส ทานปรากฏอยู่ในโครงสร้างของปัญญาสชาดกฉบับล้านนามากกว่าการบำเพ็ญในรูปแบบธรรมทาน

ด้วยเช่นกัน แต่ก็ใช่ว่าการบำเพ็ญทานบารมีในรูปแบบธรรมทานจะไม่มีผลสำคัญเสียเลยทีเดียว เพราะเมื่อสังเกตจากโครงสร้างหลักตอนท้ายของนิทานจะเห็นว่ายังปรากฏพฤติกรรมกรรมการบำเพ็ญทานในรูปแบบของธรรมทานอยู่ด้วย โดยการบำเพ็ญทานในรูปแบบของธรรมทานนั้นมักจะปรากฏในตอนท้าย หลังจากการบำเพ็ญทานบารมีในรูปแบบอามิสทานของพระโพธิสัตว์ได้สิ้นสุดลง โดยเนื้อหานี้มักจะเป็นเรื่องของการอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนรู้จักรักษาศิลปปฏิบัติธรรมตามแนวคิทางพุทธศาสนา ซึ่งก็เป็นความคิดที่สอดคล้องกับความคิดของจ้านง์ทองประเสริฐ (2529:14) และสง่า ไชยวงศ์ (2529:10-11) ที่กล่าวว่าเมื่อชาวบ้านมีความเป็นอยู่และฐานะที่ดีแล้วความใฝ่ใจในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่จะบังเกิดขึ้นตามมา

ยังมีเหตุผลสำคัญที่น่าจะทำให้การบำเพ็ญทานในรูปแบบของอามิสทานปรากฏเด่นชัดและมากกว่าการบำเพ็ญทานในรูปแบบของธรรมทานอีกอย่างที่ควรกล่าวถึงก็คือ การพยายามแสดงให้เห็นว่าการบำเพ็ญทานในรูปแบบของอามิสทานนั้น เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทหรือพุทธศาสนิกชน ในข้อนี้อาจสังเกตได้จากจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ในการแต่ง เพราะเป็นที่ทราบอยู่แล้วว่าปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้น แต่งขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ดังนั้นคำสอนในเรื่องของการประกอบอามิสทานที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานจึงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่พุทธศาสนิกชนเป็นหลัก นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว การดำรงสถานภาพของพระโพธิสัตว์ที่มักเป็นพุทธศาสนิกชนมากกว่าพระสงฆ์ ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ช่วยยืนยันเหตุผลดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เกี่ยวกับเหตุผลนี้ถ้าหากเราพิจารณาตามสภาพความเป็นจริงแล้วก็ควรจะเป็นเช่นนั้น เพราะฆราวาสหรือพุทธศาสนิกชนนั้นเป็นผู้ที่สามารถประกอบสัมมาอาชีวะเลี้ยงตนเองได้ทำให้มีฐานะและทรัพย์สินสมบัติสิ่งของมากมายที่สามารถจะสละและแบ่งปันให้กับผู้อื่นได้ส่วนพระสงฆ์ซึ่งตามสภาพแล้วเป็นผู้ที่ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ อีกทั้งตามหลักศาสนาการสะสมทรัพย์สิ่งของนั้นก็ไม่ใช่วิสัยของสงฆ์ที่ควรปฏิบัติ แต่สิ่งที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติตามหน้าที่ก็คือ ศึกษาถึงหลักธรรมคำสอนให้แตกฉานเพื่อนำกลับมาอบรมสั่งสอนประชาชน ดังที่ พระธรรมปิฎก (2537 : 5-6) ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถสืบต่อและดำเนินมาได้จนถึงปัจจุบันก็เพราะอาศัยพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ดังกล่าวที่ว่า ปรปฏิกุทธาเมชีวิตา แปลว่าชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น นั่นคือ ชีวิตของมนุษย์เราไม่สามารถดำเนินไปได้โดยลำพัง ต้องพึ่งพาอาศัยช่วยอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ด้วยตนเองจึงจำเป็นต้องอาศัยประชาชนให้การเลี้ยงดูบำรุงด้วยปัจจัย 4 คือ จีวร อาหาร ที่พักอาศัยและยารักษาโรค ฉะนั้นพระสงฆ์เองจึงต้องมั่นเตือนตนเองให้เร่งทำหน้าที่ที่ควรทำในศาสนา คือ ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านปริยัติธรรมและปฏิบัติธรรม แล้วนำมาเผยแผ่ให้แก่ประชาชน คือการทำหน้าที่เป็นผู้ให้ธรรมทานหรือธรรมทายกนั่นเอง ฉะนั้นประเด็นนี้อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่ทำให้การ

บำเพ็ญทานในรูปแบบของอามิสปรากฏเด่นชัดมากกว่าการบำเพ็ญทานในรูปแบบของธรรมนั้นเป็น เพราะกวีผู้นิพนธ์ต้องการแสดงให้เห็นว่าการ บำเพ็ญหรือการให้ทานในรูปแบบของอามิสทานนั้น เป็นหน้าที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนนั่นเอง

อนึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่า นอกจากการบริจาคข้าวของทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ แล้ว ในเนื้อหาของนิทานบางส่วนยังกล่าวว่ พระโพธิสัตว์ยอมที่จะเสียดสละความสุขส่วนตน หรือแม้กระทั่งบุตร ภรรยา ตลอดจนชีวิตของตนเพื่อที่จะทำการช่วยเหลือบิดามารดา ผู้มีพระคุณหรือให้การช่วยเหลือ อุปัฏฐากนักบวชในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า หรือแม้กระทั่งบูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุใน พุทธศาสนา ตัวอย่างเช่นเรื่องกรุงกมมิทติชาดก เสดปัทมิตตชาดก นรชิวาชาดก มหาปทุมมกุมาร ชาดก และสิริวิปุลกิตติชาดก ที่กล่าวว่าพระโพธิสัตว์ยอมที่จะเสียดสละชีวิตของตนเองเพื่อ ตอบแทน คุณของบิดามารดาตลอดจนผู้ที่ช่วยชีวิตและชุบเลี้ยงตนมาหรือในเรื่องวิริยปัทมิตตชาดก มฆชาดก จันทมาตกชาดก และตุลลชาดก ที่กล่าวว่าพระโพธิสัตว์ได้ยอมที่จะเสียดสละชีวิต หรือ แม้กระทั่งภรรยาและบุตรของตน เพื่อที่จะช่วยเหลือพระสงฆ์ที่ได้รับการเคื้อดร้อนและ บูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในพุทธศาสนา จากพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ดังกล่าวนี้เอง น่าจะเป็น เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้นิพนธ์ได้พยายามที่จะปลูกฝังให้พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาได้ รู้จักความกตัญญูตเวทีย และรู้จักการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยคำสอนเหล่านี้ได้ถ่ายทอดและ สะท้อนอยู่ในการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ เป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุปจากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การบำเพ็ญทานที่ปรากฏ ในโครงสร้างของปัญญาสาชดกฉบับล้านนานั้น ไม่ใช่เพียงอนุภาคที่ปรากฏขึ้นมาแต่เพียงลอย ๆ เท่านั้น แต่ในชั้นของรายละเอียดได้แสดงให้เห็นถึงนัยสำคัญไว้หลายประการที่เป็นผลมาจาก ระบบคิดและวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น ประการแรก แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะและความ แตกต่างระหว่างนิทานศาสนากับนิทานทางโลก ประการที่สอง แสดงให้เห็นว่าปัญญาสาชดก ฉบับล้านนานั้นถูกแต่งขึ้นมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังแนวคิดทางพุทธศาสนา ให้แก่พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาโดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการบำเพ็ญทาน โดยมีจุดเน้นที่การบำเพ็ญ ทานในรูปแบบของอามิสทานเป็นหลัก ซึ่งก็มาจากความต้องการที่แท้จริงของสังคมเป็นสำคัญ

นอกจากนั้นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ที่มีการเสียดสละบุตร ภรรยา อวัยวะ หรือแม้กระทั่งชีวิตของตน เพื่อช่วยเหลือบิดามารดา พระสงฆ์ ผู้มีพระคุณ และการ บูรณะปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในพุทธศาสนายังแสดงให้เห็นว่ากวีผู้นิพนธ์มีความต้องการที่จะปลูกฝัง ให้พุทธศาสนิกชนชาวล้านนารู้จักความกตัญญูรู้คุณ อีกทั้งให้รู้จักหน้าที่ในการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาเพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ในสังคมล้านนาสืบไป

2.2.2.2 แนวคิดเรื่องอานิสงส์และเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา : ภาพสะท้อนจากพฤติกรรมที่ได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z)

หลังจากการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์สิ้นสุดลง หรือในโครงสร้างตอนท้ายของนิทานมักจะปรากฏพฤติกรรมที่ได้ไปเกิดบนสวรรค์ (แทนค่าด้วยตัวอักษร Z) โดยรายละเอียดมักจะกล่าวว่พระโพธิสัตว์ได้ไปเสวยทิพยสมบัติบนสวรรค์ ได้กลับชาติมาเกิดเป็นพระจักรพรรดิราชหรือได้เข้าสู่ภาวะนิพพาน ซึ่งผลตอบแทนที่ปรากฏเป็นพฤติกรรมนี้ ตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นอานิสงส์แห่งการประกอบกุศลกรรม

อานิสงส์ มีรากศัพท์มาจากคำว่า *อานิสงส์* เป็นคำนาม แปลว่า ผลแห่งกุศลกรรม ผลบุญ ผลประโยชน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 941) แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ โลกียสมบัติหรือโลกียธรรม อันได้แก่ การเกิดในภพมนุษย์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ รูปสมบัติ บริวารสมบัติ และอำนาจอยู่ในระดับการปกครองสูงสุด ซึ่งก็ได้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ และชนชั้นสามัญที่มีความสามารถด้านความรู้ทางการศึกษา เป็นต้น ส่วนโลกุตตรสมบัติหรือโลกุตตรธรรม ได้แก่ การบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลหรือนิพพาน (สิงห์คำ รักป่า, 2543 : 131) สำหรับปัญญาสชาดกฉบับล้านนา เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงที่มาของอานิสงส์พบว่า อานิสงส์ส่วนใหญ่จะมีที่มาจาก การประกอบกุศลกรรมของพระโพธิสัตว์ ซึ่งก็ได้แก่ การบำเพ็ญทานบารมีของตัวละครเอกทั้งที่เป็น อามิสทานและธรรมทานนั่นเอง โดยรายละเอียดที่กล่าวถึงก็ได้แก่ การได้เสวยพระชาติเป็นพระจักรพรรดิราช การได้เสวยทิพยสมบัติบนสวรรค์ การได้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กระทั่งการได้เข้าสู่นิพพานอันเป็นจุดประสงค์สูงสุดในพุทธศาสนา ซึ่งถ้าพิจารณาอย่างละเอียดลงไปจะเห็นได้ว่าการได้ไปเกิดบนสวรรค์ การกลับชาติมาเกิดใหม่ กระทั่งการนิพพานนั้นค่อนข้างที่จะเป็นเรื่องไกลตัว หรือเป็นเรื่องของอนาคตมากกว่าปัจจุบัน เกี่ยวกับประเด็นนี้ Thomas Kirsch (1977 : 126) นักมนุษยวิทยาผู้หนึ่งได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า พุทธศาสนาเป็นระบบที่มีปรัชญาที่เน้นการพ้นวิภวสังสารหรือการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งคือภาวะนิพพานเป็นสำคัญเช่นเดียวกับ Sapiro (1970 : 72) ที่กล่าวว่า พุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าเหตุแห่งทุกข์และการทำความชั่ว เป็นการกระทำที่เกิดจากกิเลสตัณหา เนื่องจากเหตุแห่งทุกข์เกิดขึ้นในโลกนี้ ดังนั้นเป้าหมายของพุทธศาสนาจึงมุ่งไปที่การปลดปล่อยตัวเองให้พ้นจากกิเลสตัณหาหรือหนีไปให้พ้นจากโลกนี้เสียกล่าวคือไปให้ถึงนิพพานหรือการดับสูญ

จากข้อความดังกล่าว เมื่อพิจารณาร่วมกับรายละเอียดของอานิสงส์ที่ปรากฏในตอนท้ายเรื่อง อาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายของพุทธศาสนานั้น อยู่ที่การหวังผลในเรื่องของอนาคตเป็นสำคัญซึ่งก็มักจะเป็นเรื่องของจิตใจเป็นหลัก ทั้งนี้การที่พุทธศาสนากล่าวถึงหรือมุ่งไปที่เรื่องของอนาคตนั้นถือว่าเป็นจิตวิทยาขั้นสูงในการที่จะโน้มน้าวใจให้พุทธศาสนิกชนประพฤติตามหลัก

คำสอนที่มุ่งจะนำเสนอ ซึ่งสอดคล้องกับ บำเพ็ญ ะวิน (2540 : 14) ที่กล่าวว่า แนวคิดเรื่อง อานิสงส์เกิดจากกุศลโลบายอันชาญฉลาดของพุทธบริษัทชาวล้านนา ที่สามารถโน้มน้าวใจให้ พุทธศาสนิกชนบำเพ็ญบุญตามกริยาวัตถุอย่างได้ผล และเมื่อพิจารณาแบบองค์รวมจะเห็นได้ว่าการ ดำเนินเรื่องของปัญญาสชาติกฉบับล้านนานั้น ได้แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายและทัศนคติของพุทธ ศาสนาอย่างชัดเจน โดยประเด็นดังกล่าวอาจพิจารณาให้อยู่เหนือกว่าที่จะเป็นนำเสนอรูปแบบการ ประกอบกุศลกรรมของพระโพธิสัตว์เพียงอย่างเดียว

ดังนั้นการประกอบกุศลกรรมของพระ โพธิสัตว์จึงไม่ใช่แค่ตัวอย่างของการกระทำ ความดี การเสียสละ และมีเมตตากรุณาเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องแสดงและเตือนใจพุทธศาสนิกชน ทั่วไปได้เห็นว่า วิถีทางของพุทธศาสนาเป็นหนทางที่ยาวไกลและต้องผจญกับอุปสรรคนานัปการ แต่เมื่อมีความตั้งมั่นและการเพียรอย่างที่สุดแล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะไปสู่จุดสูงสุดของพุทธศาสนา ซึ่งก็หมายถึงการมีอนาคตและชีวิตภายหน้าที่ดีกว่านี้ หรือการเข้าสู่นิพพานหลุดพ้นจากห้วงแห่ง ความทุกข์ในที่สุด ซึ่งตามนัยสำคัญนี้ถือได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่าง พุทธศาสนากี่ว่าได้

นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงเป้าหมาย ทัศนคติ บทบาทหน้าที่ และความสำคัญต่อ พุทธศาสนาแล้ว ในทัศนะของผู้วิจัยคิดว่า อนุภาคของการได้ไปเกิดบนสวรรค์หรือเรียกอีกอย่างว่า อานิสงส์ในตอนท้ายเรื่องนั้น ยังแสดงให้เห็นอีกว่าแนวคิดเรื่องอานิสงส์เป็นที่นิยม และผูกพันกับ วิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาเป็นอย่างมาก ซึ่งนอกจากปัญญาสชาติกฉบับล้านนาแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า ยังมีวรรณกรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอีกหลายอย่างที่มีการอ้างอิง ถึงเรื่องของอานิสงส์ อาทิ ความนิยมในการแต่งคัมภีร์อานิสงส์ ซึ่งจากการศึกษาของ สิงห์คำ รักป่า (2543:99-102) พบว่าแนวคิดเรื่องอานิสงส์นั้นมีปรากฏอยู่ทั่วไปในวรรณกรรมล้านนา เฉพาะที่มีลักษณะเป็นคัมภีร์อานิสงส์โดยตรง พบว่ามีจำนวนมากกว่า 200 เรื่อง ตัวอย่างเช่น คัมภีร์ อานิสงส์ในการสร้างธรรม อาทิ อานิสงส์ในการสร้างธัมม์ปิฎกอะ อานิสงส์ไปราณชาดก คัมภีร์ อานิสงส์เหล่านี้สะท้อนค่านิยมเรื่องการสร้างคัมภีร์ถวายวัด คัมภีร์ที่เกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ อาทิ อานิสงส์ปีใหม่ อานิสงส์ขนน้ำขันทวย อานิสงส์การก่อเจดีย์ทราย คัมภีร์อานิสงส์เหล่านี้ สะท้อนประเพณีนิยมเรื่องวันขึ้นปีใหม่ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ การปล่อยสัตว์ต่าง ๆ การ ครอบผู้เฒ่าผู้แก่ คัมภีร์อานิสงส์ในการถวายทานต่อพระพุทธเจ้า อาทิ อานิสงส์กองหลัว อานิสงส์ ทานหลัว คัมภีร์อานิสงส์เหล่านี้เป็นการสะท้อนแนวคิดพุทธภาวะและความสามัคคีในหมู่ชน คัมภีร์อานิสงส์ที่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน อาทิ อานิสงส์ส่งสการ อานิสงส์ล้างคราบ อานิสงส์ศพเด็กน้อยชาวคน อานิสงส์เผาศพ อานิสงส์หน้าศพ อานิสงส์ทานหาคนตาย คัมภีร์ อานิสงส์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นสังขธรรมแห่งความเป็นและความตาย โลกทัศน์เรื่องชีวิตนี้และชีวิต

หน้าความมีน้ำใจไมตรีระหว่างเพื่อนบ้าน และสนับสนุนให้ผู้คนในชุมชนสร้างความสามัคคี และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ คัมภีร์อานิสงส์รักยาศิล อาทิ อานิสงส์ศีลห้าศีลแปด อานิสงส์ศีลวาภานา อานิสงส์ศีลเส้นเดียว คัมภีร์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติตนของชาวล้านนา จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องอานิสงส์ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงเข้ากับประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวล้านนา นอกจากนั้นแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏอยู่ในปัญญาสาขาคถบับล้านนาและวรรณกรรมต่าง ๆ ยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องอานิสงส์ได้หยั่งรากลึกกลงในจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวล้านนา การที่จะประกอบกุศลกรรมใด ๆ นั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากแนวคิดเรื่องอานิสงส์เป็นเบื้องต้นทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปจากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อนุภาคที่ตัวละครเอกได้ไปเกิดบนสวรรค์ (Z) ซึ่งเป็นอนุภาคหนึ่งที่ปรากฏในโครงสร้างของปัญญาสาขาคถบับล้านนานั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องอานิสงส์ในพุทธศาสนา โดยสาระสำคัญที่มีกล่าวถึงเรื่องของสวรรค์และโลกหน้านั้นได้แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนามีเป้าหมายสำคัญหรือสูงสุดอยู่ที่เรื่องของอนาคตมากกว่าปัจจุบัน และมีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจมากกว่าปากท้อง นอกจากนั้นการปรากฏแนวคิดเรื่องอานิสงส์ที่ซ้ำ ๆ หลายครั้งยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลตลอดจนความผูกพันระหว่างแนวคิดเรื่องอานิสงส์กับวิถีชีวิตของชาวล้านนา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดปรับเปลี่ยนให้เข้ากับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน

2.3 การผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมกับแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในปัญญาสาขาคถบับล้านนา

ในโครงสร้างของนิทานทั้ง 56 เรื่องในปัญญาสาขาคถบับล้านนา โดยเฉพาะในโครงสร้างของนิทานธรรมะที่มีเนื้อหาคล้ายกับนิทานพื้นบ้านหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และโครงสร้างของนิทานธรรมะแท้ ๆ ที่ปรากฏพฤติกรรมของตัวโกง (A) จะเห็นได้ว่าในโครงสร้างของนิทานทั้ง 2 แบบนั้น มักจะปรากฏเรื่องราวของการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างตัวละครที่เป็นฝ่ายธรรมะและตัวละครที่เป็นฝ่ายอธรรมเสมอ ซึ่งตัวละครฝ่ายดีหรือฝ่ายธรรมะนั้นมักจะถูกแทนด้วยสัญลักษณ์ คือ พระโพธิสัตว์ ส่วนตัวละครฝ่ายร้ายนั้นส่วนหนึ่งมักจะถูกแทนด้วยสัญลักษณ์คือ ยักษ์ กูศพิสัจ ซึ่ง เป็นแนวคิดดั้งเดิม โดยในหัวข้อที่ผ่านมาผู้วิจัยเคยได้อธิบายแล้วว่า อนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครทั้ง 2 ฝ่ายนั้น เปรียบเสมือนภาพสะท้อนที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมตลอดจนความคิดความเชื่อของชาวล้านนาที่มีต่อแนวคิดทั้ง 2 ระบบ แต่ในทัศนะของผู้วิจัยแล้วคิดว่าอนุภาคและพฤติกรรมดังกล่าวยังน่าที่จะแสดงให้เห็นถึงเรื่องราวบางอย่างในสังคมล้านนาที่บรรพชนต้องการสื่อสารผ่านมายังตัวละครทั้ง 2 ฝ่าย ซึ่งถ้าเราคิดว่ายักษ์ พิ ปีสัจ นาค ฯลฯ เป็น

สัญลักษณ์หรือตัวแทนของแนวคิดดั้งเดิม และพระโพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธแล้วการปะทะสังสรรค์กันของตัวละครทั้ง 2 ฝ่าย จึงน่าที่จะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการร่วมกันของแนวคิดทั้งสองในล้านนาด้วยเช่นกัน ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างการศึกษาตำนานที่ว่าด้วยการสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานแนวคิดระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพุทธศาสนา ของสิราพร ณ ถลาง (2547) โดยสิราพรได้ประยุกต์และนำเอาทथวีโครงสร้างตำนานของนักคตินวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ โคลด เลวี - สเตราส์ มาศึกษากับรูปแบบและเนื้อหาของตำนานในท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยสิราพร พบว่าตำนานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยส่วนหนึ่งได้พยายามที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์และพัฒนาการของการผสมผสานแนวคิดทั้ง 2 ฝ่าย โดยผ่านทางอนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครที่มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้าม โดยอาศัยตัวเชื่อมในการสร้างปฏิสัมพันธ์ซึ่งตำนานในกลุ่มนี้ได้แก่ ตำนานข้าว ตำนานขอฟัน และตำนานฝ่ายพุทธศาสนาเช่นตำนานพระธาตุบางเรื่อง

- ตำนานย่าขวัญข้าวของไทยลื้อ ไทเงิน ไทยวน สะท้อนความขัดแย้งระหว่างแม่ขวัญข้าวซึ่งเป็นตัวแทนของความเชื่อดั้งเดิม ที่มีเรื่องขัดแย้งกับพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นตัวแทนของความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยเนื้อหากล่าวว่าย่าขวัญข้าวไม่ยอมไหว้พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าโกรธที่ ย่าขวัญข้าวไม่ยอมไหว้ ซึ่งในข้อนี้สิราพรได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การไหว้เป็นสัญลักษณ์ของการยอมรับนับถือ ดังนั้นตำนานเรื่องนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนในการแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งของแนวคิดหรือความเชื่อทั้งสองอย่างชัดเจน การที่ย่าขวัญข้าวไม่ไหว้พระพุทธเจ้าจึงเป็นเสมือนหนึ่งการปฏิเสธ และประลองว่าใครมีบารมีมากกว่ากัน

- ตำนานปู่แสะ - ย่าแสะ ตำนานของชาวลัวะทางล้านนาก็มีตัวละครที่เป็นคู่ตรงข้ามระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธเจ้าเช่นกัน ปู่แสะ - ย่าแสะเป็นศิบรรพบุรุษของชาวลัวะอาศัยอยู่เชิงดอยสุเทพเรื่องเล่าว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ได้พบยักษ์ 3 ตนพ่อแม่ลูกยักษ์จะจับพระพุทธเจ้ากินแต่พระพุทธเจ้าแผ่เมตตาจนยักษ์ทั้งสามเกรงกลัวพระบารมีทำยสุตจึงยอมไหว้และยอมแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า

นอกจากตำนานทั้ง 2 เรื่องแล้วศิราพรยังพบว่า ยังมีตำนานพระธาตุอีกหลายเรื่องที
สะท้อนให้เห็นร่องรอยการมีปฏิสัมพันธ์หรือปะทะสังสรรค์ระหว่างทั้งสองแนวคิด เช่น

- ตำนานพระพุทธรบาทบัวบก (อูครธานี) พญานาคผู้มีอิทธิฤทธิ์พันพิษใส่พระพุทธเจ้า
พระพุทธเจ้าเนรมิตเปลวไฟต่อสู้กับพญานาค
- ตำนานพระเจ้าตนหลวง (พะเยา) พระอานนท์จะไปตักน้ำถวายพระพุทธเจ้า แต่
พญานาคที่เฝ้าหนองน้ำไม่ยอมให้น้ำและยังพันไฟทำให้เกิดหมอกควันไม่เห็นน้ำในหนอง
พระพุทธเจ้าจึงแสดงอิทธิฤทธิ์เนรมิตพระวรกายใหญ่โตจนพญานาคยอมให้น้ำ
- ตำนานพระแก้วดอนเต้า (ลำปาง) พระพุทธเจ้าแสดงอิทธิฤทธิ์โดยเนรมิตให้ฝนตก
หนักจนบรรดายักษ์เกรงกลัว
- ตำนานพระธาตุแจ่ว (พะเยา) พระพุทธเจ้าเสด็จมาฉันข้าวที่คอกยอมทองให้พระ
อานนท์ไปขอน้ำจากพญานาค พญานาคไม่ยอมให้พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปสั่งสอนพญานาค
- ตำนานพระธาตุน้ำปอบ (พะเยา) พระพุทธเจ้าพบยักษ์ ยักษ์พยายามจับพระพุทธเจ้า
กิน พระพุทธเจ้าจึงแสดงอิทธิฤทธิ์จนยักษ์เกรงกลัวยักษ์จึงยกมือไหว้
- ตำนานพระธาตุนาง (ชัยภูมิ) พระภิกษุสร้างพระธาตุทับรวงชวงที่ออกมาจับกินคน
- ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมมาโสกราชจะสร้างเจดีย์
พระธาตุ มียักษ์มาทำแข่งสร้างเจดีย์ แต่ยักษ์สร้างไม่เสร็จจึงแพ้การแข่งขัน ยักษ์โมโหใช้เท้าถีบ
ยอดเจดีย์ที่ตนสร้างหักตกลงกลางทุ่งนา

ในตอนสุดท้าย ศิราพร กล่าวว่าตำนานพระธาตุในกลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการปะทะ
สังสรรค์กันระหว่างความเชื่อทั้งสองระบบผ่านทางกรไหว้ การพันพิษ การไล่จับกิน การทำทาย
และการอธิษฐานปฏิบัติ การไม่ยอมให้น้ำให้อาหาร การไล่จับกิน การทำทาย การถีบยอดเจดีย์

หรือการสร้างพระธาตุทับฐุ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่า อนุภาคและพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งมีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามและตัวเชื่อมให้เกิดความสัมพันธ์ (ศิราพร ณ ถลาง 2547 : 303 - 306)

จากแนวการศึกษาของศิราพรจะเห็นได้ว่า คำานานปรัมปราซึ่งถือเป็นข้อมูลอย่างหนึ่งในท้องถิ่นนั้นมีนัยสำคัญในการบอกเล่าเรื่องราว การมีปฏิสัมพันธ์ของความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยการศึกษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้เราทราบข้อมูลดังกล่าวคืออนุภาคและพฤติกรรมของตัวละครที่ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในการบอกความหมายสำหรับปัญญาสชาดกฉบับล้านนานั้น เมื่อผู้วิจัยได้นำแนวการศึกษาของศิราพรมาวิเคราะห์ลักษณะของอนุภาค ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในนิทานพบว่า มีอนุภาคและพฤติกรรมหลายอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในคำานานที่ศิราพรศึกษา อาทิ การลักพา การทำร้าย การพยายามทำร้าย การไหว้ การยอมที่จะปฏิบัติคำสอนและหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่นเรื่องมหัสสชาดก ที่กล่าวว่าผีเสื้อน้ำได้หลอกล่อจันทกุมารและสุริยกุมารไปเป็นอาหาร นอกจากนั้นยังพยายามที่จะหลอกล่อมหัสสกุมารอีกด้วย จากนั้นจึงทำร้ายพระโพธิสัตว์ด้วยการให้ตอบปัญหาและแสดงธรรม ซึ่งพระโพธิสัตว์ก็สามารถทำตามคำของผีเสื้อน้ำได้จนผีเสื้อน้ำเกิดความศรัทธาในที่สุด ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

- กล่าวถึงตอนที่ผีเสื้อน้ำพยายามหลอกล่อมหัสสกุมารให้ลงไปนอนในสระน้ำแต่ด้วยญาณพิเศษของพระโพธิสัตว์ เข้ามหัสสกุมารจึงทราบและเห็นถึงร่างแท้ของผีเสื้อน้ำ

... รกขโธ ส่วนตั้งผีเสื้อน้ำ ทิสวา หันยังมหัสสราชกุมาร
อโนตรนุต อ้นปลงไฟสู่สระน้ำที่นั่น อาคนตุวา มันคี่ เข้ามารู้เจ้ามหัสสราช
กุมาร ด้วยอันกลับเพสเปนคั่งคนผู้ชายอันกะทำการในปานนั้น แล้วกล่าวเชิง
มหัสสกุมารว่า ตั้งนี้ อมโภ ปุริส ตุราผู้ชาย มกคกิลนุโต ท่านก็ลำบากเชิง
วันแก่ทางคิหลี นโอตริตุวา ท่านปลงมาสู่สระอันนี้ อาบเสียกินคี่ดี ขาทิดวา
ท่านกินแล้ว ภิสมูลยังเหง้าบัวแลหมากจับ ปิลนุติตุวา ทัดยงดอกบัวแล้วจึง
หนีไฟ กสุมา เหตุใดซา ว่าคั่งนั้น

โพธิสตโต ส่วนตั้งโพธิสัตว์เจ้า ทิสวา หันแล้วยังผีเสื้อน้ำ
ตัวนั้นแล้ว ญตุวา เจ้าคี่รู้ว่คั่งนี้ เอโธ ปุคคโธ ส่วนตั้งปุคคละผู้้นั้น ยกโข
แม่่นผียักคี่คี่หลี ...

(มหัสสกุมาร, 2541 : 518)

- กล่าวถึงตอนที่มหัสติศกุนารแสดงธรรมโปรดผีเสื้อน้ำ

... ในกาละเมื่อนั้น โภทิสตโต ส่วนว่าโภทิสตต์เจ้า ก็ว่าเจ้า
มหัสติศกุนารก็กล่าวเชิงผีเสื้อน้ำตัวนั้นว่าคั้งนี้ อันว่า ท่าน สุโณททิ จุงฟังยัง
เทวธัมม์ สกุกจ้ง เช้งอันครพออย่าแอยงทอะว่าคั้งนั้นแล้ว อาห กล่าวย้งคาถา
เทวธัมม์ อันนี้ว่า

หิริโอดตปฺปสมฺปนฺนา   สุกกขมฺมสมาหิตา
สนฺโต สบฺปฺริสฺสา โลกเ   เทวธมฺมาติ วุจฺจเร คั้งนี้

...อุทกรกฺขสฺส คฺชราผีเสื้อน้ำ สบฺปฺริสฺสา ส่วนคั้งสบฺปฺริสฺสเจ้าท้ง
หลาย อว่าชายผู้ประเลิจฺห หิริโอดตปฺปสมฺปนฺนา อันประกอบด้วยอันรู้ละอาย
แต่บาป แล้วสะคั้งตกใจกลัวแต่บาปสูกกขมฺมสมาหิตา อันมีใจอันตั้งอยู่ดีใน
กุสละธัมม์ สนฺตา อันมี โลกเ ในโลกนี้ อจฺริเยหิ อันอาจารย์เจ้าท้งหลาย วุจ
จเร กล่าวเทวธัมม์ อิหิ ชื่อว่าเทวธัมม์คิหฺลึ อธิบายว่า ธัมม์ ๓ ประการคือ
ว่า หิริ อันรู้ละอายแต่บาปอันสะคั้งตกใจกลัวแต่บาปแล้ว สุกกขมฺมา คือ
ว่าธัมม์อันขาว ใต้กุสละท้งมวล ธัมม์ ๓ ประการนี้ชื่อว่าเทวธมฺมทอะ...

(มหัสติศกุนาร, 2541 : 519)

- กล่าวถึงตอนที่ผีเสื้อน้ำบังเกิดความเลื่อมใสในโอวาทธรรมของมหัสติศกุนาร
โภทิสตต์จ้งยอมปล่อยตัวสุริยกุมารและจันทกุมารในที่สุด

... โภทิสตต์เจ้าเทศนาธัมม์ ๓ ประการนี้คั้งนั้น ยุกฺโข ส่วนคั้ง
ผีเสื้อน้ำ สุตฺวา ได้ฟังธัมมเทศนาอันนี้แล้ว ปสนฺโน มีใจเลื่อมใสยินดีเช้ง
โภทิสตต์เจ้า ว่าคั้งนี้ ...

(มหัสติศกุนาร, 2541 : 519)

เรื่องสุตตโสมชาดก ที่กล่าวว่าโปริสาทพรหมทัตต์ทำร้ายพระโพธิสัตว์ด้วยการลักพาตัวเพื่อจะนำไปบูชาัญญ แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพญาสุตตโสมแล้ว ก็เกิดสำนึกตนและหันมาปฏิบัติตัวตามครรลองของพุทธศาสนาในที่สุด ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

- กล่าวถึงตอนที่โปริสาทลักพาตัวพญาสุตตโสม

... โปริสาท อันว่าพระญาโปริสาทนั้นได้ท้าวพระญาทั้งหลาย ผุ่เสสสะเหลือพระญาสุตตโสมนั้นก็เที่ยวอ้อมตั้งดินขึ้นเมื่อบนพลิกหัวลงต่ำ คีคิดสังหนี่ขึ้นดินยังหัวแห่งท้าวพระญาทั้งหลายชู้ตนแล้ว ก็พาไฟด้วยกำลังอันพลันนักแล ปน ประการ ๑ โสค พระญาโปริสาทนั้นเข้าไฟใกล้เชิงพระญาสุตตโสมแล้ว โอนโค คีน้อมตนลงแบกเอาเจ้าสุตตโสมโพธิสัตว์นั้น หื้อขึ้นนั่งเหนือเค้าคอกแห่งตนเบื้องกลางหลังนั้นแล้ว พระญาโปริสาทนั้นก็ใส่ใจคั่งนี้ กริยาอันคุจกออกไฟจากสวนอุทธานี่ด้วยตามคลองปะคูคั่งอัน คีเปนอันช้านานชะแล ว่าอันแล้วสยองข้ามพันปราการกำแพง อันสูงได้ ๑๘ สอกนั้นชื่อส่องหน้าแห่งตน คีย้าหัวข้างสารหานใหญ่ทั้งหลายผุ่อันมัวมา อันมีน้ำอันไหลออกจากตน อันอยู่พายนอกกำแพงนั้น ปาเตนุโต วิย เปนประคุดคั่งลมหื้อลุ่มท้าวไฟมา...

(สุตตโสมชาดก, 2541 : 754)

- กล่าวถึงตอนที่โปริสาทยอมก้มลงกราบเท้าพญาสุตตโสม หลังจากที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาเรียบร้อยแล้วจากนั้นจึงยอมปล่อยตัวท้าวพญาทั้งหมดและยอมที่จะกินผลไม้แทนเนื้อคน

... อถ ในกาละเมื่อนั้น พระญาโปริสาทก็ร้องให้ก้มกราบแทบ ดินทั้ง ๒ แห่งมหาลัตต์เจ้าแล้วก็กล่าวว่คั่งนี้ สมม คูรามหาสหายเจ้า มหา ราชะเจ้าจุงเอาท้าวพระญาผุ่กันเมื่อสู่สถานบ้านเมืองแห่งตนเทอะ อหิ อันว่า ข้าผู้เดียว หากจกอยู่ในป่าที่นี้แสวงหาหัวมันลูกไม้มาเลี้ยงชีวิต...

(สุตตโสมชาดก, 2541 : 796)

หรือในเรื่องสุธนชาดก ที่กล่าวว่าพญายักษ์ฉนดาร์มีพฤติกรรมที่พยายามจะทำร้าย พระสุธนหรือผู้ที่เดินทางผ่านเข้ามายังที่ของตนด้วยการทำทายให้ตอปัญหาธรรมะ และเมื่อตอบ ไม่ได้ก็จะจับกินเป็นอาหาร แต่ในตอนสุดท้ายก็ยอมที่หันมานับถือศีล 5 หลังจากที่ได้ฟังพระธรรม เทศนาจากพระสุธน ดังความที่ปรากฏในเนื้อหาของนิทานว่า

- กล่าวถึงตอนพฤติกรรมของยักษ์ฉนดาร์ที่จับมนุษย์กินเป็นอาหาร

... เวสสุวรรณโณ อันว่าพระญาเวสสุวรรณ์ อาท กล่าวว่่าตั้งนี้
 ตวั อันว่าท่าน กตฺวา กะทำเอกั สาลั ยังสาลาอัน ๑ ตตฺถ ปเทเส ในประ
 เทสที่นั่น สมปาเทตฺวา ตกแต่ง ปรีโภคปรีชาธาทีนิ สิ่งมีตั้งนี้ว่าเครื่องปรีโภค
 แลปรีชาธ สพฺเพสั มนุสฺसानั แก่คนทั้งหลายมวล โย มนุสฺโส อันว่าคน
 ผู้ใดผู้หนึ่ง ปวีสิตฺวา เข้าไฟ สาลั สู่สาลา วสิ ก็อยู่ตั้งอัน ตวั อันว่าท่าน คนต
 วา ไฟแล้ว สพฺพรตฺตี ลิ่นคิ่นทั้งมวล ปุจฺจ ก็ถาม ตั มนุสฺสั ยังคนผู้หนึ่ง
 ดิกฺขตฺตํ สามทีว่่าตั้งนี้ โก อันว่าปุคคละผู้ใด วสิ ก็อยู่ เอตฺถ ในสาลาที่นั่น
 ชา มา ขาทาหิ อย่าได้เคี้ยวกิน วทฺนตี ยังคนผู้กล่าว ปฏิวจนั ยัง
 คำตอบ ดิกฺขตฺตํ ๓ ทีว่่าอหิ อิติ ว่่าคุณั้นเทอะ โย มนุสฺโส อันว่าคนผู้ใด น
 ปฏิวทติ ก็บ่กล่าวตอบว่า ๓ ทีตั้งอัน ตวั อันว่าท่าน ขาทาหิ จุง์เคี้ยวกิน
 มนุสฺสั ยังคนผู้หนึ่งเทอะ โส ฆนฺตาร ยกฺโข อันว่าฉนดาร์ยักษ์นั้น สมปฏิบัติ
 นิตฺวา รับเอาว่่า สาธู อิติ ดีดีแล อากนฺตฺวา มา ตั ปเทสั สู่ประเทศ อันนั้น
 กตฺวา กะทำ สาลั รกฺขติ ก็รักษาสาลาแล ...

(สุธนชาดก, 2541 : 43)

- กล่าวถึงตอนที่พญายักษ์ฉนดาร์หันมาปฏิบัติตนรักษาศีล 5 หลังจากได้ฟัง
 พระธรรมเทศนาจากพระสุธน

... ตโต ปฏฺฐาย แรกแต่นั้นไพบน้ำ ฆนฺตารยกฺโข อันว่า
 ฉนดาร์ยักษ์ รกฺขนฺโต อันรักษา ปณฺจสีลานิ ยังศีล ๕ ทั้งหมด ปฏิฐฺฐาเปสิ
 ก็ตั้งไว้ อดุดานั ยังตน สีเลน ยังศีลทั้งหลาย ...

(สุธนชาดก, 2541 : 65)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ในเนื้อหาของนิทานเหล่านี้มีทั้งตัวละครที่เป็นยักษ์ ผี และ พระโพธิสัตว์ ซึ่งถ้าพิจารณาตามทฤษฎีของ โคลเลวี – เสตราส์ จะเห็นได้ว่าเป็นตัวละครที่มี ลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกัน เพราะตัวละครที่เป็นผีหรือมนุษย์นั้นถือว่าเป็นตัวแทนที่อยู่ในระบบของ ความคิดหรือแนวคิดดั้งเดิม ส่วนพระโพธิสัตว์ถือว่าเป็นตัวแทนของพุทธศาสนา โดยตัวละคร ทั้งสองฝ่ายจะอาศัยตัวเชื่อม เพื่อให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยตัวเชื่อมดังกล่าวก็ได้แก่ การทำทาย การล่อลวง การไหว้ หรือการกราบตามที่เคยกล่าวมาในข้างต้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ตัวเชื่อมเหล่านี้มีทั้งที่เป็นบวก (+) และเป็นลบ (-) ซึ่งในทัศนะของผู้วิจัยแล้วเชื่อว่าลักษณะของ ตัวละครที่เป็นคู่ตรงข้ามระหว่าง 2 ฝ่าย และตัวเชื่อมที่ปรากฏและดำเนินไปบนโครงสร้างของ นิทานทั้ง 56 เรื่องนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของแนวคิดดั้งเดิมและแนวคิดทาง พุทธศาสนาในล้านนาได้

และจากการผลการวิเคราะห์คุณค่าที่ปรากฏในปัญญาสาชดกฉบับล้านนาสิ่งหนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ทั้งแนวคิดดั้งเดิม แนวคิดทางพุทธศาสนา และแนวคิดใน การผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมกับแนวคิดทางพุทธศาสนานั้น สามารถปรากฏผ่านทางพฤติกรรมของ ตัวละครที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างของนิทานได้ โดยแนวคิดเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นผลผลิตทางความคิด และวัฒนธรรมของชุมชนผู้เป็นเจ้าของวรรณกรรมนั้น ๆ

ฉะนั้นในประเด็นนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาโครงสร้างของนิทานนั้นนอกจากทำให้ เห็นถึง โครงสร้างของนิทานที่ต้องการจะศึกษาแล้ว ผลการวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานยัง สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความคิดความเชื่อของผู้คนในสังคมซึ่งเป็นเจ้าของนิทานเหล่านั้นอีกด้วย